Sfera Politicii

100

REVISTĂ LUNARĂ DE ŞTIINŢE POLITICE EDITATĂ DE INSTITUTUL DE CERCETĂRI POLITICE ŞI ECONOMICE ŞI FUNDAŢIA "SOCIETATEA CIVILĂ"

Anul X

Preţ 15.000 lei

SPRE NATO

IT`S TIME FOR INTERIOR DESIGN

TERESTRA design SRL

tel/fax: (01) 313 39 16
mobil: 092 38 08 20

Revista este editată de
Institutul de Cercetări Politice şi Economice
şi
Fundaţia Societatea Civilă

EDITORIAL BOARD:
Călin Anastasiu
Daniel Chirot
Dennis Deletant
Anneli Ute Gabanyi
Gail Kligman
Dan Oprescu
Vladimir Tismăneanu
G. M. Tamas

REDACŢIE:
Redactor şef:
Stelian Tănase
Redactori şefi-adjuncţi:
Mihai Chioveanu
Dragoş Petrescu
Secretar de redacţie:
Cristina Maria Panţîru
Colectivul redacţional:
Adrian Cioroianu
Laurenţiu Ştefan Scalat
Valentin Stan
Coperta şi tehnoredactarea:
Liviu Stoica
Distribuţie:
Jean Niculescu

"Sfera Politicii" este înregistrată în Catalogul Publicaţiilor din România la numărul 4165.
Reproducerea articolelor apărute în publicaţia noastră se face numai cu acordul scris al redacţiei.

Adresa Redacţiei:
Str. Piaţa Amzei, nr. 13, Et. 1.
CP 212, OP 22, Bucureşti
Tel/Fax: 01 312 84 96,
01 212 76 61
(Attn Nicoleta Costache);
E-mail:
sfera@totalnet.ro
Web site:
http://www.sfera.50megs.com

Cuprins

2. *Editorial*

5. *România – spre NATO*	**Lavinia Stan**	Iliescu vs. Constantinescu
18.	**Dan Oprescu**	O samă de bilanţuri
22.	**Victor-Iulian Tucă**	Radiografiile unui topos oriental
29.	**Eduard Goean**	Relaţiile economice româno-chineze: 1999-2000
36.	**Vlad Flonta**	O creştere mai mult cantitativă
41.	**Romulus Brâncoveanu**	Gri vertical
45.	**Sabina Fati**	Serviciile secrete în slujba puterii
50. *Acţiuni NATO 1999-2001*	**Victor Duculescu**	Angajarea militară externă a NATO în 1999 şi 2001
58. *11 septembrie*	**James A. Mitchell**	A "New" New World Order?
64.	**Gabriel Radu**	11 septembrie – între ideologic şi sfârşitul socialului
68. *Arhiva*	**Randolph L. Braham**	Naţionaliştii români şi Holocaustul
83. *Cărţi şi autori*	**Iulia Huiu**	Reflecţii asupra viitorului Europei
85.	**Laura Neculai**	Democraţia: garanta dreptului şi libertăţii de opinie a individului
87.	**Ioana Cristea-Drăgulin**	Convorbiri neterminate
90.	**Răzvan Pârâianu**	Antisemitismul de stânga şi unele din sursele lui intelectuale

95. *Sfera Politicii – 10 ani*

Tiparul executat la **SONOR '98 SRL**
str. Cetatea de Baltă, nr. 116, bl. 8, sc. D, ap. 58, sector 6, Bucureşti
Tel. 092 384 885; Fax 01 772 97 51

Scrisoare de la Ghiță Ionescu*

Dragă domnule Tănase,

Ca membru al colegiului de redactori al revistei Sfera Politicului mă grăbesc să-i urez un mare succes. Nădăjduiesc mai ales că într-un viitor apropiat să se considere îndreptățită să-şi lărgească titlul pentru a confirma că într-o democrație adevărată "politicul" nu poate fi numai o "sferă" a activității naționale. În "polis" totul era politic – şi mai ales în forma sa democratică demos-ul, poporul, hotăra de toate. Voința populară nu se limita la "sfera" şi orientările generale ale poporului. Închideau şi deschideau noi perioade politice. Rezultatul alegerilor americane este o nouă confirmare a schimbărilor impuse de voința populară şi în politica internă şi în cea mondială.

Într-adevăr asistăm astăzi la expansiunea politicului dela național, transnațional şi la global. Statele nu se pot închide de acum înainte în gospodării domestice. Pentru moment tranziția dela vechea politică a statelor, la noua democrație transnațională creiază ceeace ştiința de relații internaționale numeşte "turburări". Criza mondială de astăzi este numai o mare "turburare" în instalarea democrației mondiale.

De aceea mă bucur îndeosebi că revista noastră se declară de la început interdisciplinară nemaiputând separa studiile politice de cele economice, sociologice şi de relații internaționale. Ele sînt acum o singură perspectivă ştiințifică – şi tinerii intelectuali români vă vor fi recunoscători pentru a o răspândi.

Cu cele mai bune urări

Ce vrem

Prăbuşirea comunismului a produs reintrarea în istorie a milioane de oameni şi odată cu aceasta a dus la redescoperirea vieții publice, a societății civile în general şi a politicii în special. Sau, cum formula fericit profesorul Vladimir Tismăneanu, de la Maryland University, într-o recentă carte, la "reinventarea politicii". Societățile recent eliberate trăiesc la scară un paradox: pe de o parte, tentativa de a se insera standardelor occidentale prin legi şi instituții, pe de altă parte, tranziția le obligă să improvizeze, să "inventeze politicul". Societățile din Europa centrală şi orientală se află în căutare de soluții practice pentru a se stabiliza politic, pentru a depăşi criza economică, pentru a reface şi a-şi consolida instituțiile democratice. Mai multe generații de "savanți", ideologi, economişti, filosofi, mai mult sau mai puțin improvizați, revoluționari de ocazie sau de profesie au descris cum va trece omenirea de la capitalism spre comunism. Fenomenul are sens invers, iar formele de manifestare au adesea un caracter inedit. Asistăm la convieţuiri nenaturale între instituții defuncte şi instituții nou născute, la procese şi blocaje inexplicabile, la replieri, măsuri forțate şi reculuri în tranziția spre pluralism şi statul de drept, la explozii sociale, reacționare sau democrate.

Asistăm deci la o renaştere a vieții

politice, care impune studierea tuturor acestor procese care se derulează din 1989, dar ale căror cauze le găsim în lovitura de stat bolşevică din 1917, apoi în procesele staliniste, în distrugerea societății civile, în ocuparea unei jumătăți din Europa de către Armata Roşie, în Gulag, în revolta muncitorilor berlinezi şi în răscoala de la Budapesta, în primăvara de la Praga şi în sindicatul Solidarnosc. Importanța studierii acestui uriaş câmp de experiențe politice este de necontestat. În acest context, inițiativa unui grup de intelectuali români (cercetători, istorici, experți, profesori, sociologi, filosofi) este de înțeles. Cu toții am resimțit lipsa unui cadru specific în care cercetările politologice cu privire la fenomenul politic contemporan să se dezvolte normal. Într-o perioadă în care integrarea este o dimensiune inevitabilă a societăților, vom analiza evoluțiile din spațiul nostru politic în interdependență cu desfăşurările similare din Albania, Bulgaria, Ucraina, Rusia, Polonia, Cehia, Slovacia, etc. De asemenea, ar fi un nonsens să ignorăm interdependențele cu procesele financiar-economice, sociale, diplomatice, strategice şi militare informaționale. Abordarea interdisciplinară este singura în stare să descrie şi să ofere o perspectivă analitică asupra multiplelor aspecte ale fenomenului politic postcomunist.

Dincolo de evenimente (descrise zilnic de ziarişti) se află mişcări, cauze, implicații care cer o analiză specifică. Ne propunem de aceea o publicație deschisă dialogului, abordărilor diferite (ca metodologie şi puncte de vederi). **Sfera politicii** nu este deci o publicație partizană. Acceptarea diferenței, a pluralismului, a libertății celuilalt sunt principii cu care lucrăm în mod programatic. Vom publica autori de orientări diferite, fie şi plecând de la premisa că procesele sunt în desfăşurare şi ar fi riscant şi prematur să apreciem care punct de vedere este îndreptățit. Criteriile folosite în publicarea studiilor şi articolelor vor fi temeinicia argumentelor aduse în discuție, valoarea, acuratețea şi cantitatea informației folosite.

Sfera politicii, prima inițiativă românească de acest tip, speră să contribuie şi la crearea unei culturi politice, întâi în rândurile clasei politice româneşti, apoi să depăşească acest cadru. Efortul nostru este de a contribui la raționalizarea acțiunii politice, de a oferi celor implicați într-un fel sau altul în politică (lideri de partide, parlamentari, militanți, comentatori politici, istorici) fundamentul politic teoretic presupus de orice competentă acțiune politică. Viața politică românească duce lipsă de profesionişti, experți, analişti calificați; este rostul şcolii de a-i crea. **Sfera politicii** speră să atragă tinerii interesați de ştiințele politice, să le ofere teme de meditație şi studiu şi chiar să-i determine pe unii să se profesionalizeze. Dorim ca textele de doctrină, traducerile, anchetele, sondajele, analizele si comentariile din paginile noastre să fie de asemenea folositoare tuturor acelora care cercetează (în țară şi în străinătate) problemele româneşti, iar orgoliul nostru în această privință este de a deveni un instrument ştiințific indispensabil.

Desigur, avem destul umor pentru a ne imagina că vom reuşi doar în mică măsură.

REDACȚIA

*** Acesta este textul programatic apărut în primul număr al revistei *Sfera Politicii* (decembrie 1992)**

E greu de crezut că au trecut aproape zece ani şi că **Sfera Politicii** a ajuns la nr. 100. Timpul fuge prea repede. Nu suntem în măsură să spunem noi dacă programul nostru a reuşit pe de-a-ntregul. Cititorul nostru este mai în măsură să aprecieze acest lucru. Am publicat primele texte ale aproape tuturor

autorilor importanți care s-au afirmat în ştiința politică românească din decembrie 1992, data apariției primului număr, până azi. E inutil să dăm o listă de nume, ar fi mult prea lungă.

Sfera Politicii nu a lipsit nici o lună din librării. Colecțiile revistei sunt bibliografie obligatorie pentru cine cercetează fenomenul tranziției în România. Revista a adăpostit şi foarte multe nume importante ale ştiinței politice de pretutindeni, în studii şi în interviuri în exclusivitate. Primul nume este chiar acela al patronului nostru spiritual Ghiță Ionescu, a cărui scrisoare de salut din numărul inaugural o republicăm aici. Profesorul din Manchester a dispărut între timp. Încercăm să îi continuăm opera.

Sperăm că am reuşit să întreținem spiritul de toleranță şi moderație pe care îl anunțam la început. **Sfera Politicii** rămâne – azi ca şi la începuturile sale – aceeaşi revistă nepartizană, promotoare fermă a valorilor democratice. Lumea românească s-a schimbat din decembrie 1992 în multe privințe. Chiar dacă tranziția este încă departe de a se încheia, o parte din traseu a fost deja parcurs. Ne gândim că uneori am fost şi noi prezenți cu modestele noastre mijloace în miezul lucrurilor.

Revista a pornit la inițiativa câtorva prieteni. Încă de la început ea părea sortită eşecului, ca atâtea lucruri zămislite după 1989. Totuşi, **Sfera Politicii** continuă să apară. E cu siguranță lucrul cel mai important care s-a întâmplat în aceşti ani celor care au contribuit într-un fel sau altul la aparițiile lunare ale revistei.

STELIAN TĂNASE

Dintre temele abordate
în **Sfera Politicii**:

1 *Doctrine şi realități*
2 *Civic/Politic*
3-4 *Partidele în mişcare*
7 *Europa*
8 *O mie nouă sute şaizeci şi opt*
9 *Intelligence şi strategie*
10 *Un an de la alegeri – Bilanț*
11 *Noua clasă politică*
12 *Mass-media şi sistemul politic*
13 *Separarea puterilor în stat*
14 *Rusia – Geopolitică şi geostrategie*
15 *Societate şi instituții*
16-17 *Partidele şi structura lor*
18 *Europa din nou*
20 *Stânga*
21 *Cultura politică*
22 *Germania*
24 *Corupție politică*
26 *Impactul televiziunii*
27 *Biserica şi politica*
29-30 *Mentalități*
31 *România – încotro?*
32 *Antisemitism*
33 *Mituri şi ritualuri*
34 *1995*
35 *1956*
36 *Democrație locală*
37 *Ceremonii politice*
38 *Populism*
39 *Istoriografie românească*
40 *NATO*
41 *Ştiința Politică în România*
42 *Utopie, urbanism, politică*
43 *Opțiuni politice româneşti*
44 *Constituția*
45 *Politică şi Educație*
46 *Despre schimbare*
47 *Gender*
48 *Noua putere din România*
49 *Instituțiile noii puteri*
50 *După Madrid*
51 *Contractul cu România*
52 *Serviciile secrete*
53 *Islamul şi politica*
54 *80 de ani de la revoluția bolşevică*
55 *Un an de guvernare*
56 *Bilanț*
57 *Criza politică*
58 *În căutarea identității*
59 *Capitalismul nostru*
60 *Anul 1948*
61 *Holocaust vs. Gulag*
62 *Cărți şi autori*
63 *Zona gri*
64 *Mass-Media AZI*
65 *Doi ani de guvernare*
66 *Bilanț 1998*
67 *Mineriade*
68 *NATO 1999*
69 *Ecumenism & Politică*
70 *Kosovo*
71-72 *Feminism*
73-74 *Balcani: prezent*
75 *Reforma instituțională*
76 *Zece ani de la căderea zidului Berlinului*
77 *Helsinki*
78 *Bilanț 99*
79 *Început de campanie*
80 *Negocieri*
81 *Republică şi monarhie*
82 *Extremismul politic*
83 *Alegerile locale*
84 *Banii şi politica*
85 *Oraşe distruse*
86 *Preşedinția*
87-88 *Alegeri 2000*
89 *Parlamentul*
90 *Noua guvernare*
91-92 *Mituri şi fantasme*
93-94 *Politică şi Secret*
95-96 *Afaceri internaționale şi România*
97-98 *Relațiile româno-maghiare*
99 *Cooperarea regională*
100 *Spre NATO*

Iliescu vs. Constantinescu

Comparând regimurile 1992-1996 şi 1996-2000

LAVINIA STAN

.The article compares the efficiency and effectiveness of Iliescu regime (1992-1996) and Constantinescu regime (1996-2000), by analyzing several indicators: stability, the level of bureaucracy, changes in local administration, quorum and time for organizational problems.

Opinia publică românească a fost preocupată în ultimii ani să discearnă avantajul pe care regimul 1996-2000 l-a prezentat faţă de predecesorul său (1992-1996). Nu puţine voci au spus că sub conducerea PDSR şi a Preşedintelui Iliescu România a rămas izolată pe scena internaţională ca urmare a lipsei de progres în adoptarea modelului democraţiei şi economiei de piaţă. Doar odată cu câştigarea alegerilor generale din 1996 de către Convenţia Democrată şi aliaţii săi, spun aceleaşi voci, a putut România să îşi ameliereze imaginea pe plan internaţional şi domestic. Nu toţi împărtăşesc o asemenea interpretare. Vocile adverse susţin că regimul social democrat (1992-1996) a fost mai benefic pentru români decât regimul anterior paralizat de corupţie şi clientelism, sub care s-a înregistrat cea mai dramatică scădere a nivelului de trai de după căderea comunismului. Până în prezent însă nici un studiu nu a comparat cele două regimuri în mod sistematic. Utilizând tehnicile ştiinţelor politice comparate şi contrastând eficacitatea decizională a structurilor guvernamentale centrale (Preşedinţie, Parlament, Guvern), acest articol oferă exemple a ceea ce guvernanţii români realizează în activitatea lor şi demonstrează că în această ţară unele regimuri au performat mai bine decât altele, deşi toate au avut aceeaşi structură instituţională şi, cel puţin teoretic, toate au avut şanse egale de succes.

Numeroşi autori au susţinut că natura regimurilor politice influenţează ritmul tranziţiei politice şi economice din ţările est europene.[1] În general, se consideră că guvernările care s-au disociat radical de trecutul comunist pot mai degrabă formula şi implementa politicile reformiste necesare apropierii acestor ţări de lumea vestică. Regimurile pro-reformiste şi pro-democrate prin urmare ar aborda problemele tranziţiei cu mai mare rapiditate şi eficienţă decât regimurile care optează pentru păstrarea unor elemente ale modelului comunist. Pe baza acestei literaturi, ipoteza de lucru pe care această analiză o va testa este: regimul de centru-dreapta din perioada 1996-2000 a fost mai eficient decât predecesorul său de centru-stânga din 1992-1996.

METODOLOGIE

Evaluarea eficienţei instituţionale a regimurilor şi guvernărilor este una dintre

cele mai vechi probleme abordate de ştiinţele politice. Paradoxal însă puţine studii recente pot servi drept ghid pentru o evaluare obiectivă şi sistematică ce trece dincolo de abordările arbitrare. Încă şi mai puţini autori au realizat saltul de la teorie la date empirice prin specificarea indicatorilor necesari operaţionalizării performanţei instituţionale. În 1971, Harry Eckstein propunea instrumentele conceptuale necesare comparării performanţei instituţionale cu ajutorul unui set de indicatori aplicabil tuturor cazurilor şi timpurilor.[2] La scurt timp Gurr şi McClelland detaliau proceduri operaţionale pentru măsurarea indicatorilor menţionaţi de Eckstein.[3] În 1993 Putnam oferea cea mai exhaustivă şi mai riguroasă listă de indicatori de performanţă instituţională, incluzând stabilitatea executivului, promptitudinea adoptării bugetului, gradul de folosire a serviciilor informaţionale, inovaţia şi reforma legislativă şi modul de abordare a cererilor cetăţenilor în domenii ca sănătatea, industria şi agricultura.[4] În timp ce Gurr şi McClelland au folosit indicatori legaţi de procesul de adoptare a politicilor bugetare, Putnam atrăgea atenţia că evaluarea performanţei trebuie să considere atât rapiditatea adoptării deciziilor cât şi natura şi implementarea lor. Aceasta pentru că regimurile şi guvernările (şi orice instituţie) trebuie nu numai să adopte decizii şi politici rapid şi eficient, ci şi să identifice cerinţele societăţii, să propună soluţii inovatoare şi să implementeze obiectivele programatice. Stoner-Weiss şi Stan au aplicat modelul teoretic propus de Putnam pentru a compara patru oblast-uri din Rusia şi, respectiv, patru judeţe din România în ceea ce priveşte eficacitatea decizională şi a administraţiilor locale.[5]

Aceste studii au identificat patru criterii de performanţă instituţională: 1) legitimitate, 2) stabilitate, 3) eficacitate decizională şi 4) promptitudinea rezolvării solicitărilor cetăţenilor. În absenţa lor, se consideră că un guvern, un regim sau o instituţie nu-şi pot îndeplini obiectivele. Urmând aceste studii, pentru analiza de faţă sunt interesată să ştiu: 1) dacă din punct de vedere politic cele două regimuri au fost stabile şi legitime, 2) dacă au adoptat măsurile necesare pentru a-şi atinge toate – sau cât mai multe – obiectivele programatice, 3) dacă procesul lor decizional a fost frecvent amânat din cauza disensiunilor între diverşii parteneri de guvernare şi 4) cum au răspuns solicitărilor cetăţenilor. În ceea ce urmează mă interesează nu atât ce fac aceste regimuri, ci cum fac ce îşi propun să facă. Spre deosebire de majoritatea comparaţiilor executate până în prezent, această comparaţie este una în timp (două regimuri din aceeaşi ţară) nu una în spaţiu (două ţări) şi selectarea indicatorilor de performanţă a fost făcută ţinând seama de acest lucru. În plus, această analiză compară poziţia unui anume regim cu poziţia specificată în promisiunile sale electorale, nu cu poziţia ideală detaliată de modelul neo-liberal, motiv pentru care concluziile sale sunt unice.

Pentru compararea regimurilor am selectat indicatori conform testelor de exhaustivitate, consistenţă internă şi acurateţe propuse de Putnam. Astfel, evaluarea performanţei vizează compararea în timp a cât mai multe arii de activitate posibilă. Un regim este evaluat ca fiind mai performant dacă şi numai dacă este eficient relativ la majoritatea indicatorilor selectaţi. Indicatori multipli au fost incluşi pentru a putea discerne tendinţele generale ale performanţei structurilor centrale de stat. Numai considerând aceşti indicatori împreună putem aprecia succesul sau insuccesul unui regim. Cele două regimuri vor fi situate pe scale cantitative bi-polare mergând de la 1 la 4, unde 1 este cel mai mic şi 4 este cel mai mare scor. Cu cât scorul total al unui regim

este mai mare, cu atât acel regim funcționează mai bine. Cele două regimuri vor fi identificate aici cu numele preşedinților, în ciuda faptului că evaluarea nu se va limita doar la Preşedinție.

A. Alocarea internă a puterii

Succesul unei instituții depinde, înainte de toate, de modul în care îşi rezolvă problemele interne esențiale activității sale. Un regim sau un guvern prost organizat îşi va consuma timpul şi resursele cu rezolvarea problemelor organizatorice şi va neglija problemele comunității. Cinci indicatori au fost incluşi în această rubrică: stabilitatea executivului, gradul de birocratizare, rotația cadrelor la nivelul județean, accent legislativ sau executiv, cvorum şi timpul dedicat problemelor organizatorice.

Tabelul 1: Cabinetele României, 1992-2000

Regimul politic	Cabinete	Durata	Luni de guvernare
Regimul Iliescu	Nicolae Văcăroiu	Nov 1992-dec 1996	48
Regimul Constantinescu	Victor Ciorbea Radu Vasile Mugur Isărescu	Dec 1996-aprilie 1998 Aprilie 1998-dec 1999 Dec 1999-dec 2000	16 20 12

a. *Stabilitatea executivului*. Cele două regimuri în discuție diferă substanțial în ceea ce priveşte stabilitatea executivului. În anii 1992-1996 România a avut un singur guvern condus de Primul Ministru Nicolae Văcăroiu, un economist conservator neafiliat politic care ulterior a devenit membru PDSR. În perioada 1996-2000 România a avut trei cabinete conduse de Victor Ciorbea, Radu Vasile şi Mugur Isărescu, toți propuşi de creştini-democrați. În timp ce guvernul Văcăroiu a putut, cu ajutorul unor reconfigurări, să îşi termine mandatul de patru ani şi să se mențină la putere din septembrie 1992 până în noiembrie 1996, nici unul dintre cabinetele anilor 1996-2000 nu a reuşit această performanță. Spre deosebire de cabinetul Văcăroiu, care a guvernat 48 de luni, cele trei cabinete ce i-au succedat au fost la putere în medie numai 16 luni. Cabinetele Ciorbea şi Vasile au rezistat 16 şi, respectiv, 20 de luni, în timp ce cabinetul Isărescu doar un an (Tabelul 1). Drept urmare, regimul Iliescu a primit un scor mai mare decât regimul Constantinescu pentru a reflecta diferența care le separă în ce priveşte stabilitatea executivului (Tabelul 2).

Tabelul 2: Stabilitatea Executivului

Scor	Stabilitatea Executivului	Regimurile
1	Foarte instabil (cabinetele se succed rapid)	
2	Moderat instabil (trei cabinete)	Regimul Constantinescu
3	Moderat stabil (doua cabinete)	
4	Foarte stabil (un cabinet pentru întregul mandat)	Regimul Iliescu

b. *Rotația miniştrilor şi secretarilor de stat*. Executivul poate fi instabil chiar dacă Primul Ministru şi echipa sa nu primesc vot de blam din partea Parlamentului dacă membrii cabinetului sunt revocați la scurt timp după numire. Schimbările dese de cabinet nu permit miniştrilor să stabilească contacte strânse cu departamentele pe care le conduc, să câştige încrederea birocraților, să înțeleagă şi să abordeze problemele acestora. În plus, o rotație frecventă la acest nivel creează un climat de neîncredere şi incertitudine puțin favorabil adoptării şi implementării politicilor strategice necesare tranziției post-comuniste. Pentru a evalua permanența miniştrilor, a aborda stabilitatea executivului dintr-o altă perspectivă, am calculat numărul total al celor ce au ocupat cele mai important posturi ministeriale sub cele două regimuri. Cu cât acest număr este mai mare, cu atât stabilitatea cabinetelor este mai mică.

Tabelul 3: Miniştri şi secretari de stat, 1992-2000 (număr)

Minister	Miniştri (92-96)	Miniştri (96-2000)	Secretari (92-96)	Secretari (96-00)
Afaceri Externe	2	3	5	10
Agricultură	3	2	NA	NA
Apărare	2	4	4	7
Cultură	5	1	3	3
Educaţie	1	2	5	10
Finanţe	1	3	5	13
Interne	2	2	4	5
Justiţie	3	1	4	3
Mediu	1	3	3	7
Muncă	1	3	4	8
Sănătate	3	4	4	4
Tineret şi Sport	2	2	2	4
Transport	2	4	3	5
Turism	1	2	1	2
Total	29	36	47	81

Cele 14 poziţii au fost ocupate în total de 22 persoane sub Iliescu şi de 36 sub Constantinescu. Fiecare poziţie a fost schimbată în medie de 2,06 persoane în perioada 1992-1996 şi de 2,57 persoane în perioada 1996-2000. Uneori, un membru de partid s-a întors la conducerea unui minister pe care l-a pierdut cu câteva luni înainte în favoarea unui coleg de partid. Alteori un ministru şi-a pierdut fotoliul dar a reuşit să obţină un altul. Sub Iliescu cinci miniştri şi-au îndeplinit mandatul de patru ani, dar sub Constantinescu numai doi au reuşit să o facă. Doar patru fotolii ministeriale au avut ocupanţi multipli între 1992 şi 1996, comparativ cu şapte între 1996 şi 2000. Rezultatele evocă concluziile Tabelului 2 şi demonstrează încă o dată instabilitatea regimului Constantinescu.

Acest indicator sugerează alte două aspecte importante. În primul rând, cabinetul Văcăroiu a obţinut suportul parlamentar necesar evitării moţiunilor de cenzură numai cu preţul acceptării unor schimbări parţiale de compoziţie, cea mai cunoscută având loc în 1994 când câteva portofolii ministeriale au fost oferite PRM şi PUNR. În perioada 1992-1996 aproape două treimi dintre miniştri au fost schimbaţi din funcţie cel puţin o dată, Ministerul Culturii având în patru ani cinci miniştri diferiţi. În al doilea rând, indicatorul sugerează că între 1996 şi 2000 mulţi miniştri şi-au menţinut poziţia deşi trei cabinete succesive au fost formate. Media este sub trei, ceea ce am aştepta în cazul în care toţi cei trei Primi Miniştri şi-ar fi format echipele fără a include membri ai guvernului precedent. Jumătate dintre portofolii au fost ocupate de cel mult doi oameni, fapt ce demonstrează că cel puţin un Prim Ministru a acordat încredere unui membru al unui cabinet precedent. Totuşi lupta continuă pentru algoritm şi-a lăsat amprenta: jumătate dintre portofolii au avut mai mult de doi ocupanţi în decurs de numai câteva luni.

O situaţie similară se observă la nivel de secretari de stat. Din nou, regimul Constantinescu a promovat o mai rapidă rotaţie de personal la nivelul secretarilor de stat decât predecesorul său. În medie, fiecare ministru al regimului Iliescu a avut 3,6 secretari, în timp ce fiecare ministru al regimului Constantinescu a avut 6,2 (aproape dublu). Sub Iliescu 47 persoane au avut funcţii de secretar de stat în 13 ministere, în timp ce sub Constantinescu numărul acestora a crescut la 81. Dacă sub Iliescu un minister avea maximum cinci secretari de stat, sub Constantinescu numărul acestora aproape s-a triplat. Recordul a fost atins, fără îndoială, de Ministerul de Finanţe, care între 1992 şi 2000 a avut 18 secretari de stat diferiţi (13 sub Constantinescu şi cinci sub Iliescu).

Rotaţia de personal la nivel de ministru şi secretar de stat a stat la baza celui de al doilea indicator de comparare a performanţei regimurilor (Tabelul 4). Cu cât această rotaţie a fost mai rapidă, cu atât cabinetul a

fost mai instabil şi regimul mai ineficient. Regimul Constantinescu, cu rotaţie accelerată a oamenilor politici la nivelul de ministru şi secretar de stat, a primit un scor mai mic decât regimul Iliescu.

Tabelul 4: Rotaţia de personal

Scor	Rotaţia miniştrilor şi secretarilor de stat	Regimurile
1.5	Rotaţie rapidă la ambele nivele la intervale de doar câteva luni	Regimul Constantinescu
3.5	Rotaţie mică; majoritatea celor numiţi îşi păstrează funcţia pentru mai mult de un an şi jumătate	Regimul Iliescu

c. *Selecţia cabinetului*. Procesul selectării guvernului este recunoscut ca un bun indicator al disensiunilor din cadrul clasei conducătoare. O selectare înceată a cabinetului demonstrează adversităţi cronice în rândul partidului sau coaliţiei de la putere. Disputele pot fi rezultatul conflictelor între personalităţi sau al unei culturi politice ce încurajează partidele *office-seeking* în dauna celor *policy-seeking*. Ambele regimuri au înregistrat întârzieri în selectarea cabinetelor. Guvernul Văcăroiu şi-a început activitatea la o lună şi jumătate după alegerile generale din 1992, după ce Preşedintele Ion Iliescu a încercat mai multe variante acceptabile Parlamentului. Fără o majoritate legislativă clară, PDSR a trebuit să caute aliaţi. După ce CDR şi UDMR au refuzat să participe la un guvern de "unitate naţională", PDSR a obţinut suportul PUNR şi PRM.

Dacă formarea cabinetului Văcăroiu s-a dovedit problematică, cea a succesorilor săi a fost un coşmar. Pentru a-şi împărţi posturile disponibile, coaliţia majoritară a adoptat un algoritm bazat pe procentul de vot obţinut de fiecare partid la alegerile generale din 1996. Algoritmul specifică numărul total de posturi ce reveneau fiecărui partid, fără a preciza însă posturile specifice ce erau oferite fiecăruia. Luptele intestine dintre partenerii la guvernare au fost purtate pentru a asigura conducerea unor ministere ce ofereau acces la resurse importante şi controlul unor agenţii de stat cheie ce ar fi putut fi folosite pentru traducerea în practică a promisiunilor electorale. Faptul că fiecare poziţie ministerială era căutată de multe partide a îngreunat considerabil formarea celor trei echipe guvernamentale din perioada 1996-2000, amânându-le în medie cu câte două luni. Ca urmare, regimul Constantinescu din nou a primit un scor mai mic (Tabelul 5).

Tabelul 5: Selecţia cabinetului

Scor	Selecţia cabinetului	Regimurile
1	Serios amânată, însoţită de diviziuni intra-guvernamentale	Regimul Constantinescu
2	Moderat amânată şi însoţită de disensiuni	Regimul Iliescu
3	Moderat promptă şi lipsită de disensiuni	
4	Promptă şi lipsită de disensiuni	

Gradul de birocratizare. În orice ţară, cabinetele includ portofolii ministeriale reflectând programul socio-economic al Primului Ministru. Cabinetele din ţările post-comuniste au inclus portofolii pentru reformă, privatizare şi restructurare ce nu au echivalent în lumea vestică. Cabinetele est-europene includ, de aceea, mai mulţi membri decât echivalentele lor vestice (20-28 comparativ cu 16).[6] Literatura de specialitate nu recunoaşte o dimensiune optimă a cabinetelor, dar fără îndoială că guvernele largi nu sunt necesar mai eficiente decât cele restrânse. Cabinetele pot fi mărite excesiv nu pentru că priorităţile socio-economice ale ţării o cer, ci pentru că partidul de la putere doreşte să ofere membrilor şi simpatizanţilor săi loiali poziţii privilegiate. Presa românească a atras de nenumărate ori atenţia la faptul că atât PDSR cât şi CDR au mărit artificial cabinetele pentru motive clientelare. De aceea, regimul cu cabi-

netele mai largi va fi considerat aici mai puțin performant decât regimul cu cabinete restrânse.

Tabelul 6: Portofolii Ministeriale, 1992-2000

Regimul Politic	Cabinet	Nr. Membri
Regimul Iliescu	Văcăroiu	22
Regimul Constantinescu	Ciorbea	28
	Vasile	25
	Isărescu	20

Cabinetul Văcăroiu a avut în total 22 de membri, în timp ce cabinetele din perioada 1996-2000 au avut în medie 24 membri, pornind de la 28 pe vremea lui Ciorbea şi ajungând la 20 pe vremea lui Isărescu (Tabelul 6). Cabinetul Vasile s-a situat între aceste două extreme, cu 25 membri. Regimul Iliescu a primit un scor mai mare decât succesorul său (Tabelul 7).

Tabelul 7: Gradul de birocratizare

Scor	Grad de birocratizare	Regimurile
1	Foarte mare (23-30 portofolii)	Regimul Constantinescu
2	Oarecum mare (19-22 membri)	Regimul Iliescu
3	Oarecum mic (16-18 membri)	
4	Foarte mic (model vestic) (12-15 portofolii)	

d. *Rotația prefecților*. În România nominalizările politice nu se opresc la nivel central, ci includ şi poziții la nivel subnațional (județean şi local). Modul şi rapiditatea cu care pozițiile de prefect au fost negociate în cadrul partidelor de la putere reflectă nivelul consensului existent şi stabilitatea guvernării. La fel ca şi miniştrii, prefecții care îşi păstrează poziția pentru o perioadă mai lungă de timp pot, cel puțin teoretic, să abordeze problemele județelor pe care le conduc şi să le reprezinte mai bine interesele în fața guvernului central din Bucureşti. O rotație rapidă la nivel de prefect denotă instabilitate politică şi conduce la ineficiență administrativă. De aceea, cu cât rotația prefecților este mai rapidă, cu atât performanța regimului este mai redusă.

În anii 1992-1996 84 persoane au ocupat cele 41 poziții de prefect şi alte 77 au ocupat pozițiile de sub-prefect (Tabelul 8). Dintre acestea, 13 persoane şi-au păstrat poziția de prefect şi 17 pe cea de sub-prefect, pentru patru ani. Nouă posturi de prefect şi opt de sub-prefect au avut mai mult de doi ocupanți. În anii 1996-2000 91 persoane au fost numite prefecți şi 74 sub-prefecți. Dintre acestea, 13 prefecți şi 20 sub-prefecți şi-au menținut poziția pentru patru ani. Treisprezece poziții de prefect şi opt de sub-prefect au avut mai mult de doi ocupanți. În ce priveşte rotația prefecților şi sub-prefecților, diferențele dintre cele două regimuri sunt mai mici de o zecime şi de aceea acest indicator nu a fost inclus în analiza finală. Însă per total regimul Constantinescu a schimbat mai mulți prefecți decât predecesorul său, la fel cum a schimbat mai mulți miniştri şi secretari de stat. În 1992 însă PDSR şi-a succedat lui însuşi la putere şi astfel nu a simțit nevoia să înlocuiască prefecți pe care îi numise cu puțin timp înainte. CDR, spre deosebire, a considerat a fi necesar să îşi numească proprii oameni în teritoriu şi să îndepărteze administratorii locali PDSR al căror suport pentru reforme era cel mult discutabil.

Tabelul 8: Rotația prefecților şi sub-prefecților

Regimul politic	Nr. Prefecților numiți	Nr. Sub-prefecților numiți
Regimul Iliescu	84	77
Regimul Constantinescu	91	74

e. *Procesul decizional*. Cele două regimuri s-au distanțat şi prin modul cum au înțeles să adopte legislație. Când legile sunt

trecute prin Parlament, reprezentanţi ai unei pluralităţi sociale au ocazia să le discute şi să le modifice mai întâi în cadrul lucrărilor comisiilor parlamentare şi apoi în şedinţele în plen. Ordonanţele guvernamentale însă nu oferă opoziţiei în aceeaşi măsură posibilitatea de a le influenţa, de vreme ce opoziţia nu este reprezentată în cabinet. Fără îndoială, procesul democratic este servit mai bine de un regim în care executivul nu se substituie legislativului ca să devină principalul iniţiator de legislaţie. În Europa de Est post-comunistă însă multe cabinete au preferat să guverneze prin decrete în efortul de a combate influenţa unui Parlament divizat şi eterogen.

Tabelul 9: Legislaţie, 1992-2000

Regimul	Nr. Ordonanţe de urgenţă	Nr. Legi
Regimul Iliescu	20	589
Regimul Constantinescu	684	925

Diferenţele dintre regimuri sunt evidente în numărul de ordonanţe de urgenţă emise de guverne. Cu cât acest număr este mai mare, cu atât caracterul executiv al regimului este mai pronunţat, cu atât influenţa opoziţiei este mai limitată şi cu atât eficienţa regimului este mai scăzută. În perioada 1992-1996 doar 20 asemenea ordonanţe au fost emise, comparativ cu 684 în perioada 1996-2000 (o creştere aproape de 34 de ori) (Tabelul 9). Prin urmare regimul Constantinescu a avut un caracter executiv mai pronunţat decât regimul Iliescu, care a tins să fie mai legislativ.

La aceeaşi concluzie ajungem când numărul ordonanţelor este comparat cu cel al legilor. Sub Iliescu Parlamentul a adoptat de 26 de ori mai multe legi decât numărul ordonanţelor de urgenţă emise de cabinetul Văcăroiu, dar numai de 1,3 ori mai multe legi decât numărul ordonanţelor emise de cabinetele regimului Constantinescu. În primul an de activitate, cabinetul Ciorbea a emis 93 de ordonanţe (reprezentând două cincimi din numărul legilor adoptate de Parlament în acelaşi an). Cabinetul Vasile şi-a terminat mandatul în 1999, nu înainte de a lua locul Parlamentului ca primul legislator al ţării (în acel an, cabinetul a emis 219 ordonanţe, în timp ce legislatura a adoptat 210 legi). Cu noi alegeri generale apropiindu-se şi reforma blocată de lupte intra-guvernamentale, ultimul cabinet al regimului Constantinescu a emis 300 ordonanţe (cu o treime mai multe decât numărul legilor din aceeaşi perioadă). Legislaţia în vigoare încurajează executivul să emită ordonanţe doar în cazuri cu totul speciale, dar guvernele perioadei 1996-2000 au preferat să guverneze prin ordonanţe în loc să aştepte ca legi pe care ele le considerau vitale reformei să treacă prin Parlament. Dar reformele iniţiate de regimul Constantinescu au fost avansate pe socoteala calităţii democraţiei şi de aceea acel regim a primit un scor mai mic (Tabelul 10).

Tabelul 10: Caracterul procesului legislativ

Score	Caracterul procesul legislativ	Regimurile
1.5	Executiv: cabinetele iau locul legislativului ca iniţiatoare de legislaţie	Regimul Constantinescu
3.5	Legislativ: legislativul este iniţiatorul majorităţii legilor	Regimul Iliescu

f. *Cvorum şi timpul devotat problemelor organizaţionale*. Parlamentul, ca organ deliberativ, trebuie să aibă cvorum pentru a lucra prompt şi eficient. O legislatură care trebuie în repetate rânduri să amâne discutarea şi votarea propunerilor legislative din cauza organizării defectuoase şi lipsei de cvorum va avea o performanţă instituţională deficitară. Legile fie nu vor fi adoptate, fie vor fi adoptate cu întârzieri considerabile. Pentru a estima cvorumul din Parlament, am examinat

îndeaproape şedinţele Camerei Deputaţilor ţinute între 1 februarie şi 30 septembrie în ultimul an al fiecărui regim (1996 pentru regimul Iliescu şi respectiv 2000 pentru regimul Constantinescu).

Prima legislatură a avut cvorum în 49 din cele 70 de şedinţe analizate (70% din şedinţe), dar nu a avut în zece şedinţe (14,3% din şedinţe). În alte 11 şedinţe (15,7% din toate şedinţele analizate) a avut cvorum numai o parte a timpului. Fie a început cu un cvorum pe care l-a pierdut după aceea, fie a început fără cvorum, dar l-a câştigat în urma insistenţelor repetate ale preşedintelui de şedinţă. A doua legislatură a avut cvorum numai 24% din şedinţe (12 din totalul de 50) şi a suspendat şedinţa din lipsă de cvorum de 14 ori (în cazul a 28% din şedinţele analizate). Alte 24 de şedinţe (48%) au avut cvorum doar pentru o perioadă (Tabelul 11).

Tabelul 11: Cvorumul în Camera Deputaţilor, 1996 şi 2000

Cvorum	Nr. Şedinţe (1 feb-30 sept 1996)	Nr. Şedinţe (1 feb-30 sept 2000)
Cvorum menţinut pe toată şedinţa	49 (70.0%)	12 (24.0%)
Cvorum menţinut temporar	11 (15.7%)	24 (48.0%)
Lipsă de cvorum	10 (14.3%)	14 (28.0%)
Total şedinţe examinate	70 (100%)	50 (100%)

Cele două regimuri au primit din nou scoruri diferite (3,5 pentru regimul Iliescu şi 1,5 pentru regimul Constantinescu, care a înregistrat o rată mai mare de absenteism) (Tabelul 12).

Tabelul 12: Cvorum

Scor	Cvorum	Clasificarea regimurilor
3.5	Parlamentul are cvorum în majoritatea şedinţelor	Regimul Iliescu
1.5	Parlamentul nu are cvorum în majoritatea şedinţelor	Regimul Constantinescu

Obţinerea şi menţinerea cvorumului a fost cea mai serioasă problemă organizaţională cu care s-a confruntat Parlamentul român între 1992 şi 2000. Nu este surprinzător că şedinţele care nu au beneficiat de cvorum au fost cele în care discuţiile s-au concentrat extensiv asupra problemelor organizaţionale. Din nou, regimul 1992-1996 a fost mai performant decât cel din 1996-2000 şi de aceea a primit un scor mai mare (Tabelul 13).

Tabelul 13: Timpul alocat problemelor organizatorice

Scor	Timpul alocat problemelor organizatorice	Regimurile
3.5	Problemele organizatorice sunt marginale; majoritatea timpului legislatura discută proiecte de legi	Regimul Iliescu
1.5	Problemele organizatorice centrale; absenteism ridicat; mai puţin timp dedicat problemelor de substanţă şi discutării legislaţiei	Regimul Constantinescu

B. Serviciile Informaţionale şi Statistice

Putnam a folosit acest indicator în ideea că "guvernanţii mai bine informaţi asupra electoratului şi problemelor acestuia pot răspunde mai eficient".[7] Ca şi în alte ţări postcomuniste, serviciile informaţionale şi statistice sunt noi în România, dar cele două regimuri diferă în privinţa informaţiilor şi analizelor la care miniştrii, legislatorii şi preşedinţii au avut acces. În general regimul Iliescu a fost mai puţin înclinat să adune date, să compună rapoarte privind situaţia socioeconomică a ţării şi să împărtăşească informaţie cu presa şi publicul larg. În prima parte a decadei '90 numeroase voci s-au ridicat împotriva dificultăţii obţinerii unor date statistice care în alte ţări sunt făcute publice în mod curent. Regimul Constantinescu a încercat să remedieze această carenţă prin acordarea de acces la şedinţele parlamentare, colectarea de informaţie detaliată privind starea

societăţii civile şi a firmelor comerciale şi diseminarea pe Internet a unor rapoarte privind activitatea guvernamentală. Atât prin numărul publicaţiilor produse, cât şi prin detalierea şi analizarea informaţiilor, regimul Constantinescu a fost mai performant şi deci a primit un scor mai mare (Tabelul 14).

Tabelul 14: Serviciile Informatice şi Statistice, 1992-2000

Scor	Servicii	Regimurile
4	Produce publicaţii proprii; colectează şi analizează informaţie extensivă	Regimul Constantinescu
3	Produce un număr suficient de publicaţii; colectează informaţii mai sumare	
2	Produce puţine publicaţii; colectează puţine informaţii şi foloseşte serviciile statistice minimal	Regimul Iliescu
1	Nici o îmbunătăţire faţă de 1989	

C. Modul în care guvernele au răspuns la solicitările cetăţenilor

Acest indicator este înţeles ca promptitudinea cu care structurile guvernamentale răspund solicitărilor venite din partea cetăţenilor. Ca ţară ce aspiră să instaureze un sistem democratic adevărat, România trebuie să aibă un guvern care se supune obligaţiei de a răspunde în faţa cetăţenilor, nu unul care să nu răspundă nimănui, să nu ofere informaţii esenţiale asupra activităţii sale şi situaţiei din ţară sau să-şi ignore electoratul. Acest indicator măsoară deci componenta democratică a regimurilor. Regimul Constantinescu a oferit mai multă informaţie asupra activităţii şi componenţei structurilor centrale de stat şi a tins să răspundă solicitărilor cetăţenilor mai rapid decât predecesorul său. După 1996 guvernul central şi administraţia locală au început să ofere informaţii pe Internet, iar administratorii şi birocraţii au putut fi contactaţi nu numai în cadrul audienţelor, ci şi prin telefon şi poşta electronică. Deşi contactul cu cetăţenii a rămas până în ziua de astăzi pe ansamblu deficitar în raport cu alte ţări, paşi importanţi au fost făcuţi după 1996. De aceea regimul Constantinescu a primit un scor mai mare (Tabelul 15).

Tabelul 15: Răspunsul la cerinţele cetăţenilor

Scor	Adresarea cerinţelor cetăţenilor	Regimurile
4	Oferă cetăţenilor informaţie detaliată organizată sistematic şi publicată în formaturi diverse (tipărită sau electronică)	
3	Oferă informaţie oarecum detaliată şi sistematică	Regimul Constantinescu
2	Oferă informaţie minimală nesistematizată	Regimul Iliescu
1	Nici o schimbare faţă de 1989	

D. Eficacitatea decizională

Toate studiile precedente au folosit variante ale acestui indicator. Putnam, Stoner-Weiss şi Stan au examinat îndeaproape ce fel de decizii sunt luate şi cum anume. Acest articol va evalua eficacitatea decizională a celor două regimuri comparând promisiunile electorale ale fiecărui regim cu politicile concrete pe care fiecare le-a adoptat. Un regim eficace nu este deci unul care promite mult, ci unul care îndeplineşte cât mi multe dintre promisiunile făcute.

a. *Adoptarea bugetului*. Frecventa amânare a adoptării bugetului indică ineficienţa cronică. Adoptarea bugetului este în România, ca şi în alte ţări, cea mai importantă sarcină a Parlamentului. O comparare a datelor calendaristice când legislaturile 1992-1996 şi 1996-2000 au adoptat bugetele anuale revelează că regimul Constantinescu a reuşit să accelereze procesul, fie doar şi numai cu o săptămână. Între 1992 şi 2000 bugetul naţional a fost în general aprobat la sfârşitul primăverii sau începutul verii (Tabelul 16). Sub Iliescu bugetul a fost adoptat în medie în a 123-a zi a anului, în timp ce sub Constantinescu s-a reuşit adoptarea lui într-a 116-a zi. Dar din cauză că diferenţele sunt mai mici de o zecime acest indicator nu a fost folosit în analiza ultimă. De remarcat că în

România bugetul este adoptat mult după începerea anului, fapt ce provoacă considerabilă confuzie în administrațiile locale, dependente de transferurile din bugetul național.

Tabelul 16: Adoptarea bugetului, 1993-2000

Regimul	Data adoptării bugetului	Întârziere de la începutul anului (1 ianuarie) (zile)
Regimul Iliescu		
1993	6 mai	126
1994	9 iunie	160
1995	21 martie	80
1996	6 mai	127
Regimul Constantinescu		
1997	29 aprilie	119
1998	3 iunie	154
1999	8 martie	67
2000	4 mai	125

Pentru o analiză ca cea de față este important nu numai cât de repede sunt adoptate bugetele, ci şi structura acestora. Doi indicatori adiționali au fost incluşi aici. Primul este procentul alocat fondurilor speciale construite în favoarea unor grupuri speciale de interese a căror cooperare guvernul a încercat să o obțină (armata, serviciile secrete, minerii, etc.). Cu cât procentul din bugetul național alocat fondurilor speciale este mai mare, cu atât mai mic este procentul rămas disponibil pentru satisfacerea nevoilor restului electoratului.

Tabelul 17: Fonduri speciale, 1993-2000

Regimul	Nr. fonduri speciale	Procent din buget național
Regimul Iliescu		
1993	12	16.4
1994	10	11.6
1995	14	8.1
1996	13	9.9
Medie	*12.25*	*11.5*
Regimul Constantinescu		
1997	8	12.6
1998	10	18.5
1999	11	18.9
2000	14	27.0
Medie	*10.75*	*19.3*

Sub regimul Iliescu fondurile speciale au variat de la 8,1% la 16,4% din bugetul național (Tabelul 17). În medie, în perioada 1992-1996 legislatura a pus deoparte 11,5% din bugetul anual pentru satisfacerea solicitărilor grupurilor speciale de interese. Sub Constantinescu, acest procent mediu a crescut la 19,3%. În timp ce sub Iliescu procentul alocat acestor fonduri a scăzut de la 16,4% din cheltuielile bugetare totale în 1993 la 9,9% în 1996, sub Constantinescu a fost în fiecare an mai mare. În 1997 fondurile speciale reprezentau 12,6% din cheltuielile totale, dar în 2000 ajunseseră la 27%. Guvernele CDR alocau din ce în ce mai mulți bani unui număr din ce în ce mai mic de grupuri (numărul fondurilor speciale a scăzut de la 12 sub Iliescu la 10 sub Constantinescu). Regimul Constantinescu a primit un scor mai mic (Tabelul 18).

Tabelul 18: Alocarea bugetului

Scor	Alocarea bugetului	Clasificarea regimurilor
4	Bugetul nu include fonduri speciale	
3	Fondurile speciale reprezintă până la 12% din bugetul național	Regimul Iliescu
2	Fondurile speciale reprezintă 12-25% din buget	
1	Fondurile speciale reprezintă mai mult de 25% din buget	Regimul Constantinescu

Al doilea indicator reflectă procentul din bugetul național alocat investițiilor. Cu cât acest procent este mai mare, cu atât eficacitatea decizională a regimului este mai mare. Din nou, regimul Iliescu îşi devansează succesorul. Sub el, România a reuşit să investească în medie 13% din bugetul național, comparativ cu doar 7,9% sub Constantinescu (Tabelul 19). Ca urmare, regimul perioadei 1992-1996 a primit un scor mai mare decât regimul perioadei 1996-2000 (Tabelul 20).

Tabelul 19: Prioritățile Investiționale ale Guvernelor, 1993-2000

Regimul	Procentul din Bugetul Național Alocat Investițiilor (%)
Regimul Iliescu	
1993	10.64
1994	18.02
1995	13.47
1996	9.98
Medie	*13.02*
Regimul Constantinescu	
1997	8.58
1998	11.91
1999	5.19
2000	6.29
Medie	*7.99*

b. *Reforma economică*. Ambele regimuri au declarat reforma economică printre prioritățile programului lor, dar ele nu au înțeles reformele în acelaşi mod. În timp ce PDSR a adoptat un model incremental de transformare economică şi a respins modelul neo-liberal de tranziție post-comunistă şi necesitatea implementării accelerate a componentelor acestuia, toate cabinetele perioadei 1996-2000 s-au declarat dornice să implementeze reforme economice radicale cât mai rapid. Să luăm exemplul privatizării. Din nou trebuie subliniat că pentru fiecare regim în parte comparăm ce a promis cu ce a făcut în practică. De asemenea, comparația nu se face la nivelul indicatorilor macroeconomici, pentru că situația economică a unei țări la un moment dat este rezultanta şi a unor factori pe care guvernanții nu sunt în măsură să îi controleze (e.g. factori de conjunctură internațională).

Tabelul 20: Investiții

Scor	Priorități Investiționale	Regime Rankings
3.5	Investițiile reprezintă mai mult de 10% din cheltuielile bugetare	Regimul Iliescu
1.5	Investițiile reprezintă mai puțin de 10% din cheltuielile bugetare	Regimul Constantinescu

O primă evaluare se poate efectua pe baza numărului de legi, ordonanțe şi hotărâri de guvern privind privatizarea care au fost adoptate de cele două regimuri (Tabelul 21). Un regim neinteresat de privatizare nu va găsi necesar să formuleze şi să adopte legislație în acest domeniu. Regimul Constantinescu a adoptat de două ori mai multe legi, de trei ori mai multe ordonanțe şi de cinci ori mai multe hotărâri privind privatizarea decât predecesorul său. Deşi cantitatea în sine nu este întotdeauna importantă, ea vorbeşte totuşi despre interesul regimului din perioada 1996-2000 pentru accelerarea privatizării.

Tabelul 21: Legislație despre privatizare, 1996-2000

Regimul	Nr. Legi	Nr. Ordonanțe	Nr. Hotărâri guvernamentale	Total
Regimul Iliescu				
1993	1	1	1	3
1994	2	1	1	4
1995	2	3	10	15
1996	2	0	5	7
Total	7	5	17	29
Regimul Constantinescu				
1997	6	4	8	18
1998	2	3	24	29
1999	6	7	4	17
2000	0	2	54	56
Total	14	16	90	120

Este clar că regimul Iliescu, care şi-a propus să reziste presiunilor de a se angaja în privatizare, nu şi-a atins țelul, ci a privatizat mai mult decât a dorit. La fel, regimul Constantinescu nu şi-a atins țelul de a privatiza toate întreprinderile de stat şi de a închide porțile Fondului Proprietății de Stat în 1998. Dar cum putem afla care regim a avut un insucces mai mare? Anii în care legislația privind privatizarea a fost adoptată ne pot da un răspuns. Cu cât regimul Iliescu

a adoptat legislație încurajând privatizarea mai spre începutul mandatului său cu atât el şi-a abandonat mai devreme idealul de a rezista implementării procesului. Dar cu cât regimul Constantinescu a adoptat legislație mai devreme, cu atât el a împlinit mai repede promisiunile sale electorale. Ambele regimuri au adoptat majoritatea legislației privind privatizarea în a doua jumătate a mandatului lor, o bilă albă pentru regimul Iliescu, dar una neagră pentru succesorul său (Tabelul 21). Regimul Iliescu primeşte astfel un scor mai mare (Tabelul 22).

Tabelul 22: Politici Economice – Privatizare

Scor	Politici Economice - Privatizarea	Regimurile
3.5	Atât numărul întreprinderilor cât şi rapiditatea privatizării lor sunt în mare conforme programului electoral	Regimul Iliescu
1.5	Nici numărul întreprinderilor şi nici rapiditatea privatizării nu corespunde programului electoral	Regimul Constantinescu

Cele două regimuri nu s-au diferențiat substanțial în ceea ce priveşte campaniile anti-corupție sau politică externă.

Compararea Cantitativă a Regimurilor

Scorurile obținute de fiecare regim în parte pentru cei 12 indicatori care le-au diferențiat au fost însumate în Tabelul 23. Contrar ipotezei inițiale, per total regimul Iliescu s-a dovedit a fi mai performant decât regimul Constantinescu. Regimul de centru-stânga şi-a devansat succesorul cu privire la zece indicatori relativi la alocația internă a puterii şi eficacitatea decizională, dar a fost lăsat în urmă în ce priveşte folosirea serviciilor statistice şi informatice şi a promptitudinii cu care a răspuns solicitărilor cetățenilor.

Tabelul 23: Scorurile totale

Indicator	Reg. Iliescu	Reg. Constantinescu
A. Alocația internă a puterii		
Stabilitatea executivului (Tabel 2)	4	2
Rotația miniştrilor (Tabel 4)	3.5	1.5
Selecția cabinetului (Tabel 5)	2	1
Grad de birocratizare (Tabel 7)	2	1
Caracterul procesului decizional (Tabel 10)	3.5	1.5
Cvorum (Tabel 12)	3.5	1.5
Timpul alocat problemelor organizatorice (Tabel 13)	3.5	1.5
B. Serviciile informaționale şi statistice (Tabel 14)	2	4
C. Adresarea solicitărilor cetățenilor (Tabel 15)	2	3
D. Eficacitatea decizională		
Alocarea bugetului (Tabel 18)	3	1
Investiții (Tabel 20)	3.5	1.5
Privatizarea (Tabel 22)	3.5	1.5
Total	36	21

Rezultatele par a confirma motivele pentru care în alegerile din 2000 electoratul român a ezitat să mai acorde încredere Convenției Democrate. Coaliția de coaliții care a guvernat România între 1996 şi 2000, unită doar de antipatia față de PDSR, s-a concentrat asupra înlocuirii a cât mai mulți birocrați şi administratori şi a pierdut timp valoros pentru rezolvarea disputelor ce țineau de modul său de organizare. Odată ajunşi în funcții, simpatizanții Convenției nu au reuşit să îşi mențină determinarea de a-şi transpune promisiunile electorale în practică. În mare parte pentru că nu au avut timpul necesar, după cum indică rotația rapidă la nivel de miniştri şi secretari de stat. Lipsită de eficiență şi simț organizatoric, constant amenințată de reconfigurări, dezbinată de diferențe de temperament şi de opțiuni ideologice, măcinată de absenteism şi apatie, Convenția s-a auto-destabilizat şi şi-a pierdut solidul capital de încredere pe care l-a avut la începutul mandatului. Performanța slabă a guvernării sale nu a reuşit să îi restabilească imaginea în ochii electoratului.

Chiar dacă regimul Iliescu şi-a depăşit succesorul din punct de vedere al performanţei sale instituţionale, el nu s-a ridicat nici pe departe la nivelul organizatoric al regimurilor vestice. Contactele partidului de guvernământ cu electoratul au fost sporadice şi umbrite de o mentalitate de stăpân absolut care nu trebuie să dea socoteală nimănui (lucru reflectat în handicapul său în ceea ce priveşte serviciile informaţionale şi statistice şi a promptitudinii cu care răspundea solicitărilor cetăţenilor). În loc de a fi "servitori civili" (*public servants*), politicienii români s-au comportat ca şi cum electoratul ar fi fost servitorul lor. Însă o democraţie reală nu se poate construi atâta timp cât demnitarii şi persoanele din poziţiile de răspundere nu vor abandona acest mod de a-şi înţelege menirea.

Concluziile acestei analize par a contrazice majoritatea studiilor dedicate tranziţiei post-comuniste. Trebuie să ne reamintim însă că acestea au folosit o altă bază de comparaţie: guvernările au fost considerate a fi cu atât mai bune cu cât promiteau mai ferm să-şi îndrepte ţările în direcţia schiţată de modelul neo-liberal. Superioritatea era dată astfel de o anume alegere ideologică, lucru necesar atâta timp cât opţiunea pentru un sistem politic democratic şi pentru unul economic de piaţă nu era clară. Dar guvernările vestice nu au fost niciodată evaluate în funcţie de opţiunile lor ideologice. Nimeni în lumea vestică nu ar considera guvernele de centru-dreapta superioare celorlalte, asumând că eficacitatea tuturor ar fi aceeaşi. La fel, odată ce România a trecut de la iniţierea sistemului democratic la consolidarea lui, baza de apreciere a guvernărilor şi regimurilor care o conduc trebuie schimbată. Ca şi în alte ţări, guvernanţii trebuie evaluaţi nu în funcţie de opţiunile lor programatice, ci în funcţie de politicile concrete pe care le formulează şi în funcţie de eficacitatea cu care adoptă deciziile necesare guvernării. Transferarea accentului de la retorică la practică necesită şi îmbrăţişarea unui principiu familiar politicienilor vestici: promite puţin, dar pune în practică cât mai mult.

NOTE

[1] Literatura de specialitate este mult prea largă pentru a fi menţionată aici. Amintesc numai Beverly Crawford şi Arendt Lijphart, "Explaining Political and Economic Change in Post-Communist Eastern Europe. Old Legacies, New Institutions, Hegemonic Norms and International Pressures", *Comparative Political Studies*, vol. 28, no. 2 (iulie 1995), pp. 171-199.

[2] Harry Eckstein, *The Evaluation of Political Performance: Problems and Dimensions* (Beverly Hills: Sage Publications, 1971).

[3] Ted Robert Gurr şi Muriel McClelland, *Political Performance: A Twelve Nation Study* (Beverly Hills: Sage Publications, 1971).

[4] Robert Putnam, *Making Democracy Work* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1993), în special capitolul 3.

[5] Katherine Stoner-Weiss, *Local Heroes: The Political Economy of Russian Regional Governance* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1997) şi Lavinia Stan, *Leaders and Laggards: Governance, Civicness and Ethnicity in Post-Communist Romania* (East European Monographs distributed by Columbia University Press, va apare în 2002).

[6] Sorin Ioniţă, "Guvernul de cauciuc", text nepublicat. Mulţumesc Dr. Yuri Josanu pentru copie.

[7] Putnam, *Making Democracy Work*, p. 103.

LAVINIA STAN – Assistant Professor and Killam Post-Doctoral Fellow, Department of Political Science, Dalhousie University.

O samă de bilanțuri

DAN OPRESCU

The article is focused on several surveys: Romania in the last 12 years, the Government in 2001, an evaluation of policies for ethnic minorities in the last years, "Sfera Politicii" performance in the last 10 years and a personal statement.

S-ar cuveni, poate, să fie făcute, simultan, mai multe feluri de bilanțuri pentru acest aproape sărbătoresc număr 100 al revistei "Sfera Politicii":

1. Un oarece bilanț al României ultimilor 12 ani de la prăbuşirea regimului Ceauşescu.
2. Un bilanț sumar al anului 2001, caracterizat prin funcționarea primului Guvern Adrian Năstase.
3. O trecere în revistă a celor mai recente dezvoltări în aria problematicii minorităților naționale din țara noastră.
4. O evaluare a performanței revistei "Sfera Politicii" (dar şi a celei a Fundației Societatea Civilă, sau a Institutului pentru Cercetări Politice şi Economice).
5. Un scurt bilanț personal, al autorului acestor rânduri, în legătură cu perioada de după 22 Decembrie 1989.

1.

România de după prăbuşirea regimului Ceauşescu este, din mai multe puncte de vedere, un **eşec de proporții** – cu atât mai mare cu cât aşteptările românilor au fost extrem de înalte, cel puțin până prin primăvara anului 1990. Cei 20 de ani prezişi de Brucan apar astăzi drept o estimare excesiv de optimistă. Pe de altă parte, acest răstimp nu mai apare drept eşec dacă e comparat cu ceea ce s-ar fi putut întâmpla mai rău (i.e.: "modelul" iugoslav, de pildă). Toate guvernele post-decembriste din România au evitat reformele structurale (îndeosebi în economie, de teama mişcărilor sociale), de felul privatizărilor sau liberalizărilor. Dimpotrivă, toate guvernele post-comuniste din Polonia, Cehia sau Ungaria, indiferent de coloratura lor politică, au mers înainte pe calea reformelor capitaliste, reuşind să distrugă, în bună parte, "greaua moştenire" a economiei centralizat-etatiste; prețul politic (determinat de implicațiile sociale ale reformelor) plătit pentru această consecvență a fost ridicat, dar şi răsplata este pe măsură: asemenea țări sunt deja în NATO, iar integrarea în Uniunea Europeană se află la orizontul anului 2004. Țări precum Polonia, Cehia sau Ungaria au ştiut – mulțumită clasei lor politice, dar şi opiniei publice – să se concentreze pe țelurile strategice ale decadei şi să facă necesarele sacrificii (e.g.: dezmembrarea Cehoslovaciei, tratatele Poloniei cu Rusia şi Germania, punerea între "paranteze fenomenologice", de către Guvernul de la Budapesta

– până în primăvara anului 2001 –, a chestiunii maghiarilor din Voievodina, Transilvania sau Sudul Slovaciei). Dintr-o asemenea perspectivă, România se află încă departe de acea superioară înțelegere a realităților care le-a permis altor țări să-şi "vadă sacii în căruță"; de pildă, România mai are încă multe până să-şi poată permite să semneze un tratat bilateral cu Republica Moldova... Pe de altă parte, acum este limpede că Ungaria, de pildă, s-a concentrat doar din punct de vedere tactic pe dimensiunea europeană şi occidentală a politicii sale, izolându-se de potențialele centre de instabilitate din fosta Iugoslavie, din România sau din Slovacia; actualmente, este de aşteptat ca noul Guvern de la Budapesta, să pună un accent mult mai puternic pe problematica ridicată de existența mai multor milioane de etnici maghiari în unele țări vecine Ungariei.

2.

În câteva vorbe, primul an de guvernare al primului Guvern condus de Adrian Năstase este un **succes**, îndeosebi dacă este (şi este!) comparat cu anii guvernării CDR (1996-2000 – i.e.: Victor Ciorbea, Radu Vasile şi Mugur Isărescu), sau cu cei ai precedentelor guvernări iliesciene (1990-1996 – i.e.: Petre Roman, Theodor Stolojan şi Nicolae Văcăroiu). Performanțele Guvernului Năstase vor fi întrecut, probabil, până şi aşteptările guvernanților, chiar dacă respectivele performanțe nu vor fi impresionat pe toți cei guvernați (deşi, potrivit sondajelor de opinie publică, PSD, Adrian Năstase şi Ion Iliescu se află în fruntea preferințelor majorității cetățenilor din România). Adrian Năstase a beneficiat de un dublu avantaj, cel puțin în raport cu ultimele câteva guverne: s-a aflat în fruntea unui Guvern monocolor (chiar dacă şi minoritar în Parlament, ceea ce îl face să depindă, formal, de voturile deputaților şi senatorilor UDMR) şi a îmbinat funcția de Prim Ministru cu aceea de preşedinte al partidului de guvernământ; de aici a rezultat o mult mai mare coerență guvernamentală decât până la alegerile din noiembrie 2000, coerență ce şi-a avut, desigur, şi aspectele sale pitoreşti (de felul expresiei "ciocul mic", utilizată de mai mulți înalți reprezentanți ai Guvernului, inclusiv în fața parlamentarilor – şi nu doar a celor din opoziție). Pe de altă parte, tocmai dimensiunile dinozauriane (precum şi ispitele "aspiratoare") ale PSD au ridicat chestiunea quasi-absenței unei opoziții credibile la actuala putere; este probabil că lipsa unei opoziții puternice va deveni, tot mai mult, o serioasă problemă pentru PSD, pe măsură ce se va apropia data alegerilor generale din anul 2004.

PNL este singurul partid politic cu un anume potențial opoziționist, în măsura în care cântecele "sirenelor" din PSD nu-l vor transforma, peste aproximativ un an de zile, într-un aliat parlamentar/guvernamental al dinozaurului de guvernământ.

La capitolul "reuşite", Guvernul Năstase poate trece şi ridicarea obligativității vizelor de călătorie pentru cetățenii români care se deplasează în țările din spațiul Schengen; o reuşită cu o puternică încărcătură simbolică. De asemenea, acordul cu FMI, pentru următoarele 18 luni, este un succes în el însuşi, la fel cum s-ar cuveni a fi socotită şi privatizarea SIDEX Galați (deşi, în acest din urmă caz, ar mai trebui pusă în cumpănă şi bâlbâiala legată de protestele sindicatelor de la Reşița, precum şi alte asemenea slăbiciuni "ontologice" ale unei guvernări PSD).

Dacă PSD a ştiut să profite din punct de vedere politic (şi electoral) de creşterea economică de care a beneficiat România în ultimii doi ani (de pildă, pentru anul 2001 se prognozează o creştere de circa 4,5%), în

schimb alţi indicatori economico-sociali sunt mult mai îngrijorători. De exemplu, scăderea ratei şomajului, departe de a fi o mare realizare a Guvernului, este cel mai sigur semn al faptului că, în ţara noastră, restructurarea economiei (şi îndeosebi a industriei) nu a atins încă acea masă critică de la care nu mai există riscurile unei recăderi în monstruozitatea pre-1989; fără o perioadă de timp de câţiva ani de zile în care şomajul să fie de peste 20% nu cred că se poate vorbi despre o reală despărţire a României de trecutul ei ceauşist, cel puţin din punct de vedere social şi economic. De asemenea, ritmul privatizărilor este, în ţara noastră, mult mai scăzut decât cel de la începutul anilor '90 din ţări precum Polonia, Cehia sau Ungaria.

3.

Minorităţile naţionale din România au continuat să-şi petreacă norocul în continuarea evoluţiilor din anii trecuţi, asociaţiile reprezentative ale minorităţilor (i.e.: cele ce au căpătat şi reprezentanţă parlamentară) certându-se, cum au făcut în fiecare an, pe "pensiile alimentare" de la Bugetul de Stat. **Minoritatea maghiară** (şi expresia sa politică, UDMR) a fost practic blocată de succesul Legii votate de Parlamentul din Budapesta cu privire la statutul ungurilor din unele ţări vecine Ungariei; de pe urma victoriei lui Viktór Orbán (*á la Pirus*, cred eu, indiferent de rezultatul alegerilor generale din Ungaria) a avut însă de suferit imaginea europeană a aripii moderate din cadrul UDMR. Modificări importante s-au petrecut însă în legătură cu **minoritatea romilor** (ţiganilor): la data de 25 aprilie 2001, Guvernul a aprobat *Strategia naţională pentru îmbunătăţirea situaţiei romilor*, apoi a trecut la înfiinţarea unei reţele în teritoriu pentru implementarea şi monitorizarea Strategiei. Deşi este de prevăzut că transpunerea Strategiei întru realitate se va ciocni de nenumărate dificultăţi previzibile şi, încă, imprevizibile, este remarcabil faptul că, în sfârşit, ceva a început să se mişte în acest domeniu atât de gingaş din punct de vedere social şi politic. Din păcate reuşita guvernamentală a producerii Strategiei a fost umbrită de eşecul (posibil răsunător, datorită multiplelor conflicte de interese) al proiectului PHARE aferent (RO 9803.01, în valoare totală de 2 milioane EUR). Numai pentru anul 2002, fondurile pe care le-ar solicita implementarea Strategiei pentru romi au fost estimate la aproape 100 milioane EUR, din care numai circa o treime a putut să fie asigurată de la Bugetul de Stat, restul urmând a fi negociat cu finanţatorii străini (Comisia Europeană, Banca Mondială, guverne europene etc.). Nu banii vor reprezenta problema, pentru că pentru romi întotdeauna au existat mai mulţi decât a fost posibil să fie absorbiţi de către ONG-uri sau/şi autorităţi locale; adevărata problemă o reprezintă direcţionarea acestor fonduri către comunităţile cele mai dezavantajate, pentru proiecte şi programe de dezvoltare comunitară.

După părerea mea, în linii generale, chestiunile ce erau de resortul autorităţilor centrale, în ceea ce priveşte problematica romilor din ţara noastră, s-au cam rezolvat, îndeosebi din punct de vedere instituţional şi juridic (cf. *Legea pentru prevenirea şi combaterea discriminării*); desigur, multe mai rămân de făcut, dar îndeosebi la nivel local, şi mai cu seamă în cadrul comunităţilor celor mai dezavantajate din perspectivă social-economică.

În viitorii ani nu se întrevăd dezvoltări spectaculoase în domeniul protecţiei minorităţilor etnice şi naţionale din România – deşi sunt posibile unele tensiuni legate de minoritatea maghiară (pentru chestiuni pre-

ponderent simbolice, precum Universitatea de Stat cu predarea în limba maghiară), precum şi de ascensiunea aşa-numitelor "noi minorităţi" (kurzii, arabii, chinezii etc.).

4.

În sine, performanţa "Sferei Politicii" de a rezista vreme de o sută de numere, în calitate de revistă lunară *upper-market* de analiză politică (şi nu numai) este **absolut remarcabilă**, cu atât mai mult cu cât o bună parte din efortul implicat i se datorează mai ales lui Stelian Tănase. Ca membru al consiliului editorial, s-ar cuveni să-mi fac autocritica: Stelian Tănase nu a fost ajutat îndestul, nici de către aşa-numitul consiliu editorial (devenit în timp un fel de adunare de nume mai mult sau mai puţin "fotogenice"), nici de către colectivul redacţional al revistei, deşi acesta din urmă a făcut eforturi considerabile. Pe de altă parte, s-a spus adesea că o revistă precum "S.P." se face aproape singură, ceea ce este atât inexact, cât şi nedrept. Dacă "Sfera Politicii" (plus, a nu se uita, *Fundaţia Societatea Civilă* şi *Institutul pentru Cercetări Politice şi Economice*) mai există, este, în primul şi în primul rând, meritul lui Stelian Tănase.

5.

În ceea ce mă priveşte, au fost 12 ani foarte amestecaţi (o căsătorie la Oxford, doi copii la New York, apoi un divorţ la Osaka, mai multe slujbe, călătorii în America, Asia sau Africa, reîntoarcerea în România – cu "coada între picioare"… –, tipărirea câtorva cărţi, lipsa unei locuinţe etc.). **Mai mult rău decât bine**, aş îndrăzni să spun. Am ajuns aproape de vârsta de 50 de ani, şi încă mai umblu să-mi găsesc o slujbă potrivită.

CINE NE CITEŞTE:

"Sfera Politicii" este o revistă de ţinută, care reflectă cu maturitate procesele tranziţiei, reforma economiei şi a societăţii româneşti declanşate în urmă cu zece ani, prin demolarea sistemului totalitar comunist. Am speranţa că revista nu va face abstracţie de sfera ideilor şi experienţei social-democraţilor români, în care cetăţenii îşi pun speranţele de viitor.

Ion Iliescu
Preşedinte al României

Dan Oprescu – doctor în filosofie al Universităţii Bucureşti. Între 1990-1991, Senior Associate Member la St Anthony's College, Oxford University. În prezent lucrează în cadrul Guvernului, la Departamentul pentru Relaţii Interetnice.

Radiografiile unui topos oriental

– sistemul juridic românesc şi maladiile sale –

VICTOR-IULIAN TUCĂ

The article is focused on some key-issues/problems of Romanian legal system: the role/place of the citizen, the problematic laws, the indifference/carelessness of judges, the discrepancy between the laws about human rights and concrete legal actions.

Spaţiul dedicat celei de-a treia puteri în stat, justiţia sau autoritatea judecătorească, conform Constituţiei României, este, la propriu şi la figurat, brăzdat de riduri adânci. Clădirea principală destinată funcţionării majorităţii instanţelor judecătoreşti din capitală poartă amprenta nepăsării flagrante a unui stat interesat de retorică dar ignorant în ceea ce priveşte tocmai principiul fundamental al existenţei sale: proprii cetăţeni. În acest sens, Palatul de Justiţie este dovada cea mai pertinentă despre distanţa între gardul, adică faţada exterioară a imobilului proaspăt vopsit de pe malul Dâmboviţei, şi starea de degradare ireversibilă a interiorului aceleiaşi clădiri care cochetează explicit cu prăbuşirea.

Dimensiunea absentă a justiţiei româneşti: cetăţeanul ca figurant

Totala iresponsabilitate a statului faţă de cetăţenii care calcă pragul instanţelor judecătoreşti din respectiva clădire, iresponsabilitate care durează de mai bine de zece ani, arată că pentru politicianul autohton justiţia este o ficţiune care se întrupează numai în registrul discursurilor electorale.

Pe malurile Dâmboviţei criza acută a instituţiilor puterii judecătoreşti ia forme hilare. Privind la avocaţii care înaintează furtunos printre mormane de moloz şi cărămizi te întrebi dacă robele nu ar trebui înlocuite cu căşti de protecţie. Cât despre cetăţenii care îşi caută dreptatea pe holurile mizere ale respectivului imobil, ei au fost transformaţi din subiectele actului de justiţie în efemere prezenţe fizice obligate să asculte în linişte preaînţeleptul idiom juridic comunicat de completul de judecată. Ei nu participă la actul de judecată ci sunt reduşi la simpli spectatori care doar suportă pe parcursul procesului plictisul şi nervii magistraţilor iar în final hotărârea judecătorească. Semnificativ este faptul că sentinţele civile, începând din luna ianuarie a anului 1998, nu se mai motivau decât în cazul promovării unei căi de atac[1]. Principiul "*dura lex sed lex"* a căpătat astfel în statul român o nouă conotaţie: o justiţie cu adevărat oarbă al cărui subiect apare numai în momentul aplicării pedepsei sau redactării hotărârii judecătoreşti.

Relevant este şi faptul că judecătorul nu pronunţă sentinţa în mod public în sala de judecată, ci procesele rămân "în pronunţare"

urmând ca părțile să afle rezultatul din condica de judecată aflată la arhiva instanței respective. Responsabilitatea actului de justiție este un lux considerat inutil de vreme ce beneficiarul său principal este un figurant care ascultă siderat formulele pline de har ale practicienilor.

Într-un asemenea sistem cetățeanul este lăsat să privească prin geamurile murdare ale sălilor de judecată şi condamnat să suporte o justiție care excelează prin formalism şi excludere.

Retorica legislației ca legislație a retoricii

Dacă atmosfera kafkiană din interiorul Palatului de Justiție poate ține doar de o formă absurdă în care s-a întrupat momentan justiția din capitala unui stat sărac, derapajul înregistrat la nivelul sistemului juridic național nu poate fi justificat sau scuzat pe motivul lipsei disponibilităților pecuniare.

Să vedem însă care sunt principalele coordonate pe care gravitează astăzi justiția română.

După 1989, sistemul juridic românesc a trecut printr-un proces de modificări legislative majore care au afectat masiv vechea legislație comunistă, fără însă a reuşi să o înlăture decisiv. Constituția României din 9 decembrie 1991 care reprezintă vârful piramidei legislative este un exemplu semnificativ în acest sens. Excelând la nivel declarativ[2], actul constituțional este mult mai modest în privința conceperii statului ca proiect al voinței cetățenilor care-l compun. Ex-adverso, statul îşi emană proprii cetățeni şi propriul fundament care este, conform legiuitorului constituțional, *unitatea poporului român* (art. 4 pct. 1), sintagmă impersonală din vagul căreia se poate naşte oricând pretenția totalitară de tipul "*Noi suntem poporul*!". În acest sens, profesorul Daniel Barbu descrie extrem de exact concepția juridică a legislatorului constituțional: "*Nici parlamentul, nici preşedintele, nici guvernul şi cu atât mai puțin puterea judecătorească nu pot fi gândite în absența unei instituții care le precede şi le conferă legitimitate: cetățeanul…or, în România postcomunistă, subiectul aranjamentului constituțional din 1991 este statul nu cetățeanul.*"[3]

Din păcate, la nivelul legilor ordinare, nu putem uneori vorbi decât de cosmetizări incoerente ale vechilor legi inveterate dar nu şi căzute în desuetudine. Un exemplu în acest sens este Codul Penal, modificat frecvent după 1990 dar datând din 21 iunie 1968. Inerent, multe din instituțiile consacrate de această legiuire sunt cele vechi, tributare unei etici care nu-şi poate avea locul într-un stat declarat de constituție "de drept". O astfel de etică, îndoielnică din toate aspectele, a rezistat în actualul cod timp de zece ani. Este vorba de clauza de nepedepsire care a fost prevăzută în articolul 197 alin. 5 şi care reglementa violul urmat de căsătoria infractorului cu partea vătămată[4]. Etica comunistă a concubinajului convertit în căsătoria victimei cu călăul a culminat pe plan politic cu ştergerea diferenței între cei doi actori odată ce, nu demult, unii din foştii deținuți politici au fost şi ei clasați în tagma turnătorilor de profesie şi demascați ca atare.

Dacă prevederea mai sus menționată a fost în sfârşit abrogată, nu la fel se întâmplă cu articolele care afectează grav libertatea presei. Deşi prin rezoluția 1123/1997 Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei a învederat României că articolele 205, 206, 238 şi 239 alin. 1 care se referă la insultă, calomnie, ofensă adusă autorității şi ultraj verbal încalcă grav libertatea presei, aceste articole au rămas în vigoare. În temeiul lor diferiți ziarişti au continuat să fie condamnați la pedepse cu închisoarea şi la plata de daune morale pe motivul publicării unor anchete despre anumiți comandanți locali din poliție[5].

Pe de altă parte, actualul cod penal

păcătuieşte prin diferenţele extrem de mari între minimul şi maximul pedepselor prevăzute pentru săvârşirea infracţiunilor, fapt care duce la imposibilitatea stabilirii unei jurisprudenţe unitare şi coerente. Spre exemplu, furtul[6] se pedepseşte cu închisoare de la 1 la 12 ani. Aparent, se lasă judecătorului dreptul de a aprecia în mod individual asupra fiecărui caz concret, fără a-i pune însă la dispoziţie criterii coerente după care să poată decide o condamnare dreaptă şi echitabilă. De aceea, practica judecătorească înregistrează sentinţe penale care condamnă la ani grei de închisoare persoane care au săvârşit fapte minore[7] în timp ce infractori periculoşi, prinşi în flagrant delict, primesc condamnări[8] penale orientate către minimul de pedeapsă prevăzut de lege.

Un alt instrument fundamental care completează Codul Penal în privinţa normelor de desfăşurare a urmării penale, a procesului penal şi a executării pedepselor este Codul de Procedură Penală. Intrat în vigoare la 1 ianuarie 1969, cosmetizat succesiv, în bună tradiţie post-decembristă, el reprezintă un alt model de organizare a neputinţei, cu vagi reminiscenţe totalitare care au scăpat încă neabrogate de către legislator.

Concepţia represivă a legiuitorului comunist nu mai e un secret pentru nimeni şi este normal să avem reflectarea sa directă în procedura penală. Te uimeşte însă pretenţia folosirii unui astfel de cod în protecţia şi garantarea drepturilor şi libertăţilor persoanei.

Şi aici stăm excelent la nivel declarativ. Articolul 5 prevede principiul garantării libertăţii persoanei[9] însă ce mare este distanţa între litera acestui cod, pe de-o parte, şi spiritul vetust şi realizările practice ale sale, pe de altă parte. Cum poate fi aplicat practic principiul mai sus amintit dacă nu se prevăd garanţiile necesare pe perioada reţinerii unui învinuit? Simpla precizare prevăzută de art. 144 alin 2[10] referitoare la dovada respectării timpului legal de reţinere a unei persoane nu este urmată de celelalte garanţii prevăzute în legislaţia democraţiilor consacrate. Codul nostru se mulţumeşte doar să prevadă maximul perioadei de deţinere, dând astfel posibilitatea ca o persoană sa fie reţinută în arestul poliţiei 24 de ore fără nici o cerinţă legală de justificare din partea autorităţilor a acestei perioade de claustrare. O simplă privire în legislaţia europeană în domeniu, unde se prevede obligaţia legală a întocmirii unui proces-verbal computerizat care indică ora la care s-a efectuat fiecare act procedural, ar naşte revelaţii ameţitoare practicianului din România. Fireşte, este mult mai simplu să declari emfatic că statul garantează libertatea. Aceasta trimite la un impersonal reconfortant: *se garantează* libertatea, dar în cazul încălcării ei, nimeni nu este responsabil în mod individual. Aceeaşi etică perversă a defunctului stat comunist recidivează fantomatic printre fardurile aplicate în grabă legiuirilor noastre post-decembriste.

Cum se aplică principiul garantării libertăţii persoanei numeroaselor persoane care au fost victime ale abuzurilor poliţiei? Deloc sau extrem de deficient dacă ţinem cont că actualul cod atribuie competenţa de soluţionare a unor asemenea abuzuri procurorilor militari care nu întocmesc, în majoritatea cazurilor înregistrate până în prezent, rechizitorii de trimitere în judecată a poliţiştilor vinovaţi de asemenea practici. În lipsa acestui act de inculpare partea vătămată nu poate chema în judecată persoanele vinovate. Dar chiar şi în situaţia în care dosarul ajunge în faza de judecată, competente să judece un astfel de proces sunt numai instanţele militare. Jurisprudenţa de până acum constată că, din puţinele cazuri care au ajuns în faţa instanţelor de judecată, ofiţerii de poliţie inculpaţi au fost fie achitaţi, fie li s-au aplicat simbolice amenzi administrative.[11]

Un alt aspect controversat în reglementările actuale îl reprezintă şi defuncta procuratură, astăzi Ministerul Public. Rolul său este de "*a descoperi încălcările la legea penală, să sesizeze instanţele judecătoreşti competente şi să susţină în faţa acestora acuzaţia în vederea sancţionării celor vinovaţi.*"[12]

Astfel conturat, Ministerul Public apără interesele generale ale societăţii. Din păcate, aceasta este singura inferenţă certă care se poate trage din cele două reglementări contradictorii ale acestei instituţii aflate în *Constituţie* şi în Legea 92/1992 *pentru organizarea judecătorească.* Cel puţin, doctrina de specialitate nu a reuşit să aibă o opinie unitară în clasarea instituţiei cu pricina. Este subordonat Ministerul Public executivului sau este independent de acesta?[13]

Dacă din Constituţie ar rezulta, cel puţin parţial, că Ministerul Public face parte din autoritatea judecătorească, fiind reglementat în capitolul VI care poartă acelaşi titlu, decizia Curţii Constituţionale nr. 73/1996 arată că procurorii sunt agenţi ai autorităţii executive cu motivarea că acelaşi act constituţional prevede că ei îşi desfăşoară activitatea sub autoritatea ministrului justiţiei.[14]

Legea 92/1992 *pentru organizarea judecătorească*, prin modificările sale din luna iulie a anului 1997, confirmă decizia Curţii Constituţionale. În acest sens, ministrul justiţiei poate emite dispoziţii care sunt obligatorii pentru procurorii în cauză.

Din păcate realitatea imediată din practica judiciară infirmă acest punct de vedere. Procurorii şi-au păstrat statutul de magistraţi[15] iar în această calitate puterea lor se apropie de cea a judecătorilor. În acest sens, privitor la posibilitatea schimbării din funcţie, deşi legea face distincţie între inamovibilitatea judecătorilor şi stabilitatea procurorilor, în realitate deosebirea este doar terminologică fiindcă la nivel substanţial nu există deosebiri de statut.

Mai mult, procurorul poate emite mandate de arestare pe o perioadă de treizeci de zile, mandate care pot fi cenzurate de judecător doar dacă sunt atacate în justiţie de persoana arestată.

Tradiţia unui eşec: regula nepăsării în administrarea actului de justiţie

Din punctul de vedere al alcătuirii completelor de judecată, în sala de şedinţă procurorul este aşezat în mod privilegiat pe platforma destinată judecătorilor, deşi el ar trebui aşezat alături de avocat, aşa cum se întâmplă în sistemele judecătoreşti ale ţărilor cu un sistem judecătoresc consacrat.

Dacă adăugăm la aceasta faptul că birourile procurorilor sunt aşezate în vecinătatea celor ale judecătorilor şi că dosarele de judecată pendulează de la un magistrat la altul fără nici o restricţie sau control prealabil, atunci realizăm cât timp a fost pierdut în zadar în cei mai bine de zece ani de tranziţie post-comunistă.

Imaginea nu e completă dacă nu am adăuga tristul sistem al listelor nesfârşite care sunt afişate la uşa instanţelor de judecată. Deseori, pe aceste liste cu procesele care se judecă în ziua respectivă, sunt înşiruite peste o sută de cazuri pe care judecătorul trebuie să le judece în câteva ore. Dacă luăm în considerare faptul că într-un proces se administrează, printre altele, şi proba cu martori, care presupune audierea a cel puţin patru persoane, şi dacă există cel puţin zece dosare în care se impune administrarea unei astfel de probe atunci timpul minim pentru audiere într-un dosar nu poate fi mai mic de patruzeci de minute şi asta în condiţiile în care fiecare martor şi-ar termina depoziţia sa şi ar răspunde la întrebările judecătorului, procurorului şi avocaţilor în zece minute. Ar însemna că audierile în cele zece dosare vor fi terminate în circa şase ore şi jumătate. Rămân însă alte

nouăzeci de dosare printre care se află adesea şi dosare penale în care vor trebui audiaţi atât partea vătămată cât şi inculpatul. Ce poate face, în aceste condiţii, un magistrat, fie el înzestrat cu capacităţi intelectuale şi fizice extraordinare?

Pe de altă parte, un judecător trebuie să reţină aspectele importante ale fiecărei depoziţii în scopul emiterii unei sentinţe fundamentate pe principiul aflării adevărului, premisă indispensabilă unei hotărâri judecătoreşti echitabile.

Nimic nu-l ajută pe magistratul în cauză. Pierdut printre teancurile de dosare care cresc vertiginos pe măsură ce sunt parcurse, invadat de mulţimea care populează până la refuz sălile de judecată, nevoit să-i dicteze în grabă grefierului un rezumat al depoziţiilor de martor sau al diferitelor declaraţii necesare fiecărui proces[16], judecătorul se transformă într-o victimă copleşită de împricinaţi. Aceştia devin la rândul lor victime ale nervozităţii şi oboselii magistratului, apărute inerent pe parcursul unui astfel de maraton justiţiar.

De aceea, magistratului român nu-i rămâne decât abordarea unei poziţii intransigente şi autoritare faţă de părţile aflate în stare de judecată, sub pretextul solemnităţii şedinţei de judecată. Poziţia sa, care maschează în fapt lipsa endemică de autoritate, are ca rezultat imediat intimidarea martorilor şi a părţilor care participă la judecată, afectând astfel aflarea adevărului şi, inerent, sentinţa finală. Uneori, judecătorii nu sunt departe de pontifii din perioada sclavagistă a dreptului roman când procesele se judecau într-un cadru solemn "*şi numai în anumite zile, cu schiţarea unor gesturi rituale şi cu pronunţarea unor cuvinte solemne*"[17].

Nu la fel de formale sunt, în schimb, practicile folosite de cei iniţiaţi, în scopul obţinerii unei hotărâri judecătoreşti pentru zile negre. Introducerea dosarului la completul de judecată unde va intra judecătorul cu care s-a vorbit în prealabil de cazul care va fi supus judecăţii[18] are ca rezultat anihilarea oricăror savante pledoarii ale avocatului părţii adverse, ascultat însă cu interes şi compasiune atât de judecător cât şi de celălalt coleg, mai repede "vărsătoriu de galbeni".

Se impune o concluzie imediată: controlul actual, prevăzut de art. 18 din Legea 92/1992 pentru organizare judecătorească, înfăptuit prin judecătorii inspectori sub autoritatea ministrului justiţiei[19] este ineficace şi insuficient. Controlul puterii executive asupra justiţiei este oricum limitat datorită principiului separaţiei puterilor în stat. Prin urmare, acesta trebuie completat cu un alt tip de control exercitat de societatea civilă. Introducerea curţilor cu juraţi în procesele penale ar putea reprezenta o astfel de alternativă. S-ar putea adopta un sistem mixt, de genul celor care funcţionează în statele nordice, unde anumite complete de judecată în dreptul penal sunt alcătuite dintr-un număr egal de judecători şi juraţi, cu drept de vot egal.[20]

Alte disfuncţionalităţi majore se manifestă în privinţa garantării reale a dreptului la apărare. După cum ne-am obişnuit deja, la nivel formal, acest drept este garantat de o serie de acte normative în vigoare[21]. În mod concret însă, accesul la un avocat este imposibil fără plata unui onorariu pe care majoritatea cetăţenilor nu-l pot plăti.

Pe de altă parte statul, ascunzându-se sub pretextul organizării independente a profesiei de avocat, nu sprijină în nici un fel pe avocaţii stagiari care vor să activeze în acest domeniu. Singurul lucru pe care-l face statul este să încaseze impozite şi să plătească, prin Ministerul Justiţiei, un avocat din oficiu pentru cauzele penale în care inculpaţii riscă o pedeapsă mai mare de 5 ani sau când învinuitul este minor or militar în termen, concentrat, elev al unei unităţi militare de învăţământ sau internat într-un centru de reeducare.

Instituţia care poate acorda asistenţă

gratuită în alte cazuri decât cele prezentate mai sus este Baroul, dar numai *în cazul unei comunicări scrise din partea instanței de judecată sau a organului de urmărire penală şi numai în cazul persoanelor lipsite în mod vădit de mijloace materiale de a-şi plăti onorariul*[22]. Mai mult, asistența judiciară gratuită poate fi retrasă dacă starea materială a părții s-a ameliorat şi permite plata onorariului. Ce să mai vorbim despre consultanța gratuită de care mulți dintre cetățeni ar avea nevoie şi asta în condițiile în care zeci de avocați stagiari colindă cu disperare holurile tribunalelor în căutarea unui client şi a unui onorariu prin care să evite plata taxelor baroului din propriul buzunar[23].

Aceste adevărate meschinării legale sunt mascate în literatura juridică autohtonă de o retorică găunoasă, uluitoare în privința modului de a prezenta aceeaşi realitate însă cu alt contur. Astfel, pentru un autor consacrat, asistența juridică în România "*este organizată în scopul asigurării dreptului la apărare, care este un drept fundamental cetățenesc, de tradiție în istoria instituțiilor drepturilor şi libertăților cetățeneşti, reglementat şi de Constituție întrucât, deşi este în strânsă legătură cu libertatea individuală şi siguranța persoanei, el prezintă un egal interes pentru întreaga activitate judiciară...*"

Pentru a vedea ce înseamnă cu adevărat o protecție a dreptului la apărare şi accesul liber al cetățenilor la justiție, este de ajuns să menționăm un simplu exemplu, luat dintr-o țară membră a Uniunii Europene: în Danemarca, fiecare avocat acordă consultanță gratuită o zi pe săptămână oricărui cetățean care face o solicitare în acest sens.

Valoarea solidarității nu este însă o prioritate în România dar putem răsufla uşurați: Constituția declară în articolul 3 caracterul *social* al statului român...

Drepturile omului dincolo de politica discursului oficial

În privința protecției şi respectării drepturilor omului, situația României este departe de standardele europene în materie. Astfel, în raporturile organizațiilor pentru protecția drepturilor omului sunt prezentate constant situații în care angajați ai poliției au bătut suspecți pentru a-i determina să mărturisească săvârşirea a diferite infracțiuni.[24]

Cazurile cel mai frecvent reclamate sunt cele petrecute pe parcursul derulării unui proces penal, cu precădere în faza de urmărire penală. Astfel, într-un raport al Societății Independente Române a Drepturilor Omului (SIRDO), se constată cazuri de nerespectare a demnității umane, încălcări ale dreptului la apărare, nerespectarea principiului privind prezumția de nevinovăție, aplicarea tratamentelor inumane sau degradante etc.

Investigațiile făcute de către parchete asupra abuzurilor poliției se desfăşoară fără celeritate şi rareori s-au finalizat cu condamnări penale ale celor vinovați.

O altă încălcare flagrantă a drepturilor omului în România, de data asta venită din partea unor cetățeni, constă în violența împotriva femeilor. Deşi în perioada comunistă femeile erau considerate tovarăşele de muncă şi viață ale bărbaților, în realitate cazurile de violență împotriva lor erau tratate cu aceeaşi indiferență de autorități. Această situație a continuat şi după 1989. Astfel, într-un raport UNICEF publicat în anul 2000, în România există în medie 108 incidente sexuale la 1.000 de femei dintre care 41 se produc cu violență[25]. Codul Penal, prin ultimele modificări adoptate, înăspreşte pedepsele pentru violențele săvârşite în familie şi dă posibilitatea ca urmărirea penală să poată fi declanşată şi din oficiu, fapt nou şi benefic, având în vedere că până acum aceste infracțiuni nu puteau fi judecate decât în urma

unei plângeri prealabile a victimei. O altă modificare pozitivă a fost abrogarea art. 200 care incrimina relațiile homosexuale, în condițiile în care rezistența bisericii ortodoxe la această măsură legislativă rămâne în continuare considerabilă.

Aspectele care au fost prezentate pe parcursul acestui articol nu dezvăluie decât o parte din realitățile actuale ale sistemului juridic național. Coşmarul din măruntaiele Palatului de Justiție din Bucureşti dezvăluie, *ab initio*, faptul că, după mai bine de zece ani de tranziție, porțile dreptății rămân în mare măsură închise celor care au îndrăznit să-i calce pragul. La fel de închise rămân însă şi celelalte porți, situate la vest de România, şi asta pentru că maladiile de destin se asumă şi se tratează numai pe cont propriu, în singurătatea înfrigurată a privirii către tine însuți.

NOTE

[1] Codul de Procedură Civilă a fost modificat în acest sens de Ordonanța nr. 13/19 ianuarie 1998, abrogată la rândul ei de Ordonanța de Urgență 290/2000 prin care s-a revenit la cerința ca toate hotărârile să fie motivate, indiferent dacă sunt atacate sau nu cu apel.

[2] Vezi în acest sens art. 1 pct. 3 din actuala Constituție.

[3] Daniel Barbu, *Republica Absentă,* ed. Nemira, 1999, p. 237 şi urm.

[4] Alineatul 5 al art. 197 a fost abrogat prin Legea 197/2000 pentru modificarea şi completarea unor dispoziții din Codul Penal.

[5] *Writers in Prison Committee*, Update of 25 August 1998; Reporters without frontiers, 4 August 1998.

[6] Reglementat de art. 208 din Codul Penal.

[7] Una din multiplele condamnări abuzive s-a pronunțat de către Tribunalul Municipiului Bucureşti, prin decizia penală nr. 928/18 iunie 1999, emisă în dosarul nr. 2337/1998, în care o persoană cu grave deficiențe de sănătate a fost condamnată la un an şi şase luni închisoare cu executare pentru faptul că a asistat la spargerea unei tonete Rodipet din care s-au furat pixuri şi ziare în valoare de trei sute mii lei.

[8] Vezi în acest sens, dosarul 1076/2000 al Tribunalul Municipiului Bucureşti, Secția a 1-a Penală unde infractori periculoşi, prinşi în flagrant şi acuzați de lipsire ilegală de libertate, tâlhărie, port ilegal de armă, trecere frauduloasă a frontierei, vătămare corporală şi şantaj au fost condamnați la pedepsele minime prevăzute de actuala lege penală.

[9] "*În tot cursul procesului penal este garantată libertatea persoanei*".

[10] Acest articol prevede lapidar: "În ordonanța prin care s-a dispus reținerea trebuie să se menționeze ziua şi ora la care reținerea a început, iar în ordonanța de punere în libertate, ziua şi ora la care reținerea a încetat".

[11] Vezi, în acest sens, *Romania, Annual Report 1999 of International Helsinki Federation for Human Rights.*

[12] Tudor Drăganu, *Drept Constituțional şi Instituții Politice,* vol II,, ed Lumina Lex, 2000, p. 355.

[13] Ultimul sistem, cel al unei procuraturi independente de executiv, a fost introdus după 1952 şi este o copie a modelului sovietic.

[14] Decizie publicată în M.O. nr. 255 din 22 octombrie 1996.

[15] Articolul 42 din Legea 92/1992 privind organizarea judecătorească.

[16] Înapoierea în privința modului de consemnare a susținerilor făcute de martori sau părți este inimaginabilă. Grefierul nu dactilografiază declarațiile sau depozițiile luate în cauză ci judecătorul face doar un rezumat al celor susținute de martor sau de partea în cauză, dictându-l grefierului. Deseori avocatul este nevoit să atragă atenția judecătorului că partea respectivă nu a declarat ceea ce a rezumat magistratul sau că respectivul rezumat este incomplet. Motiv de noi şi interminabile discuții contradictorii între avocat şi judecător al cărui rezultat afectează grav acurateța probei respective.

[17] Emil Molcuț, Dan Oancea, *Drept Roman,* editura Naturalismul, Bucureşti, 1991, p. 30.

[18] Practică cunoscută sub numele de "procedura dosarelor servite" .

[19] Articolul 18 alin. 2 prevede că "prin judecători inspectori de la curțile de apel, ministrul justiției este informat cu privire la funcționarea instanțelor şi la abaterile de natură să compromită calitatea activității, aplicarea legilor şi a regulamentelor în circumscripțiile curților de apel".

[20] Bent Carlsen, *A Brief Account of the Judiciars and the Administration of Justice in Denmark*, Danmarks Domstole, p. 21.

[21] Vezi în acest sens art. 24 din Constituția României.

[22] A se vedea art. 63 din Legea 51/1995 pentru organizarea şi exercitarea profesiei de avocat.

[23] Baroul Bucureşti, de exemplu, percepe o taxă de aproximativ 800 de mii lei pe lună chiar în condițiile în care un avocat nu are încasări în perioada de timp respectivă.

[24] EUR 39/35/98, Amnesty International, 16 Decembrie 1998.

[25] The Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, *Romania, Country Reports on Human Rights Practices 2000,* U.S. Department of State, 2001.

VICTOR-IULIAN TUCĂ – Preparator universitar la Facultatea de Ştiințe Politice, Universitatea din Bucureşti, avocat în Baroul Bucureşti.

Relațiile economice româno-chineze: 1999-2000

EDUARD GOEAN

This article endeavors to present some features, data of Chinese economy, Romanian-Chinese economic relations and to propose some policies to improve these relations.

Nu mai surprinde pe nimeni în ziua de azi un articol care să reflecte faptul că în România criza economico-financiară se adânceşte tot mai mult. Deşi actualul cabinet PSD pare mult mai preocupat de problemele externe decât de cele interne, totuşi, cel puțin pe hârtie, se înregistrează şi o mică redresare economică. De ce numai pe hârtie? Pentru că sindicatele, chiar şi cele care n-au denunțat încă acordul social, ies din nou în stradă. Pentru că partidele din opoziție, inclusiv cele care cu numai 12 luni în urmă se aflau la putere, bombardează guvernul cu moțiuni simple prin care să atragă atenția asupra gravității situației economico-sociale din țară. Dar în timp ce zarva politică creşte, românul este tot mai apăsat de nevoi. Ascensiunea prețurilor la produsele şi serviciile de strictă necesitate pare să nu mai ia sfârşit. Zilnic se inventează tot felul de impozite şi taxe. Ce-i de făcut? "Să crească salariile" cer sindicatele susținute de opoziția politică. Însă o astfel de creştere, chiar dacă este o decizie politică, fără sprijin economic devine o simplă ficțiune, constituind doar o nouă armă oratorică.

După 1989, România a căzut, pur şi simplu, de pe scara veniturilor. Nici celelalte țări ex-comuniste n-au putut evita un asemenea accident, care s-a produs în primii ani ai tranziției. Dar spre deosebire de alte țări est-europene, care au reuşit să se ridice destul de repede şi să înceapă cursa de recuperare a terenului pierdut, România a rămas acolo unde a căzut. Astăzi produsul intern brut pe locuitor reprezintă numai 60% din nivelul existent în 1989 şi situează România pe unul din ultimele locuri în Europa. Țările de succes din Europa de Est au mers pe o cale cu totul diferită de cea urmată de România. În timp ce guvernanții de la Bucureşti n-au făcut reforme structurale în economie şi s-au mulțumit să administreze continuu drogul inflației pentru a calma durerile sociale, autoritățile de la Varşovia, Praga sau Budapesta au constrâns întreprinderile să se restructureze, să-şi reducă astfel cheltuielile de producție şi, implicit, prețurile.

Mai mult decât atât, succesul economico-financiar înregistrat de R.P. China în ultimii 20 de ani trebuie să constituie o altă temă de meditație. Oricât de neverosimil ar părea, deschiderea Chinei către exterior a exercitat şi exercită o influență profundă asupra societății şi economiei chineze. Dacă în 1978 veniturile totale ale acesteia din operațiile de import/export erau de 20,6 miliarde de dolari, ceea ce asigura

Chinei locul 32 în rândul celorlalte ţări din lume, iar fondul valutar nu era decât de 200 milioane de dolari, în 1997 China a ajuns pe locul 10 mondial cu o rată de comerţ exterior ridicată la 325 miliarde dolari şi cu o medie anuală de creştere ce depăşeşte 16%, adică cu 8 procente mai mult în comparaţie cu creşterea medie anuală a comerţului mondial. Din 1993, totalul investiţiilor străine pe durata a 5 ani consecutivi a plasat China pe locul 2 în ierarhia mondială, imediat după Statele Unite. În plus, colaborarea cu celelalte ţări în domeniul producţiei şi al forţei de muncă s-a dezvoltat în ritm accelerat. În ultimii 20 de ani au fost semnate contracte în valoare de 71 miliarde de dolari, din care 47 de miliarde reprezintă lucrări deja încheiate. Acest fapt a făcut ca PIB-ul Chinei să înregistreze o medie anulă de creştere de peste 9% ajungând în anul 2000 la 8.940 miliarde yuani (1.080 miliarde dolari), ceea ce reprezintă de 4 ori PIB-ul din 1980. La realizarea acestuia producţia industrială a contribuit cu 40%, înregistrând o creştere de 11,4% faţă de anul precedent şi înregistrând cea mai mare rată de creştere din ultimii 4 ani. Anul 2000 s-a încheiat pentru China cu o balanţă pozitivă de 22,1 miliarde dolari, ceea ce a condus la o creştere a rezervelor sale valutare cu 11 miliarde de dolari, volumul acestora fiind la finele anului de 165,6 miliarde dolari.

Într-adevăr, toate aceste cifre ameţitoare te fac să te întrebi în ce constă cheia succesului relansării economice chineze. Un filosof ar putea spune că secretul îl putem găsi în cei peste 5000 de ani de cultură şi civilizaţie chineză, în felul de gândire şi de viaţă al localnicilor. Un poet ne-ar vorbi despre complexitatea grandiosului, fascinaţia nemărginirii şi, la antipod, despre simplitatea omului prietenos şi ospitalier care, prin zâmbetul şi ţinuta sa, mai întotdeauna fără pretenţii, te fac să te simţi ca acasă. Însă, un economist ar susţine că pentru a realiza astfel de performanţe o ţară în curs de dezvoltare ar trebui să-şi deschidă sectorul financiar pieţei internaţionale. Astfel de măsuri ar include: îndepărtarea controlului guvernului asupra ratelor dobânzilor, micşorarea rezervelor băncilor comerciale, liberalizarea ratei de schimb şi moneda liber convertibilă. Alte păreri ar sugera că ar trebui să dezvolte o strategie de liberalizare a sectorului financiar prin adoptarea unor pachete de politici privind regulamentele financiare, argumentând cu criza din 1997 care a afectat zona Asiei, şi care arată clar necesitatea de a restructura total sistemele financiare şi de liberalizare a acestora pe o cale ordonată.

Departe de mine pretenţia de a oferi aici soluţii sau indicaţii "preţioase". De fapt nu mai este la modă copierea unor modele externe şi aplicarea lor *ad literam*. Fiecare naţiune, fiecare popor se individualizează printr-o cultură şi civilizaţie proprie, căreia nu i se pretează neapărat un anumit model. Nici doctrina comunistă chineză nu mai respectă linia impusă acum 50 de ani de Moscova. Principiul lansat de Deng Xiaoping "o ţară – două sisteme" ar fi creat disensiuni puternice în blocul comunist impus de URSS. Astfel, prezentul articol nu doreşte decât să redea cât mai fidel părerea unor specialişti români şi străini din domeniu şi să realizeze o radiografie cât mai profundă a relaţiilor economice bilaterale dintre România şi China în perioada 1990-2000. Totuşi consider că există unele întrebări al căror răspuns a fost deja găsit. De exemplu, la întrebarea dacă ţările în curs de dezvoltare ar trebui să depindă mai mult de băncile comerciale decât de bursă pentru a creşte capitalul întreprinderilor, economiştii străini susţin că în ţările în curs de dezvoltare este absentă o piaţă de capital matură care să reflecte direct echilibrul pieţei şi consideră că băncile comerciale pot fi mai eficiente decât bursele pentru a ajuta întreprinderile să-şi crească fondurile şi, simultan, să le supravegheze performanţele. Aceiaşi economişti susţin că ţările în curs de dezvoltare ar trebui să strângă cooperarea între ele, pentru a se putea apăra de acţiunile finan-

ciare (futures, options, forward contracts) cărora se pare că într-o economie de piață cu sectorul financiar deschis este mult mai dificil să le faci față cu mijloacele tradiționale. Şi este dificil, de asemenea, ca o astfel de economie să reziste în mod independent în fața speculațiilor financiare.

Aparent, ar trebui stabilit un mecanism de securitate internațional sau regional care să impună schimbul de informații şi acțiuni de cooperare între țările care să poată efectiv stăvili acțiunile speculative.

Catastrofa financiară din 1997 a arătat dezechilibrul guvern-piață, relevând faptul că băncile din țările din Asia de Est, care au fost în mare parte proprietatea statelor şi care au avut operațiuni destul de sărace, au lăsat bursele financiare pradă riscurilor. Opinia majorității economiştilor din țările afectate este că respectiva criză a fost creată de cercurile financiare americane, care dețin în continuare controlul FMI. Cum a reacționat piața chineză la impactul care a făcut să se zguduie "tigrii economici" ai Asiei de Sud-Est? Economiştii străini susțin că, deşi are multe dintre simptomele care au îngenuncheat economiile din Asia de Est, cum ar fi: o monedă supraevaluată, datorii externe mari şi un sistem bancar firav, R.P. China a fost apărată de tumultul economic asiatic în principal datorită faptului că moneda sa nu este pe deplin convertibilă (având un sistem financiar controlat) şi de aceea nu a fost expusă la tot felul de speculații care au produs "scânteia" crizei din Asia de Est. În parte, China a fost ajutată şi de faptul că nu este membră OMC, ceea ce i-a permis, prin bariere netarifare, să-şi protejeze producătorii interni pe timpul crizei (de exemplu: interzicerea temporară a importurilor de îngrăşăminte chimice). În cursul reformei şi deschiderii, China a fost mereu prudentă în ceea ce priveşte deschiderea pieței financiare către exterior. După anul 1990, s-au făcut progrese graduale pentru reforma şi deschiderea sectorului financiar, progrese care au dus la creşterea controlului macroeconomic, stabilizarea inflației, creşterea economică şi menținerea stabilității sociale. Toți aceşti factori au constituit un suport puternic pentru a-şi menține stabilă moneda națională şi pentru a rezista la efectele crizei asiatice.

Subiectul a fost dezbătut la ora respectivă în numeroase publicații de specialitate care au descris atât contextul cât şi efectul de "domino" în care s-a desfăşurat acea criză. Ce nu s-a spus însă a fost influența crizei financiar-bancare din Asia asupra schimburilor comerciale dintre România şi R.P. China. Aşa cum era de aşteptat, schimburile comerciale ale României cu țările Asiei de Est, incluzând China, s-au încadrat în tendința evoluției generale a comerțului mondial, de creştere a importurilor din zonă, simultan cu scăderea exporturilor. Până la ieşirea din criză firmele chineze au încercat să penetreze alte piețe, inclusiv piața românească, cu produse pe care le exportau frecvent în Asia de Est, cum ar fi: minereu, metale, materiale de construcții, produse chimice, etc. Astfel, la unele produse exportate tradițional de România, a apărut, pe terțe piețe, un puternic concurent asiatic. De asemenea, s-a înregistrat o creştere a exporturilor chineze în România, creştere datorată în special scăderii prețurilor la export a unor produse aflate în concurență cu cele ale țărilor Asiei de Est aflate în criză, cum ar fi: textile, încălțăminte, aparatură electronică şi electrocasnică.

Aşa cum am mai spus, datorită faptului că la momentul respectiv R.P. China nu era încă membră OMC, ea a încercat protejarea producătorilor interni prin ridicarea de bariere netarifare la importul unor produse, cum ar fi interzicerea încă din 1997 a importului de îngrăşăminte chimice pe piața chineză, îngrăşăminte ce reprezentau unul din produsele cu pondere la exportul românesc. De asemenea, China a importat mai mult din

țările afectate de criză, la prețuri mai convenabile şi prețuri de transport mai mici (de exemplu laminatele de oțel, un alt produs cu pondere la exportul românesc). Un element pozitiv însă, l-a constituit faptul că mulți investitori străini s-au îndreptat din zona asiatică nesigură, aflată în criză economică, orientându-se către țările din Centrul şi Estul Europei. Deşi factorii de decizie din România au tras nişte concluzii din greşelile țărilor asiatice, țara noastră, însă, n-a speculat pe deplin acest moment favorabil.

Cadrul juridic care reglementează relațiile economico-comerciale dintre România şi R.P. China se desfăşoară în baza Acordului economic şi comercial între Guvernul României şi Guvernul R.P. China semnat la Bucureşti pe 12 iulie 1994 şi intrat în vigoare pe 11 ianuarie 1995. Deşi acesta acoperă toate aspectele legate de actele de comerț exterior, nefiind necesară extinderea acordului juridic actual în domeniu, totuşi se impune ca, în paralel, să se soluționeze şi modalitatea de decontare a schimburilor de cooperare după încetarea existenței contului guvernamental de clearing. În aceste condiții, rolul Comisiilor mixte guvernamentale de colaborare economică şi comercială asigură un cadru instituțional suficient pentru a examina periodic stadiul relațiilor economice bilaterale şi pentru a identifica căile de creştere a schimburilor economice, adâncirea cunoaşterii reciproce, eliminarea barierelor artificiale care stau în calea unui comerț liber şi reciproc avantajos. Totuşi, în vederea cunoaşterii şi dezvoltării relațiilor dintre agenții economici români şi chinezi s-ar mai impune şi înființarea unei Camere de Comerț chino-române al cărei preşedinte să fie o personalitate a vieții politice chineze. Schimburile comerciale dintre cele două țări, exprimate în milioane de dolari SUA, în perioada 1990-2000 sunt prezentate în tabelul de mai jos:

Tabel 1

ANUL	SUMA TOTALĂ	IMPORTURILE ROMÂNIEI	EXPORTURILE ROMÂNIEI	SOLD BALANȚĂ
1990	388,1	194,4	193,7	- 0,7
1991	294,6	154,9	139,7	- 15,2
1992	304,0	73,6	230,4	156,7
1993	497,4	87,4	410,0	322,6
1994	331,6	56,0	275,6	219,6
1995	261,7	82,6	179,1	96,5
1996	224,0	151,0	73,0	- 78
1997	249,0	176,0	73,0	- 103,0
1998	259,9	240,0	19,9	- 220,1
1999	181,0	145,0	36,0	- 109,0
2000	299,5	198,8	100,7	- 98,1

Acestea au cunoscut un declin prelungit, cu o mică revigorare în 1992 şi 1993 când schimburile comerciale au crescut până la nivelul de 497,4 milioane dolari, după care, în următorii ani, volumul schimburilor economice şi comerciale s-a restrâns treptat, ajungându-se la sfârşitul anului 1997 la 249 milioane dolari, când s-a înregistrat totuşi o uşoară creştere de 10% față de anul precedent. În comparație cu statele vecine țării noastre din Centrul şi Estul Europei, în anii 1996 şi 1997, România şi-a menținut constant exportul pe relația China (73 milioane dolari), în timp ce la toate celelalte țări se observă o diminuare accentuată a exportului, astfel:

Tabel 2

ȚARA	1996			1997		
	Total	Import	Export	Total	Import	Export
ROMÂNIA	224	151	73	249	176	73
BULGARIA	61	27	34	48	31	17
REPUBLICA CEHĂ	232	166	66	278	250	28
UNGARIA	258	219	39	322	296	26
POLONIA	616	569	47	705	673	32
SLOVACIA	77	25	52	34	28	6

Analizând ponderea exportului, în totalul schimburilor comerciale cu China ale țărilor din tabelul de mai sus, rezultă că, în anul 1997, acesta reprezintă un procent cuprins între 4,5% (Polonia) şi 17% (Slovacia), în timp ce exportul românesc are o pondere de 30% .

Cauzele erodării din ultimii ani a exportului românesc pe piața chineză se identifică cu înseşi premisele care i-au asigurat evoluția favora-

bilă din anii precedenți. Astfel, între anii 1990 şi 1996 cea mai mare parte a exporturilor României s-au efectuat în cadrul unor înțelegeri guvernamentale anterioare anului 1990, cum au fost creditele primite de România în anii '70 (100 milioane dolari), lichidarea pasivului acumulat în contul de clearing comercial sau rambursarea creditului acordat de China României la 8 iulie 1991 (20 milioane dolari). Stingerea datoriilor către China s-a făcut prin continuarea livrărilor la obiectivele de colaborare economică, convenite şi începute anterior anului 1990, precum şi prin livrarea unor maşini şi echipamente pentru care exista cerere pe piața chineză: automobile DACIA, linii de îmbuteliere, etc. Fiind efectuate în baza unor înțelegeri guvernamentale, livrările de echipamente şi mărfuri româneşti destinate plății datoriilor au beneficiat de condiții preferențiale la importul în China (vamale, valutare, fiscale), care s-au extins numai până la 1 aprilie 1997.

Odată cu lichidarea livrărilor româneşti în cadrul acordurilor sus menționate s-a trecut efectiv la efectuarea schimburilor comerciale bilaterale după principiile economiei de piață, respectiv cu plata în devize liber convertibile. Însă exportul românesc cu plata în devize liber convertibile s-a limitat practic la două produse: îngrăşăminte chimice şi laminate din oțel, pentru care cererea pe piața chineză a fluctuat continuu sub presiunea măsurilor guvernamentale de limitare şi control a importurilor. Din cauza scăderii drastice a investițiilor din zona asiatică aflată în criză financiară, piața laminatelor de oțel s-a redus considerabil, iar în ceea ce priveşte îngrăşămintele chimice, China a intervenit prin bariere netarifare stopând importurile acestora.

Scăderea exportului românesc în China se datorează în primul rând faptului că agenții economici români prezenți pe piața chineză nu au reuşit să încheie alte contracte pe lângă cele aflate în derulare şi în al doilea rând datorită politicii guvernamentale chineze de a-şi reorienta exportul din zona Asiei de Sud-Est aflată în criză, spre țările din Europa, Africa, America de Sud impunând ca importurile să fie constituite numai din mărfuri şi tehnologii înalte sau aport la înființarea societăților mixte. Astfel, deşi au fost identificate şi prezentate potențialilor exportatori români o serie de obiective industriale, pentru unele dintre acestea având loc şi tratative, nu s-a reuşit semnarea nici unui contract. Pentru obiectivele antamate: fabrici de ciment, fabrici pentru articole sanitare din ceramică, linii de fabricat magneziu metalic, fabrici de alcool din fructe etc., firmele româneşti de profil: Uzinexportimport, Maşinexportimport, Mecanoexportimport, Tehnofrig, s-au retras pe rând de la discuții, invocând lipsa mijloacelor de finanțare pentru obiective de o asemenea anvergură. Este cunoscut faptul că partea chineză, în consens cu reglementările sale interne, a impus realizarea obiectivelor respective sub formă de societăți mixte, condiție la care societățile româneşti nu s-au putut alinia din cauza lipsei mecanismelor interne de finanțare adecvată a unor asemenea operațiuni de export pe credit.

Însă pentru o mai bună înțelegere a fenomenului de degradare a relațiilor economice dintre cele două țări problema nu trebuie tratată într-un mod atât de simplist. Cauzele care au condus la actualul status quo sunt mult mai multe şi mult mai complexe. Printre acestea se mai numără desființarea preferințelor acordate de partea chineză comerțului în barter şi adoptarea de măsuri în vederea extinderii tratamentului național asupra firmelor străine din China. Măsurile adoptate la 1 aprilie 1997 au afectat în mod deosebit exportul românesc de automobile şi linii de îmbuteliere care, până la acea dată, beneficiaseră de preferințe tarifare.

Un alt motiv îl reprezintă gradul scăzut de complementaritate al nomenclatorului de produse româneşti la export cu cererea de pe piața chineză. Aproape toate produsele pe care România le oferă sau le-ar putea oferi în China se regăsesc pe piața acestei țări fie din producție proprie, fie provenind din colaborarea cu firme de prestigiu din alte țări, prezentându-se, de cele mai multe ori, la un nivel

tehnic competitiv cu cel mondial. Ofertele româneşti, de cele mai multe ori bazate pe proiecte învechite şi depăşite la care nu s-au adus modificări de esenţă în caracteristicile şi performanţele produsului, au un nivel ridicat al preţurilor datorat costurilor de aprovizionare (achiziţii de la subfurnizori) şi costurilor ocazionate de creditele de producţie. De subliniat este şi lipsa de încredere a autorităţilor chineze (care dau dispoziţii în consecinţă tuturor firmelor de comerţ exterior) în posibilitatea realizării în România a unor echipamente de bună calitate şi cu livrare la termenele stabilite, generată de livrarea cu mare întârziere a unor mărfuri (nave, echipament energetic) sau de livrarea unor mărfuri slabe calitativ (de exemplu: autoturisme ARO care, din acest motiv, au fost scoase definitiv de pe piaţa chineză).

Dată fiind vastitatea pieţei chineze şi imposibilitatea cuprinderii ei doar prin intermediul ambasadei din Beijing şi a unor misiuni economice sporadice, se poate vorbi, de asemenea, despre o insuficientă cunoaştere a acesteia de către exportatorii români. La aceasta se adaugă şi o lipsă de preocupare privind activitatea de reclamă şi publicitate, fapt generat şi de lipsa fondurilor necesare sau uneori de înţelegerea contabilă greşită a modului în care se utilizează aceste fonduri.

Şi nu în ultimul rând ar trebui menţionată politica economică adoptată de China faţă de România în urma schimbărilor survenite după anul 1990. În ciuda declaraţiilor oficiale, pronunţate la cel mai înalt nivel, se simte o marginalizare a României în ceea ce priveşte interesul acordat de China. Prezenţa unor toxine politice de profunzime perturbă activitatea economică bilaterală, reflectată şi în lipsa de interes a autorităţilor chineze de a dezvolta comerţul dintre cele două ţări prin achiziţionarea din România de echipamente şi instalaţii.

Pentru a depăşi situaţia actuală specialiştii consideră că se impun mai multe direcţii de dezvoltare a schimburilor comerciale. O primă direcţie ar fi creşterea comerţului în devize convertibile. Promovarea creşterii exportului românesc al produselor tradiţionale (uree, îngrăşăminte complexe, produse chimice, laminate de oţel) trebuie să se facă simultan cu includerea bunurilor industriale cu grad înalt de prelucrare. În acelaşi timp, se impune creşterea importului de materii prime necesare economiei naţionale şi efectuarea operaţiunilor direct, fără a se apela la firme din terţe ţări. În vederea menţinerii unei balanţe comerciale echilibrate, ar trebui să se insiste pe lângă autorităţile chineze pentru creşterea exportului românesc pe relaţia devize convertibile. O altă direcţie care ar trebui urmărită, ar fi acordarea unor credite guvernamentale. Tendinţa evidentă încă din anul 1995 de sporire a importurilor din China concomitent cu reducerea drastică a exporturilor româneşti pe măsura lichidării datoriilor către China, se va menţine în perspectiva apropriată şi pe termen mediu, dacă nu se întreprind măsuri pentru a se pune bazele unei colaborări de amploare, de exemplu, prin realizarea de cooperări în domeniul producţiei în cele două ţări. Din punctul de vedere al R.P. China, restrângerea în ultima perioadă a comerţului cu România este identică, ca fenomen, cu evoluţia schimburilor sale bilaterale cu toate celelalte ţări din Centrul şi Estul Europei, şi este apreciată ca firească în condiţiile dificultăţilor cu care se confruntă toate aceste ţări în perioada de tranziţie actuală. În plus, având în vedere faptul că societăţile comerciale din aceste ţări nu dispun de fonduri suficiente şi nici de posibilităţi de a-şi rezolva singure problemele financiare pentru realizarea de obiective complexe în străinătate, China ar fi interesată, ca pe baza unor decizii politice la nivel de guvern, să convină cu aceste ţări deschiderea unor linii de creditare pentru China, prin intermediul băncilor abilitate. În cadrul acestor credite, ţara care acordă creditul ar putea livra echipamente şi tehnologii pentru anumite obiective din China, aceasta urmând să ramburseze creditele în proporţie cât mai mare în produse de interes pentru cealaltă parte, fără a

exclude şi posibilitatea rambursării unei cote în valută. La rândul său, China poate acorda, prin Banca de Stat pentru Import-Export (EXIMBANK) credite în condiţii preferenţiale pentru susţinerea exportului unor produse de interes, cum sunt echipamentele pentru telecomunicaţii. Însă, pentru rezolvarea tuturor acestor probleme şi pentru crearea condiţiilor favorabile necesare, se impune şi aportul celor două guverne.

O altă direcţie ar fi lărgirea relaţiilor de colaborare la nivel de provincii şi municipalităţi. Astfel, după ce autorităţile chineze au acordat provinciilor şi municipalităţilor dreptul de a intra în relaţii directe cu străinătatea, s-a început un proces de stabilire de astfel de legături şi cu organizaţiile locale din ţara noastră, astfel:

– judeţul Brăila cu provincia HENAN;
– judeţul Braşov cu provincia LIAONING;
– judeţul Prahova cu provincia HEILONG-JIANG;
– judeţul Iaşi cu provincia JILIN;
– judeţul Arad cu provincia HAINAN.

Pentru materializarea posibilităţilor determinate de potenţialul economic ridicat al provinciilor din R.P. China, se impune continuarea realizării unor legături directe cu organizaţiile locale din ţara noastră şi sprijinirea agenţilor economici români de a intra în legătură directă cu firmele abilitate de comerţ exterior din aceste provincii şi municipalităţi. Aceste legături pot avea însă şi un dublu scop, şi anume atragerea de investiţii de capital chinez în ţara noastră, în perspectiva fructificării avantajelor aderării României la Uniunea Europeană. Relaţiile comerciale şi de colaborare economică româno-chineze se pot extinde în terţe ţări prin fructificarea avantajelor de care România beneficiază în calitate de ţară asociată la Uniunea Europeană, pentru produsele şi domeniile în care Chinei i se impun bariere, dar în strictă concordanţă cu reglementările Uniunii Europene privind modul de acordare al certificatului de origine al produsului. Pentru aceasta, partea română trebuie să furnizeze mai multe informaţii referitoare la privatizarea unor societăţi comerciale şi la posibilităţile de implicare a investitorilor străini.

Cu toate că anul acesta, pe 10 noiembrie, după 15 ani de negocieri dure, R.P. China a fost oficial acceptată în Organizaţia Mondială a Comerţului (OMC), totuşi în China se acţionează şi se va mai acţiona încă multă vreme în mod centralizat, prin decizii politice, îndeosebi în relaţiile de comerţ exterior şi cooperare internaţională. Decizia luată la reuniunea ministerială a OMC desfăşurată în Qatar, cu acordul celor 142 de ţări membre, este considerată istorică pentru că introduce în regulile comerţului mondial o piaţă uriaşă de 1,3 miliarde de consumatori. Pentru o ţară care într-un interval de timp relativ scurt a ajuns să fie considerată o nouă putere economică a lumii, intrarea în OMC echivalează cu o deschidere spre competiţia internaţională care anulează unele avantaje din trecut. În urma aderării China s-a angajat ca în următorii ani să ridice o parte din restricţiile impuse comercianţilor străini, respectiv să scadă semnificativ taxele vamale.

Astfel, în condiţiile în care Statele Unite sau alte ţări vest europene care, invocând problema drepturilor omului în China sau problema Taiwanului, găsesc totuşi un interes comun în dezvoltarea relaţiilor economico-comerciale bilaterale cu partea chineză, România, unul din prietenii tradiţionali ai poporului chinez, ar trebui ca în cadrul viitoarelor întâlniri bilaterale să ducă o politică mult mai agresivă de penetrare a pieţei chineze propunând acţiuni concrete de cooperare în domeniul energetic sau în dezvoltarea unor proiecte de prim interes pentru partea chineză (construirea unei căi ferate care să lege Tibetul de China continentală, trecerea la exploatare a unor zăcăminte de gaze naturale din zona deşertului Gobi sau dezvoltarea infrastructurii oraşului Beijing care va fi gazda Jocurilor Olimpice din anul 2008).

EDUARD GOEAN – Absolvent al Universităţii de Limbi Străine Luoyang, China. Colaborator la Mediafax Data Base şi al revistei **Ecran Magazin**.

O creştere mai mult cantitativă

VLAD FLONTA

The end of 2001 was dominated by triumphal balance sheets of the cabinet. The state of affairs in the Romanian economy is however not so good as it was shown by some statistics. Even these statistical data are rather uncertain. However, the quantitative growth is, unfortunately, not sustained by a qualitative rise, able to ensure the durability of the quantitative growth. The structural reforms, necessary since many years, were not done even in 2001, although the cabinet benefited from a large electoral support, which would have allowed it to take unpopular decisions.

Sfârşitul anului 2001 a fost plin de bilanțuri triumfaliste, prezentate în special de omniprezentul premier Adrian Năstase. Guvernul consideră că a obținut în 2001 succese de anvergură mai ales în domeniul economic, domeniu la care mă voi referi în acest articol. Astfel, conform cifrelor furnizate de Institutul Național de Statistică, o serie de indicatori macroeconomici s-au ameliorat față de anul 2000.

În România, însă, datele statistice sunt departe de a fi bătute în cuie; ele constituie subiectul unor continue rectificări, reevaluări, reinterpretări, etc. Se întâmplă adesea ca la o emisiune de televiziune în care sunt invitați doi politicieni specialişti în economie, unul de la putere şi altul din opoziție, să nu se cadă de acord nici măcar asupra cifrelor macroeconomice. Fiecare pretinde că beneficiază de sursele cele mai credibile; uneori se întâmplă chiar ca cei doi să prezinte date diferite dar să indice aceeaşi sursă!

Nici datele furnizate de Institutul Național de Statistică (INS) nu sunt foarte sigure. Este însă pozitiv că INS recunoaşte în parte acest lucru, menționând adesea că este vorba de "date provizorii", "date semidefinitive" sau "date rectificate față de cele publicate anterior"[1]. Totuşi, este oarecum deconcertant că, în anul 2001, date din 1999 (de exemplu, ponderea valorii adăugate brute în PIB) figurează însoțite de nota "date semidefinitive"[2].

Mai trebuie spus că, din păcate, şi la INS există incompetență, neglijență şi chiar corupție, acestea fiind semnalate nu o dată în presă[3].

Sigur că vina pentru erorile care apar nu revine în totalitate INS. Esențială este şi acuratețea datelor pe care le raportează direcțiile județene de statistică, Ministerul Finanțelor Publice, Banca Națională a României, Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă, Direcția Generală a Vămilor, etc.

De-a dreptul suspect este însă faptul că adesea schimbările politice au fost urmate şi de schimbarea unor persoane din conducerea INS. După asemenea schimbări a apărut mai des în statisticile INS sintagma "date rectificate față de cele publicate anterior"...

Dat fiind că statistica este o ştiință care foloseşte metodele unei ştiințe exacte (matematica), prezentul nu ar trebui să influențeze trecutul. Acest lucru se întâmplă în scrierea istoriei

(prezenteismul istoric), dar istoricii nu pretind că folosesc în principal metode matematice.

Un exemplu recent din care reiese incertitudinea indicatorilor economici în România este un raport al FMI din decembrie 2001, în care se preconizează o rată a inflației pe 2001 de 34,1%[4], în timp ce INS estima o rată între 29,5-30,0%, adică atingerea la limită a țintei de 30%. În raport cu 30%, rata inflației prognozată de FMI este cu numai puțin de 13,6% mai mare. Cititorii presei româneşti nu pot să nu fie puțin dezorientați, mai ales că este vorba de un indicator macroeconomic fundamental.

Cele spuse mai sus nu înseamnă că recomand căderea în agnosticism, ci doar o oarecare prudență în receptarea datelor statistice, o anumită doză de scepticism sănătos.

Dar să revenim la bilanțurile triumfaliste ale sfârşitului de an 2001, care au urmat unei serii de rapoarte intermediare pe acelaşi ton în decursul anului. Ele au avut un anume impact, pentru că, spre deosebire de principalele ziare, principalele televiziuni sunt foarte obediente față de putere[5], iar majoritatea cetățenilor se informează de la televiziune şi au puține cunoştințe de economie. Cotele uriaşe ale PSD în sondaje se datorează mai mult acestei maşinării mediatice decât progreselor economiei româneşti sau ridicării nivelului de trai al populației.

În primul rând, este invocată o creştere a PIB de 4,8-5,0%. Este la prima vedere un rezultat remarcabil. Din 1990 încoace, din cei 6 ani în care a existat o creştere a PIB (1993, 1994, 1995, 1996, 2000 şi 2001), doar în 1995 a existat o creştere mai mare: 7,1%[6].

Aş pomeni aici o distincție foarte utilă a lui Daniel Dăianu: "Trebuie însă făcută distincția între creştere şi recuperare. Cea din urmă este întâlnită mai ales atunci când survine după o cădere considerabilă a economiei sau când există o subutilizare substanțială a resurselor. (…) Dacă nu se fac investiții în bunuri de capital şi dacă nu are loc transferul tehnologic, cu greu am putea vorbi de o creştere. Mai mult, într-o economie deschisă creşterea depinde în mare măsură de avansul constant al exporturilor. O mărire a exporturilor este nesemnificativă atunci când exprimă recuperarea producției sau un şoc exogen. Pentru ca exporturile să determine şi să urmeze o creştere, este nevoie ca ele să facă dovada unui progres constant, a unei creşteri a valorii adăugate."[7]

Dacă avem în vedere faptul că în 1997 PIB a scăzut cu 6,1%, în 1998 cu 4,8% şi în 1999 cu 2,3% (pentru a creşte în 2000, însă, doar cu 1,6%)[8] este clar că s-a înregistrat o cădere considerabilă a economiei şi deci, în sensul distincției lui Daniel Dăianu, avem acum o recuperare, şi nu o creştere economică. Nici transferul tehnologic nu s-a realizat decât în foarte mică măsură.

Să vedem care este situația exporturilor. Conform INS, în perioada 1.01-31.10.2001, exporturile FOB[9] au totalizat 9,59 miliarde USD, cu 12,6% peste nivelul celor realizate în perioada corespunzătoare a anului 2000.

Cinci secțiuni de mărfuri dețin 69,9% din totalul exporturilor şi anume: materii textile şi articole din acestea (26,0%), maşini şi dispozitive mecanice, maşini, aparate şi echipamente electrice, aparate de înregistrat sau de reprodus sunetul şi imaginile (14,6%), produse metalurgice (13,3%), încălțăminte şi articole similare (8,7%) şi produse minerale (7,3%)[10].

Se poate deci observa că exportul românesc se bazează pe ramuri în care valoarea adăugată este mică (doar secțiunea a doua, care acoperă 14,6% din total, constituie parțial o excepție). În multe ramuri predomină *lohn*-ul (produse fabricate cu materialele clientului, în care singura valoare adăugată este forța de muncă ieftină din România).

Nu este însă adevărat că exportul românesc se bazează pe fier vechi şi cherestea (afirmație vehiculată adesea în mass-media româneşti, dar contrazisă net de statistici). Cherestea-

ua şi lemnul brut totalizează circa 4% din exporturi, iar metalele brute şi deşeurile de metale circa 2-3%. Situaţia exporturilor româneşti este suficient de proastă, nu este nevoie să o zugrăvim în culori încă şi mai negre.

În concluzie, nici din perspectiva structurii exporturilor, după criteriile formulate de Daniel Dăianu, nu avem o creştere economică, ci doar o recuperare.

O altă problemă legată de creşterea PIB (voi folosi de aici înainte, totuşi, termenul de "creştere" şi nu pe cel de "recuperare") este cea a nivelului stocurilor de produse finite din industrie, care s-a situat la un nivel ridicat, de 38-41%[11], mai ridicat decât în anii anteriori.

Apoi, din datele INS mai rezultă că circa două procente din cele aproximativ cinci ale creşterii economice pe 2001 se datorează agriculturii, care a beneficiat în 2001 de o climă mai bună decât în 2000, când seceta a făcut ravagii. Deci, aici este vorba şi de un factor conjunctural. Altfel, însă, agricultura nu s-a modernizat aproape deloc, rămânând, în mare parte, o agricultură de subzistenţă.

O altă reuşită mult celebrată de guvernanţi este reducerea ratei şomajului de la 10,5% în ianuarie 2001 la 7,4% în decembrie 2001. Din păcate, aici situaţia este şi mai puţin roză. Deşi au fost create locuri de muncă în IMM-uri, o bună parte a şomerilor au fost angajaţi prin reactivarea unor locuri de muncă în întreprinderi cu pierderi în care avuseseră loc disponibilizări în timpul guvernării precedente (vezi RAFO Oneşti, Siderca Călăraşi, etc.). Sunt ţinute în continuare artificial în viaţă întreprinderi care de ani de zile înregistrează în mod sistematic mari pierderi. Când are loc o grevă la Roman Braşov, brusc diverse instituţii de stat descoperă că au nevoie de camioane.

În 2001 ar fi trebuit procedat chiar invers. Fiind primul an de guvernare şi având un sprijin popular fără precedent în spate, Guvernul Năstase ar fi trebuit să treacă la reformele structurale impopulare care se impun de atâţia ani. 2001 ar fi fost anul cel mai prielnic (dar mai există condiţii relativ favorabile şi în 2002, însă nu sunt semne că ar exista voinţa politică).

FMI, BM şi agenţiile de rating au avut în 2001 o atitudine foarte favorabilă, de încurajare a noului guvern (de un asemenea sprijin a beneficiat şi Guvernul Ciorbea în 1997, dar l-a irosit după un an şi ceva, deşi primele 6-7 luni de guvernare au fost relativ bune). Agenţiile *Moody's, Standard&Poor's* şi *Fith-IBCA* au crescut ratingurile României pe baza unor declaraţii de intenţii, înainte să se înfăptuiască reforme în economia reală.

FMI, deşi a avut o atitudine de încurajare, a manifestat totuşi în prima parte a anului o foarte justificată circumspecţie faţă de România (având în vedere că din cinci acorduri *stand-by* încheiate după 1989, nici unul nu a fost dus până la capăt). Totuşi, după 11 septembrie, FMI a făcut un oarecare rabat de la criteriile economice pe care România nu prea le îndeplinea. Astfel, pe 31 octombrie 2001, Consiliul Directorilor FMI a aprobat un nou acord *stand-by* cu România, în valoare de 300 milioane DST (aproximativ 383 milioane USD), care ar urma să se deruleze pe o perioadă de 18 luni.

Nu este prima dată când România beneficiază de un plus de toleranţă din partea instituţiilor financiare internaţionale datorită agravării situaţiei internaţionale. Aşa s-a întâmplat şi în 1999, în perioada bombardamentelor NATO în Iugoslavia, când România şi-a pus spaţiul aerian la dispoziţia NATO.

Totuşi, deşi a beneficiat de această sumă de condiţii favorabile, Guvernul Năstase nu a trecut la reforme radicale (care sunt stringente mai ales în regiile autonome), care evident că ar fi mărit rata şomajului într-o primă fază. Pierderile şi arieratele din economia de stat sunt în continuare colosale. Deşi nu se găsesc bani pentru plata datoriilor la bugetul de stat şi la furnizori, mulţi directori din întreprinderile de stat continuă să achiziţioneze maşini de lux şi să aibă facturi lunare de zeci de milioane de lei la telefonul mobil.

Ineficiența şi risipa din aceste întreprinderi este subvenționată în continuare prin mărirea poverii fiscale asupra celor care îşi plătesc impozitele. Cea mai mare rată de colectare se înregistrează, de multă vreme, la impozitele pe salarii (se aproprie de 100%). În România, peste 70% din cheltuielile salariale ale unei societăți comerciale se duc la bugetul de stat şi la o serie de fonduri speciale[12]. Această fiscalitate extrem de ridicată îi împinge pe mulți întreprinzători la diverse tentative de a înşela fiscul sau chiar îi face să se refugieze în economia subterană (în privința ponderii economiei subterane au existat evaluări foarte diferite, de la 20% la 50% din PIB).

Este adevărat că gradul ridicat de impozitare se datorează şi raportului foarte defavorabil între numărul de salariați şi cel de pensionari. La 4,4 milioane de salariați există 6,1 milioane de pensionari şi, în plus, mai trebuie asistați şi circa 740.000 de şomeri. Acest raport între salariați şi pensionari nu se va schimba în mod semnificativ în următorii anii, dată fiind o anumită distribuție pe vârste a populației țării.

În 2001, nu au fost făcuți paşi importanți pentru a rupe cercurile vicioase din economia românească. În domeniul privatizării, deşi au existat două succese majore (preluarea SIDEX Galați de către LNM ISPAT şi a Băncii Agricole de către consorțiul format din Raiffeisen Bank şi Fondul Româno-American de Investiții) ritmul a fost, în mare, destul de lent.

După 12 ani, în România nu au fost făcute reformele structurale care în Polonia au fost făcute în primii 2-3 ani după căderea comunismului. Terapia de şoc inițiată atunci de ministrul de finanțe Leszek Balczerowics a generat mari costuri sociale pe termen scurt (o creştere considerabilă a şomajului şi a inflației), dar a însănătoşit economia, care a intrat apoi în cercul virtuos al dezvoltării.

Guvernanții români ar trebui să citească şi să recitească cu mare atenție declarația clară şi concisă a lui Leszek Balczerowics, făcută în iunie 2001, cu ocazia unei vizite la Bucureşti:

"Totdeauna se pot găsi sloganuri populiste împotriva reformei. În final contează un singur lucru: rezultatul economic. Trebuie să înțelegem că există două căi pentru tranziție. Prima este să întârzii reformele şi, în final, toți vor fi împotriva ta. A doua cale este să faci reforma. Unii vor fi mulțumiți, alții nemulțumiți, dar pe termen lung toți vor fi de partea ta. Orice întârziere aduce durere şi e rea pentru reformă. Asta e lecția de bază."[13]

Biografia lui Balczerowics confirmă acest lucru. După ce a fost numit în 1990 de unii "Dr. Mengele al economiei poloneze", el a fost din nou ministru de finanțe în perioada 1997-2000 iar din ianuarie 2001 a devenit preşedintele Băncii Naționale Poloneze. Deci nicidecum nu şi-a sacrificat cariera politică aplicând terapia de şoc în 1990.

Revenind în România anului 2001, trebuie remarcată şi o reuşită reală şi anume scăderea ratei inflației de la 40,7% în 2000 la 29,5-30,0% în 2001. Această scădere s-a realizat însă în special prin politici monetare şi fiscale şi prin menținerea la un nivel constant, pentru o perioadă mai lungă, a prețurilor la utilități. Nu prea au fost atacate problemele din economia reală, care generează inflația.

Destul de îngrijorătoare este creşterea semnificativă a deficitului comercial (=importuri CIF – exporturi FOB), care şi în 2000 fusese considerabil: 2,68 miliarde USD. Pe primele 10 luni ale anului 2001 deficitul comercial a fost de 3,17 miliarde USD. Deficitele cele mai mari ale balanței comerciale au fost înregistrate cu Federația Rusă (884 milioane USD) şi Germania (387 milioane USD). Atrage atenția faptul că în continuarea listei cu cele mai mari deficite, apar Republica Cehă (locul 4 – 197 milioane USD), Ungaria (locul 5 – 196 milioane USD) şi Polonia (locul 7 – 135 milioane USD)[14]. Aceste țări sunt, ca şi România, membre CEFTA (*Central European Free Trade Accord*), organizație creată în 1992 şi la care România a aderat în 1997.

Dacă România nu face față competiției comerciale cu Polonia sau Ungaria în cadrul CEFTA, cum ar putea ea rezista într-o competiție cu Germania sau Franța, în cadrul UE?

O ipotetică integrare a României în UE în 2007 (care nu se va realiza, deşi mulți români o consideră dezirabilă) ar avea efecte devastatoare asupra economiei româneşti. Producția autohtonă ar fi sufocată de concurența din UE iar România ar deveni o simplă piață de desfacere pentru produsele occidentale.

În concluzie, mai e mult până departe. Este adevărat că anul 2001 a fost, din punct de vedere economic, mai bun decât 2000 sau 1999. Acest lucru se datorează şi faptului că, guvernul fiind monocolor, a existat mai multă ordine şi coerență în actul guvernamental. Reducerea cu circa 10% a ratei inflației față de anul 2000 şi cele două privatizări de anvergură (SIDEX şi Banca Agricolă) reprezintă succese incontestabile.

În rest, însă, persistă vechile probleme şi cercuri vicioase. În general, politicienii români gândesc pe termen scurt şi sunt foarte prudenți. Guvernul Năstase nu şi-a asumat riscul de a ataca frontal marile probleme ale economiei de stat (acțiune care i-ar fi putut aduce mari beneficii pe termen lung), deşi avea – şi are încă – un sprijin popular substanțial. Dat fiind că nu au fost capabili să-şi asume acest risc, demnitarii actualei puteri ar trebui să asculte sfatul înțelept al preşedintelui Ion Iliescu: "Să nu ne umflăm în pene ca proştii!".

NOTE

[1] Vezi site-ul INS, la adresa http://www.insse.ro.

[2] Vezi http://www.insse.ro/Indicatori/Ean_2001/rom/pib_an00.html.

[3] Vezi, de exemplu, Adina Sădeanu, *La Institutul Național de Statistică, ruleta cifrelor scoase din burtă continuă,* în **Adevărul**, 13 iunie 2001. În subtitlul articolului, autoarea se întreabă: «De ce gravele greşeli de raportare nu au fost anunțate oficial?».

[4] *Adevărul*, 20 decembrie 2001.

[5] Din motive diverse: TVR este prin tradiție întotdeauna de partea puterii, Antena 1 îl are ca patron pe Dan Voiculescu, preşedintele Partidului Umanist Român, un aliat mic dar fidel al fostului PDSR şi actualului PSD iar PRO TV este vulnerabil din cauza datoriilor uriaşe la bugetul de stat. Având nevoie de reeşalonări, acest post cândva prooccidental a mers atât de departe cu compromisul încât i-a oferit un *talk-show* lui Adrian Păunescu (care este acum şi senator PSD, amănunt care nu-l împiedică, desigur, să fie un moderator imparțial şi echidistant…).

[6] *Romanian Business Journal*, No. 39 (387), sept. 27-oct.3, 2001.

[7] Daniel Dăianu, *Încotro se îndreaptă țările postcomuniste? Curente economice în pragul secolului*, Editura Polirom, Iaşi, 2000, p. 167.

[8] *Romanian Business Journal*, No. 39 (387), sept. 27-oct.3, 2001

[9] Prețul FOB (*Free On Board)* reprezintă prețul la frontiera țării exportatoare, care include în valoarea mărfii toate cheltuielile de transport până la punctul de îmbarcare, precum şi toate taxele pe care marfa trebuie să le suporte pentru a fi încărcată la bord. Prețul CIF (*Cost, Insurance, Freight*) reprezintă prețul la frontiera țării importatoare, care cuprinde atât elementele componente ale prețului FOB, cât şi costul asigurării şi transportului internațional.

[10] Vezi http://www.insse.ro/Indicatori/comert_ext_octombrie_text.html. Datele acoperind primele 10 luni ale anului erau cele mai recente la momentul scrierii acestui text.

[11] Vezi *Piața financiară,* nr. 11 (72), noiembrie 2001, p. 21.

[12] Vezi, în acest sens, articolul *Salariatul român - cocoşat de taxe de două ori mai mari ca în UE,* în *Adevărul*, 24 octombrie, 2001. Este prezentat un grafic care cuprinde 18 țări: majoritatea celor din UE, SUA, Canada, dar şi Polonia, Cehia şi Ungaria. În România, gradul de impozitare este cel mai ridicat, urmează Belgia şi Suedia.

[13] Interviu acordat de Leszek Balczerowics lui Bogdan Chirieac în *Adevărul*, 20 iunie, 2001.

[14] Vezi http://www.insse.ro/Indicatori /El...01/comert_ext_octombrie_text.html.

VLAD FLONTA – a absolvit în 2001 Facultatea de Ştiințe Politice şi Administrative a Universității Bucureşti. În 1999-2000, bursier OEAD la Universitatea din Viena. În prezent, consultant şi intermediar de afaceri.

Gri vertical

ROMULUS BRÂNCOVEANU

The article is focused on some weaknesses of Romanian "democratic opposition": although it was a "normative opposition" – against the communist ideology –, it wasn't able to put the democratic values in practice.

Nostalgia opoziției

Cine observă viața politică a ultimei perioade, astăzi mai mult decât acum o săptămână (când scriu acest articol tocmai se anunță la radio fuziunea PNL cu APR, care "va transforma PNL în cea mai importantă forță politică a opoziției", iar Sorin Ovidiu Vântu tocmai a mărturisit cum a susținut el "logistic" "opoziția"), bănuiesc că ar trebui să admită că pentru intensificarea acuității scrutării acesteia are nevoie nu neapărat de instrumente metodologice mai puternice, care să-i asigure o panoramare adecvată, ci mai degrabă de talent literar: de o anume forță pentru a crea o imagine suficient de sugestivă pentru alandala de întâmplări, caractere şi fapte în răspăr, care scot tot ansamblul dincolo de regulile unei analize factuale – e vorba de o scrutare verbală, desigur. Altfel, tabloul nu poate fi decât unul singur: cu cât trece timpul, nu doar în bilanțul unui an de guvernare, dar şi în acela al unei luni, al unei săptămâni, al unei zile, al unei ore, al unui minut şi, în sfârşit, al unei secunde, lucrurile stau tot mai prost, şi mai prost, şi mai prost. Sau poate că e nevoie de bagheta lui Harry Potter pe care observatorul nimerit în tranziție ar trebui să ştie s-o folosească pentru a întări desenul şi a învigora culorile care se şterg şi se deplasează, toate, spre gri. De aceea, dacă aş avea o asemenea forță plastică aş scrie un fel de *Gri vertical* (metafora îmi este sugerată de titlul unui volum de versuri al celui mai celebru poet de dinaintea post-comunismului, *Roşu vertical*), în care, în maniera analizei politice curente, să transpun anemia din ce în ce mai pronunțată a societății politice şi civice. Pentru a mă face mai bine înțeles, aş vrea să spun că aşa cum există tot felul de nostalgici, există şi nostalgici ai fostei opoziții. Dacă o asemenea nostalgie există, atunci rândurile acestea trebuie să fie luate ca izvorând dintr-una asemenea.

Trecerea de la putere la opoziția parlamentară şi de la opoziție ca mod de viață la opoziție ca instituție

Cel mai important proces care a marcat viața politică românească în 2001 din perspectiva opoziției este dispariția opoziției normative şi nereuşita evidentă a acesteia de a se transforma în opoziție instituțională. Termenul de *opoziție* a desemnat imediat după 1989 tot ceea ce se opunea regimului comunist şi urmaşilor

acestuia şi era utilizat într-un mod pe care l-aş numi *normativ*. *Opoziţie* însemnau şi partidele politice care renăscuseră sau abia se formau pe atunci, şi *România liberă*, şi *22,* şi organizaţiile de revoluţionari, şi mugurii societăţii civile şi cei care ieşeau în stradă la proteste, şi mai apoi Alianţa Civică şi, până la urmă, cam tot ceea ce într-o formă sau alta era declarat sau considerat drept anticomunist. *Opoziţie* însemna o vorbă magică, suficient de puternică să scoată oamenii în stradă, să organizeze mitinguri la care astăzi nici o forţă politică din România n-ar putea aspira, dar şi o capacitate mai specială de a filtra viaţa socială, grupurile şi indivizii, printr-un sistem de excluderi extrem de interesant, care de altfel i-a şi asigurat viabilitate. De exemplu, în primii ani ai opoziţiei, ideea că un partid precum PD ar fi putut să aparţină acesteia era un non-sens. Criteriul după care aparţineai sau nu opoziţiei era unul inefabil şi numai cei care au trăit epoca şi-ar putea explica de ce dl. Octavian Paler, să spunem, era un important element al *opoziţiei* şi astăzi nu mai e nici măcar *de opoziţie*. Ceea ce este însă important este faptul că *opoziţia* desemna un cadru de valori, de practici, de atitudini, de iniţiative, de proiecte de viaţă individuale ş.a.m.d., înzestrat cu autopoiesă: producea, nu pe alte baze decât acelea simbolice, orice fel de entitate instituţională de care obiectivele propuse de multe ori ad-hoc aveau nevoie: de la partide politice până la benevoli oameni care lipeau afişe, de la oameni de ordine până la programe politice sofisticate ş.a.m.d. Toată această opoziţie, pestriţă în componenţa ei, alcătuia o maşinărie politică eficientă care, de altfel, a şi reuşit să ţină în şah ceea ce i se aşeza în contrapondere, adică acele forţe care pe atunci ţineau roşul comunist în inimă şi nu-l depozitaseră ca astăzi, în guşile prosperităţii. *Opoziţia era un mod de viaţă.*

Toată această realitate s-a destrămat ca şi când n-ar fi fost, o dată cu transformarea în *putere* în 1996. Atunci s-a văzut că ceea ce ar fi trebuit să fie dispozitivele instituţionale ale acestui cadru multiform, partidele politice, erau, de fapt, nişte forme fără fond. Vina cea mai mare a opoziţiei devenită putere a fost aceea că nu a putut şi nu a găsit nici o soluţie pentru a instituţionaliza în vreun fel valorile şi modelele pe care le proclamase ca mod de viaţă, şi care ar fi trebuit să poarte un singur nume: *capitalism.* Este destul de complicat de spus cine poartă această vină deoarece analizele, conceptualizând, presupun externalizarea acesteia. Analizând, fără să vrem, suntem siliţi să presupunem procese complicate acolo unde au fost doar incompetenţă şi lipsă de bună credinţă, sau să presupunem tot felul de legităţi şi reguli de comportament care ar fi stat mai presus decât persoanele, când de fapt, acestea şi numai acestea sunt toată explicaţia. De aceea, trebuie spus clar, adică într-un limbaj de lemn (singura claritate de limbaj pricepută pe meleagurile noastre) că responsabilitatea eşecului instituţionalizării cadrului valoric – pe care modul de viaţă intitulat *opoziţie* îl promovase până atunci – o au liderii, fie că au fost lideri politici, ai societăţii civile, ai intelectualităţii. Deci nu procese, nu determinări, ci oameni care, în majoritatea lor, nu au fost în stare să-şi păstreze în noile roluri sociale în care se treziseră după noiembrie 1996 proiectele în numele cărora militaseră până atunci. Aceşti lideri ar putea fi numiţi, unul câte unul. Este însă inutil pentru că ei sunt toţi aceia care într-un fel sau altul s-au complăcut să joace noile roluri după o partitură care nu mai era cea originală. Tot acest fenomen – pentru că totuşi trebuie să mai şi descriem nu doar să indicăm (orice analiză externalizează cauzele, spuneam) – s-a accentuat în 2001. Revenită de data aceasta în opoziţia parlamentară, fala *opoziţiei normative* a sucombat public, fie că a fost vorba de

PNŢCD, Alianţa Civică sau persoane care pe vremuri, şi în opoziţie şi la putere, constituiseră un bun prilej de exersare a autorilor de talk-show. În 2001 a devenit evident că partidele, instituţiile şi personalităţile opoziţiei normative nu fuseseră altceva decât un epifenomen al acelui mod de viaţă post-comunist pe care cândva îl numiserăm *opoziţie* (într-un sens normativ). În continuare, voi înşira pe scurt două elemente, cumva destul de îndepărtate între ele, care au schimbat cu totul faţa *opoziţie normative*, ajunsă *putere,* iar acum *opoziţie parlamentară* şi *extraparlamentară*.

Contribuţia opoziţiei parlamentare la stabilitatea guvernării PSD

Există cel puţin câteva transformări importante care îşi au originea în rezultatele ultimelor alegeri parlamentare şi care s-au consolidat pe parcursul anului 2001. Prima dintre ele ţine de principala caracteristică a guvernării PSD în primul ei an, *stabilitatea*. La stabilitatea guvernării PDS, opoziţia actuală şi-a adus o contribuţie importantă nu numai prin slăbiciunea numerică, ci, mai ales, prin activitatea politică, în ciuda faptului că în multe analize se subliniază că stabilitatea reprezintă un reflex al soliditătii organizatorice a PSD şi al performanţelor sale în controlul agendei publice. În 2001, în comparaţie cu 1992-1996, PSD nu şi-a mai extras stabilitatea majorităţii parlamentare printr-un apel la stânga spectrului politic sau la cel naţionalist ci, într-un mod care n-ar putea fi descris ca o relaţie la stânga sau la dreapta (pentru că nu e clar pe unde se situează UDMR), ca o alianţă de oportunitate în vederea ameliorării imaginii externe. Oportunitatea, ar trebui spus, ţine nu doar de PSD ci, pe plan intern, şi de UDMR. Procesul mi se pare important, pentru că UDMR a fost unul dintre elementele cele mai importante ale acelor epifenomene instituţionale ale opoziţiei în sens normativ şi în această calitate a utilizat, la rândul său, în vederea atingerii obiectivele sale, acel tip de opoziţie normativă. Nu există, după câte ştiu, prea multe reproşuri pentru noua orientare politică a UDMR în această perioadă, deoarece raţiunile acesteia par întemeiate. Comportamentul acestei formaţiuni politice trebuie totuşi sancţionat (şi nu din perspectiva valorică menţionată mai înainte) pentru că alianţa ei cu PSD este tipică pentru confuzia de pe scena noastră politică şi pentru comportamentul imprevizibil al actorilor săi. Ar mai trebui consemnat faptul că rolul de factor de echilibru jucat de UDMR în balanţa politică a fost, mai pe la începuturi, un proiect liberal, rupt, dacă cineva îşi mai aduce aminte, de dl. Valeriu Stoica într-o conferinţă de presă.

A doua transformare, care ţine tot de stabilitatea guvernării PSD, priveşte PRM ca principal partid de opoziţie. Faptul că PRM este principalul partid de opoziţie a împiedicat coalizarea forţelor acesteia într-o structură mai largă, o *opoziţie democratică* să spunem, deşi, uneori, presupusele reticenţe din partea celorlalte partide de opoziţie faţă de colaborarea cu partidul d-lui Corneliu Vadim Tudor nu se manifestă, aşa cum s-a întâmplat în cazul unor moţiuni simple de cenzură.

În sfârşit, o altă contribuţie la stabilitatea guvernării PSD priveşte extraparlamentarismul PNŢCD, scindarea acestuia şi ieşirea oarecum de pe scena politică a acestui partid. Extraparlamentarismul PNŢCD are o mare valoare simbolică deoarece acest partid a fost aproape asimilat cadrului de valori al opoziţiei în sens normativ. Ironia sorţii face ca PNŢCD să-şi fi încheiat cariera în acest ciclu parlamentar adeverind parcă tocmai temele principale ale discursului său: conspiraţia securistică şi infiltrarea. Tot undeva în cadrul opoziţiei extraparlamentare ar trebui inclusă şi prestaţia

PD. PD nu a aparţinut opoziţiei normative, deşi, ulterior, avea să participe împreună cu aceasta la guvernare. Cu o prezenţă redusă în parlament, PD pare din ce în ce mai mult reductibil la vocea liderului său, dl. Traian Băsescu.

Noi lideri

După pierderea alegerilor din 2000, toată lumea a aşteptat asumarea responsabilităţilor şi schimbarea celor care, într-un fel sau altul, se făcuseră vinovaţi de eşec. Partidele *de opoziţie* au devenit însă, încă o dată, victime ale vechilor-noilor lideri. Şi aceasta, deoarece schimbările care au urmat, unele dintre ele numai formale, altele cu pretenţii de curăţenie generală, au distrus, cel puţin în câteva cazuri, şi bruma de forţă conservată în rămăşiţele fostelor partide de guvernare.

Prima şi cea mai importantă victimă a acestui proces de schimbare la vârf a fost PNŢCD. După 5 congrese într-un singur an, din PNŢCD s-a desprins un pui, Partidul Popular Creştin, şi s-a ales cu preşedinţia lui Victor Ciorbea. Succesiunea de abandonuri, gesturi aventuriste, ridicole sau numai prosteşti este destul de greu de înşiruit în cazul acestui partid. Ea a fost produsul numelor celor mai sonore ale partidului, iar mişcările politice ale domnilor Andrei Marga şi Vasile Lupu, de la care se aştepta revigorarea, apar cu trecerea timpului mai greu de înţeles decât pe vremea demisiilor prin fax.

În PNL, dl. Valeriu Stoica a luat locul d-lui Ionescu Quintus. Îşi mai aminteşte cineva de dl. George Pădure, cu care a început proiectul aşa-numitei *noi construcţii politice*? Ea se ruinează zilele acestea cu demisia d-lui V. Babiuc, revenirea d-lor Cataramă, Coşea, veniţi-plecaţi-veniţi, şi prin fuziunea cu APR. Astfel dl. Teodor Meleşcanu a devenit vicepreşedinte PNL.

În PD, dl Traian Băsescu a luat locul d-lui Petre Roman. Despre popularitatea primului nu mai trebuie să vorbim. Dintre noii liderii, singurul mai vizibil este dl. Emil Boc.

În UDMR, liderii sunt cam aceiaşi. Domnii Markó şi Frunda par să fi decis în favoarea lor confruntarea internă cu dl. Tőkés. PRM se confundă în continuare cu dl. Corneliu Vadim Tudor, iar UFD nu-l mai are în frunte pe dl. Vosganian.

În loc de concluzii

Slăbiciunea opoziţiei în anul 2001 va continua să se accentueze după toate probabilităţile şi anul acesta, chiar dacă stabilitatea guvernării PSD nu va mai rămâne o caracteristică a vieţii politice. N-aş vrea să mă refer la marile pericole pe care le presupune o opoziţie plină de slăbiciuni pentru funcţionarea democraţiei într-un moment când PSD a anunţat că ar dori să schimbe cadrul constituţional. Oricare vor fi însă desfăşurările, opoziţia nu va mai căpăta forma ei *normativă* pe care am încercat să o surprind la începutul acestui articol. Principala slăbiciune a "opoziţiei democratice" – alt cuvânt care suna frumos pe vremuri –, este acum deficitul ei de credibilitate. Acest deficit nu va fi remontat, aşa cum probabil se speră, prin revenirea la sentimente mai bune a populaţiei în urma degradării nivelului de trai. Opoziţia are nevoie într-adevăr de o nouă construcţie politică. Cum şi în ce fel se va produce aceasta, nici condiţiile nu lasă să se întrevadă, nici resursele vizibile ale actualelor partide parlamentare din opoziţie nu îndreptăţesc prea mari speranţe.

ROMULUS BRÂNCOVEANU – lect. dr. la Facultatea de Filosofie a Universităţii din Bucureşti.

Serviciile secrete în slujba puterii

SABINA FATI

The article argues that the Romanian Secret Services (SRI, SIE) serve the interests of the present government. The SRI officers have key administrative positions (not only in SRI and SIE but also in Ministries and local administration), and are involved in illegal affaires and financial scandals. These issues are the most important impediment for democracy and integration in NATO and UE.

Dilemele, ambiguitățile şi scandalurile din jurul serviciilor secrete au revenit în actualitate după alegerile generale din 2000. Echipa Iliescu-Năstase şi-a început mandatul nu doar prin promisiuni şi jocuri de vitrină, prin demonizarea fostei guvernări şi revanşe gratuite împotriva funcționarilor care au servit regimul Constantinescu, ci mai ales prin mişcări şi reaşezări tactice în zona serviciilor de informații. Aceste servicii, în care lucrează încă destui membri ai fostei securități, l-au "învins" pe fostul preşedinte Constantinescu[1], i-au boicotat activitatea şi poate chiar l-au intoxicat cu rapoarte inexacte, după cum au recunoscut indirect unii dintre foştii săi consilieri. Conducerea României din perioada 1996-2000 nu a reuşit să modifice structura acestor instituții, nu a putut să-i elimine din sistem pe cei care au lucrat în securitatea ceauşistă şi în consecință s-a lovit permanent, la toate nivelurile, de obstrucția celor care se opuneau schimbărilor, celor care aveau alte interese politice şi economice şi care veneau pe diverse filiere dinspre vechea securitate. Fenomenul avea o amploare destul de mare fiindcă Jim Steinberg, adjunctul pentru securitate națională al fostului preşedinte american avertiza direct că "serviciile secrete româneşti sunt pline cu foşti ofițeri de securitate cărora nu li se pot încredința secrete NATO"[2].

De la această declarație lucrurile nu s-au schimbat foarte mult. Radu Timofte, directorul Serviciului Român de Informații, el însuşi un personaj controversat (vezi şi **Sfera Politicii**, nr. 93-94, Anul IX, 2001, *Politica PDSR în umbra securității*), a spus chiar la debutul campaniei guvernamentale pro-NATO că România este gata să îndeplinească standardele occidentale pentru a fi primită în NATO, dar că în interiorul Serviciului Român de Informații ca şi în alte instituții administrative există oameni care se opun integrării României în NATO şi UE, adăugând că 15 la sută dintre ofițerii SRI provin din fosta securitate[3]. Numirile făcute, însă, imediat după instalarea noii puteri demonstrează chiar ataşamentul acesteia față de cei "cărora nu li se pot încredința secrete NATO", după cum spunea diplomatul american Jim Steinberg. Doar în această ecuație pot fi amintite unele schimbări: Tudor Tănase în fruntea Serviciului de Telecomunicații Speciale[4], reactivarea generalului Dan Gheorghe (chiar dacă pentru o perioadă destul de scurtă, între martie şi

noiembrie 2001) în apropierea directorului SRI[5], dar şi revenirea în forţă a generalului Gioni Popescu, un personaj controversat al perioadei postdecembriste, apropiat al fostului director al SRI, Virgil Măgureanu. Gioni Popescu a fost implicat în multe scandaluri de proporţie de care Serviciul Român de Informaţii nu era străin[6]. Presa scrisă a menţionat de-a lungul ultimilor ani 'afacerile' în care a fost amestecat, de la operaţiunile speciale cunoscute sub numele de *Ţigareta* până la acuzaţii de trafic de droguri şi copii, de la tranzacţiile oneroase cu produse petroliere şi până la implicarea sa în nedescâlcita poveste Gelsor-FNI[7]. Alegerea lui Victor Velişcu, omul de încredere al controversatul om de afaceri Sorin Ovidiu Vântu, în funcţia de consilier al directorului SRI, ridică de asemenea unele semne de întrebare. Cu atât mai mult cu cât S.O. Vântu a recunoscut, într-un interviu, că la începutul anilor '90 l-a rugat pe Virgil Măgureanu, fostul director al S.R.I., să-i ofere câţiva ofiţeri de securitate, care fuseseră îndepărtaţi din SRI, pentru a lucra la firmele sale.

Încercarea de a-l plasa pe Ristea Priboi[8] în fruntea Comisiei parlamentare pentru supravegherea Serviciului de Informaţii Externe face parte tot din recuzita conservatoare a actualei puteri, care ar dori încă să-i folosească pe profesioniştii securităţii ceauşiste în acţiuni specifice: dezinformare, şantaj, diversiune etc.

Privatizarea sub umbrela SRI

Implicarea Serviciului Român de Informaţii în procesul de privatizare a fost cerută oficial de primul ministru[9] care, pentru a justifica această cerere, a vorbit despre privatizări eşuate şi despre necesitatea urmării procesului pre şi post privatizare de către specialiştii SRI. Acest lucru este, însă, privit cu suspiciune deopotrivă de investitorii străini şi autohtoni, care se tem că Serviciul Român de Informaţii ar putea folosi datele culese inclusiv pentru a-i şantaja, cu atât mai mult cu cît unii dintre lucrătorii acestui serviciu au propriile afaceri sau sunt implicaţi în afaceri de anvergură, după cum a recunoscut într-un interviu chiar directorul SRI, Radu Timofte[10]: "Corupţia ameninţă, în principal, zonele de decizie, oricare ar fi ele. Deci pot fi implicaţi şi oameni politici. SRI nu are dreptul să demaşte public persoane. Valoarea de probe a informaţiilor noastre o apreciază utilizatorul". Utilizatorul poate fi şeful statului, primul ministru sau alţi membri ai cabinetului, care, în 2001, au ezitat să folosească 'probele' de care vorbeşte Radu Timofte, ignorând în acelaşi timp dezvăluirile făcute în presa scrisă şi care aduc în prim plan iţe complicate ale implicării politicienilor în afaceri de corupţie, afaceri patronate uneori cu sprijinul unor reţele în care foşti ofiţeri ai serviciilor secrete româneşti orchestrează mare parte a business-ului autohton[11].

'Urmărirea procesului de privatizare de către SRI' a fost dublată preventiv de oficialii de la Bucureşti de numirea unor persoane provenite din zona serviciilor secrete în funcţii importante de decizie. Aşa se explică prezenţa fostului general SRI, Victor Marcu, la ministerul privatizării (APAPS) sau cea a generalului Decebal Ilina, fostul şef al contraspionajului militar, la Ministerul Industriilor. PSD are aşadar o tactică nu prea subtilă de învăluire, aceea de a avea ochi şi urechi peste tot, ceea ce poate însemna culegere de informaţii, filaj şi diversiune, dar în acelaşi timp şi intenţia de a-şi planta profesionişti cunoscuţi ai fostei securităţi în instituţiile cheie din economie pentru a arăta că are în mâinile sale şi bâtul şi morcovul. Cu alte cuvinte cabinetul Năstase vrea să facă privatizare, dar nu după legile economiei de piaţă, ci în condiţiile dictate de propriile interese, pe care le numeşte "interes naţional", fără a uita

nici un moment vechile nostalgii. Astfel, Decebal Ilina, fostul şef al contraspionajului militar, acum secretar de stat la Ministerul Industriei pentru industria de apărare, spunea că România ar putea reintra pe piața internațională de arme argumentând că "în anii buni dinainte de '89 România exporta armament de 1 miliard de dolari". Fostul general nu spune cui ar putea vinde România arme, la fel cum premierul Năstase nu poate spune cum poate face privatizări fostul general Marcu care s-a ocupat în anii '80 de supravegherea redactorilor de la Radio Europa Liberă.

Guvernul PSD urmăreşte cu destulă tenacitate fragilizarea mediului de afaceri şi aşa precar, nu doar prin dirijarea privatizărilor prin mijloace specifice stăpânite bine de profesioniştii fostei securități ci şi prin inducerea neîncrederii între cei care au pornit deja afaceri mai mult sau mai puțin prospere. Rolul protector al serviciilor secrete se întinde tot mai mult ca într-un stat semimilitarizat care controlează totul atât pe orizontală cât şi pe verticală: fostul şef al corpului de control al guvernului, Ovidiu Grecea, pomenea în controversatul său raport despre existența ofițerilor acoperiți la toate nivelurile structurilor administrative.

Scandalul Harghita-Covasna

Ministrul de Interne, directorul SRI, purtătorul de cuvânt al partidului de guvernământ, Preşedinția, Comisia parlamentară pentru controlul Serviciului Român de Informații au încercat să demonstreze în lunile octombrie şi noiembrie ale anului 2001 că în județele Harghita şi Covasna ar avea loc disoluția autorității statului. Aceste îngrijorări vin la câteva luni după ce premierul a avertizat la rândul său că în Transilvania există curente autonomiste, federaliste, segregaționiste. Tema pericolului care vine dinspre granița de vest a țării nu este nouă în discursurile domnilor Iliescu şi Năstase, ea a fost lansată la începuturile anilor '90, odată cu punerea la punct a conflictului interetnic de la Târgu Mureş, repetându-se cu obstinație până în zilele noastre, în ciuda maturizării politice a celor doi lideri. Subiectul a fost întreținut permanent de argumente, destul de discutabile, prezentate fie în rapoartele anuale ale SRI, fie în discursurile şefilor acestei instituții. Există o serie de amenințări transfrontaliere pentru România, "pericolele vin de peste tot", a explicat Radu Timofte directorul Serviciului Român de Informații, atât din interior, cât şi din exterior.[12] "Statul român şi-a pierdut considerabil autoritatea în județele Covasna şi Harghita", declară ministrul de interne[13], firmele private de pază şi protecție funcționează ilegal, interceptează telefoanele oamenilor politici, controlează zone "dominate de lumea interlopă" şi sunt dotate cu tehnică de luptă şi aparatură informativă mult mai performantă decât instituțiile statului, spune alarmat şeful Comisiei pentru supravegherea SRI.[14] Declarațiile ministrului de interne Ioan Rus şi ale şefului Comisiei SRI, Ion Stan, membri marcanți ai partidului de guvernământ, care descriu şi dezvoltă pericolul existent în secuime, seamănă izbitor de mult cu declarațiile făcute acum doi ani de Adrian Năstase[15], de aceea se poate presupune că actuala putere a încercat într-o perioadă mai tulbure a relațiilor cu UDMR şi cu Budapesta (în timpul negocierilor pe marginea Legii statutului) să se folosească prin intermediul datelor transmise de instituții precum SRI sau comisia care controlează acest serviciu de o diversiune. Când lucrurile au luat o întorsătură nefavorabilă, primul ministru a revenit în forță susținut de Ion Iliescu şi de aceleaşi instituții care au semnalat 'pericolul diluării instituțiilor statului în Harghita şi Covasna' precizând că "Guvernul îşi face datoria în toate județele țării în mod egal, iar dacă SRI

are dovezi că s-a încălcat legea atunci sancționarea celor vinovați se face de Parchet. Sigur, încălcări ale legii pot avea loc şi în Bihor, Arad, Vaslui. Au avut loc încălcări ale legalității şi în Covasna şi Harghita, dar problema se pune numai la nivelul instanțelor judecătoreşti sau a legislației în vigoare"[16].

Inventarea unor pericole care atentează la siguranța națională de către puterea de la Bucureşti, cu argumente susținute de serviciile secrete autohtone, arată incapacitatea liderilor politici şi a şefilor instituțiilor care se ocupă cu siguranța națională de a depăşi reflexele conservatoare ale defunctului regim comunist. Scandalurile cu implicații economice (Sorin Ovidiu Vântu) în care sunt implicați şefii SIE şi SRI: primul prin faptul că este acționar la Banca Română de Scont (care a fost proprietatea Gelsor şi, prin tranzitivitate, a controversatului om de afaceri Vântu), al doilea prin afişarea prieteniei pe care o are față de Vântu într-un moment în care scandalul era în plină desfăşurare.

Reformarea Serviciilor Secrete româneşti rămâne la 10 ani după căderea comunismului piatra de încercare a democrației autohtone. Firele niciodată descâlcite ale amestecului acestor servicii în viața politică şi economică a României postdecembriste persistă şi nu există încă nici un semn din partea autorităților că lucrurile ar putea fi limpezite în viitorul apropiat. Partidul de guvernământ încearcă, folosindu-se de pârghii legislative şi de oameni antrenați în jocuri subterane, să păstreze cît mai bine secretele securității ceauşiste, secretele revoluției, secretele mineriadelor, secretele afacerilor dubioase făcute de oameni din sfera administrativului, secretele banilor învârtiți în campaniile electorale, secretele ingineriilor financiare practicate cu sprijinul ofițerilor din serviciile de informații, secretele manipulărilor pre şi post decembriste.

NOTE

[1] Efectele omniprezenței fostei securități nu pot fi evaluate, dar par deosebit de grave de vreme ce Emil Constantinescu se plângea după trei ani de mandat în fruntea statului că se simte "terorizat de securitatea lui Ceauşescu": "nu am fost o victimă a Securității în regimul Ceauşescu, probabil pentru că nu eram important. Dar astăzi, sub regimul Constantinescu, sunt o victimă a securității lui Ceauşescu. Astăzi ei m-au bătut, astăzi ei m-au învins"; dintr-un discurs ținut de Emil Constantinescu la conferința Asociației Medicilor şi Farmaciştilor din PNȚCD, **Cronica Română**, 28 februarie 2000.

[2] Declarație făcută pe 14 iulie 1997 de Jim Steinberg, care l-a însoțit pe Bill Clinton la Bucureşti.

[3] Radio Europa Liberă, emisiunea *Actualitatea*, 23 mai 2001.

[4] Tudor Tănase a fost ofițer activ în Departamentul de Informații Externe la începutul carierei sale, după care a îndeplinit o serie de funcții ierarhice la unitatea specială R din aceeaşi Direcție a Securității Statului până în 1989. Unitatea R se ocupa de protecția convorbirilor guvernamentale şi de legăturile directe oficiale care se făceau la nivelul Biroului Executiv al PCR. Această unitate nu a avut nicicând atribuții de interceptare a telefoanelor, dar cei care o conduceau erau oameni fideli vechiului sistem. Tudor Tănase a fost implicat în tratativele care s-au dus în perioada precedentului mandat Iliescu pentru refacerea liniilor telefonice secretizate Bucureşti-Moscova, după cum a declarat George Şerban, fost şef al Comisiei de supraveghere a Serviciului de Informații Externe care a văzut dosarul "firului roşu", într-un interviu pentru Radio Europa Liberă, 16 februarie 2001; vezi şi **Sfera Politicii**, nr. 93-94, anul IX, 2001, pp. 7-13.

[5] Dan Gheorghe era adjunct al comandantului USLA în decembrie 1989 şi a deținut, în 1990, funcția de comandant al Brigăzii Antiteroriste a SRI, iar în perioada 1992-1997, a fost comandant al UM 0215, unitate acuzată că în această perioadă a funcționat şi ca poliție politică.

[6] Generalul Gioni Popescu nu a stat departe nici de mineriadele din 1990 şi 1991, mineriade pe care Parchetul General nu a reuşit să le elucideze, dar în care au fost implicați ofițeri ai Serviciului Român de Informații, după cum au lăsat să se înțeleagă reprezentanți ai Parchetului Militar. În orice caz, generalul Popescu, numit acum adjunct al SRI, a fost unul dintre actorii principali ai dosarelor "Solventul" sau "Banatul", semnalate de presă sub numele de "Jimbolia", având ca obiect exportul de motorină în Serbia în perioada în care România declara că se supune embargoului instituit de ONU în timpul războiului din Bosnia-Herțegovina. Conform unei note de informare a poliției (1997), Virgil Măgureanu a obținut acordul verbal al preşedintelui Iliescu pentru acest "export" care încălca la vremea respectivă embargoul. Întreaga afacere a fost practic încredințată SRI, iar conform notei amintite, de buna ei desfăşurare s-a ocupat generalul Gioni Popescu, pe atunci adjunct al directorului Măgureanu. Practic tranzacția se făcea prin firmele unor ofițeri SRI, iar

registrul de casă era ţinut, după cum au scris ziarele vremii, chiar de generalul Popescu. După datele prezentate de anchetele poliţiei în 1999 rezultă că dincolo de încălcarea embargoului, prejudiciul adus avutului public prin această, să-i spunem, "afacere" a fost de circa 12 miliarde de lei şi aproape 3 milioane de dolari. Generalul Gioni Popescu a mai fost cercetat de Parchetul General în dosarul "Giurtelecul Hododului" în care a fost acuzat că ar fi finanţat construirea celebrei vile a fostului director SRI Virgil Măgureanu din banii Serviciului Român de Informaţii. Iar presa din ultimii ani a mai scris că generalul Popescu şi-a făcut o vilă de un milion de dolari în centrul capitalei, la preţ de locuinţă socială.

[7] Generalul Gioni Popescu, acum numărul doi în cadrul Serviciului Român de Informaţii, a fost până în 1990 şef al CENTROCOOP, o instituţie în care, după cum a scris presa vremii, a avut influenţă multă vreme după aceea, contribuind la perfectarea legăturilor dintre Centrocoop şi CEC în vederea bunei funcţionări a Fondului Naţional de Investiţii. Până în februarie 1998, când a fost eliberat din funcţie odată cu demararea anchetelor legate de încălcarea embargoului, generalul Popescu a fost considerat omul de casă al şefilor SRI şi eminenţa cenuşie a Serviciului Român de Informaţii.

[8] Ristea Priboi a fost înainte de 1989 ofiţer de contrainformaţii în fostul departament al Securităţii Statului, fost şef de birou pentru spaţiul Marea Britanie. După 1989 a fost timp de şapte ani ofiţer superior în Serviciul de Informaţii Externe. Ristea Priboi a fost angajat în structura informativă externă a fostei Securităţi şi a lucrat, cea mai mare parte a timpului, în activităţi specifice prin excelenţă poliţiei politice, promovând până la funcţia de adjunct al serviciului care se ocupa de Europa Liberă, împreună cu colonelul Vasile Buha, ambii în subordinea generalului Pleşiţă. Astfel, Ristea Priboi a fost amestecat în atentatul asupra postului de radio Europa Liberă, soldat cu victime omeneşti, pus la cale cu Carlos Şacalul, celebrul terorist, scrisoarea capcană expediată lui Şerban Orăscu şi rănirea gravă a acestuia, bătăile teribile administrate în plină stradă Monicăi Lovinescu şi lui Paul Goma.

[9] Declaraţia primului ministru Adrian Năstase făcută în 19 decembrie 2001 după vizita făcută la sediul SRI.

[10] **Cotidianul**, 26 noiembrie 2001.

[11] Marius Oprea, "Cum a ajuns SRI o filieră Gelsor", **România liberă**, 4 iunie 2001. Marius Oprea aminteşte în articolul citat că pe fondul izbucnirii scandalului FNI a ieşit la iveală că din 41 de filiale ale Fondului, 39 erau conduse de foşti ofiţeri de informaţii, mulţi proveniţi din SRI, şi menţionează că "nocivitatea acestei prezenţe fusese sesizată anterior de un singur cadru de conducere din structurile Serviciului Român de Informaţii: generalul Vasile Lupu. După ce presa a semnalat, la sfârşitul anului 1997, că Gelsor dezvoltă structuri paralele de informaţii, toţi şefii de filiale, ofiţeri de Securitate, trecuţi mai apoi prin SRI sau SIE, au fost, pe rând, convocaţi la Bucureşti, în ianuarie-februarie 1998, unde Sorin Ovidiu Vântu le-a comunicat că a obţinut acceptul SRI, instituţie care 'nu are nimic împotrivă ca ei să ocupe funcţiile respective'. Între timp au apărut o serie de date care arată că preşedintele senatului, Nicolae Văcăroiu, a făcut afaceri cu S.O. Vântu, că Radu Timofte, pe vremea când era doar senator, circula cu o maşină scumpă, dată de acelaşi Vântu, că Ion Iliescu a primit înaintea campaniei electorale din 2000, printr-o fundaţie, bani de la firmele lui S.O. Vântu.

[12] Radu Timofte, conferinţa de presă, 15 noiembrie 2001.

[13] **Adevărul**, 29 octombrie 2001; ministrul de interne Ioan Rus declară că "s-a renunţat la contestarea făţişă a caracterului naţional unitar al statului român şi se preferă obţinerea pas cu pas a unor drepturi care să satisfacă obiectivele politicii UDMR şi ale Budapestei în problema maghiarilor din România. Se vehiculează conceptul de patrie interioară realizată pe teritoriul Harghitei, Covasnei şi Mureşului, care să-şi asume împreună cu Ungaria un rol major în dezvoltarea şi controlul economic al Transilvaniei"; că "Transilvania nu e obiect de tranzacţie. Dincolo de întărirea enclavizării zonelor locuite preponderent de maghiari şi obţinerea controlului economic asupra Transilvaniei, tactica maghiară vizează desfiinţarea miturilor naţionale ale românilor şi dezbinarea acestora"; că "Nu putem accepta co-suveranitatea asupra Transilvaniei pe care prea des o afişează Budapesta".

[14] Raportul Comisiei parlamentare de supraveghere a SRI, prezentat la conferinţa de presă a şefului comisiei, Ion Stan, 21 noiembrie 2001.

[15] Adrian Năstase declara în iulie 1999 că "revizioniştii maghiari intenţionează să aplice o nouă strategie, influenţată de criza din Kosovo: linia de maximă tensiune va porni de la forţe interne şi externe, în toamnă România urmând să se confrunte cu cea mai gravă situaţie postrevoluţionară", că "Faptul că în interiorul unor state unitare se construiesc zone de autonomie, faptul că se încearcă legitimarea unor autonomii etnice trebuie să ne dea de gândit", că "UDMR se prezintă ca reprezentant legitim al minorităţii maghiare, dar în realitate a confiscat soarta acestei minorităţi. Doar Organizaţia pentru Eliberarea Palestinei s-a mai prezentat în această formulă. Scopul este de a duce această reprezentare spre o structură de exercitare a dreptului la autonomie", că "Transilvania pare un guvern de Cişmigiu, un parc comun al Ungariei şi României"; "Este vorba de un complex de factori care creează o vulnerabilitate mai mare pentru că este, de fapt, un virus latent care în permanenţă a atacat statul român, după primul război mondial încoace. E vorba de un virus sub forma revizionismului teritorial, sub forma autonomismului, sub forma regionalizării, sub forma secesiunii, sub forma co-suveranităţii, sub forma drepturilor colective pentru persoanele care aparţin minorităţilor".

[16] Fluxul **Mediafax**, 27 noiembrie 2001.

SABINA FATI – Absolventă a Şcolii Naţionale de Studii Politice şi Administrative. În prezent secretar executiv la Logistical Center TACTIC. Corespondent de presă la Radio Europa Liberă. A fost editor la Mediafax în 1994 şi la revista Tinerama în 1993.

Angajarea militară externă a NATO în 1999 şi 2001

– schiță de analiză comparativă –

VICTOR DUCULESCU

The article emphasizes the evolution of international regulations and NATO activities since 1999, comparing the aims and motivations of two NATO military interventions: in Yugoslavia (1999) and Afghanistan (2001).

Organizația Atlanticului de Nord a cunoscut o spectaculoasă afirmare în perioada care a urmat anului 1990 nu numai datorită faptului că ea a rămas de atunci singura organizație politico-militară pe continent, dar şi datorită împrejurării că pe parcursul timpului şi-a extins şi diversificat obiectivele care au vizat tot mai mult aspectele politice. N.A.T.O. a devenit astfel nu numai un puternic organism militar, dar şi un important factor politic, de influență, în viața internațională[1].

Pe de altă parte, înseşi obiectivele fundamentale şi strategia Alianței au cunoscut dezvoltări. Dacă în 1949, în momentul înființării sale, N.A.T.O. îşi proclama ca scop apărarea libertății şi securității membrilor săi prin mijloace politice şi militare, astăzi se accentuează tot mai mult capacitatea globală a Alianței de a gestiona crize ce pun în cauză securitatea membrilor săi. În acelaşi timp, în cadrul N.A.T.O. se accentuează tot mai mult funcția de consultare între statele membre ale Organizației în legătură cu posibilitatea de a face față crizelor şi altor fenomene importante ale vieții internaționale.

Trebuie subliniat faptul că la întâlnirea la nivel înalt a statelor membre N.A.T.O., ce a avut loc în zilele de 23 şi 24 aprilie 1999 la Washington, au fost adoptate documente importante, inclusiv "Conceptul strategic al Alianței", care a fost aprobat de şefii de state şi de guverne care au participat la această reuniune. Astfel, documentul privind conceptul de securitate al N.A.T.O. subliniază faptul că această alianță este gata să întărească securitatea şi stabilitatea regiunii euro-atlantice, reafirmându-şi ataşamentul față de construcția identității europene, de securitate şi apărare, din cadrul Alianței[2].

Noul concept strategic reafirmă rolul crescând al Europei, subliniază cerința extinderii, în perspectivă, a N.A.T.O., ca şi respectarea parteneriatului cu Rusia. În ce priveşte capacitatea de apărare, se reafirmă necesitatea întăririi acesteia în scopul garantării eficacității viitoarelor operațiuni multinaționale, ținându-se seama în special de aspectul complex al misiunilor alianței.

O idee importantă ce străbate ca un fir roşu documentele adoptate la reuniunea de la Washington este aceea că N.A.T.O. este chemată nu numai să constituie o organizație de apărare a statelor membre, dar şi să fie în măsură să dea un răspuns prompt oricăror

crize care amenință securitatea Alianței la frontierele acesteia[3].

În anii 1999 şi 2001 au avut loc două importante implicări politice, dar şi militare, ale Alianței N.A.T.O.: prima în Iugoslavia, în 1999, şi cea de-a doua în Afganistan, în 2001.

O încercare de comparație între cele două acțiuni militare evidențiază anumite similitudini, dar şi importante diferențieri, elemente care ne-au determinat să elaborăm studiul de față.

Trebuie arătat că elementele comune ale celor două acțiuni militare vizează respectul drepturilor omului privite, desigur, diferit, într-un caz şi în celălalt, ca şi recurgerea la o acțiune militară ca o "ultimă soluție", în cazul eşuării unor negocieri politice. Totodată, în ambele cazuri este prezentă preocuparea pentru combaterea acțiunilor unor regimuri totalitare care ignorau normele şi regulile democratice de convieţuire a statelor, într-o lume caracterizată prin diversitate, dar şi prin importanța promovării raporturilor de cooperare în spiritul drepturilor omului şi al identității fiecărui popor.

Elementele de diversificare, după părerea noastră, sunt următoarele:

1. Motivația

În cazul acțiunii militare N.A.T.O. împotriva Iugoslaviei au fost avute în vedere agravarea situației populației albaneze din Kosovo şi refuzul guvernului iugoslav de a da satisfacție cererilor formulate de puterile occidentale la Conferința de la Rambouillet. Cu alte cuvinte, se avea în vedere o intervenție umanitară, determinată de nerespectarea drepturilor unor minorități etnice, situație care a avut, desigur, precedente în istoria relațiilor internaționale dar nu a fost niciodată legalizată de dreptul internațional[4].

În cazul acțiunii întreprinse în Afganistan s-a avut în vedere o ripostă promptă şi eficace împotriva terorismului internațional, care acționează ca un factor destabilizator în viața internațională, conturându-se ca un adevărat pericol la adresa întregii civilizații.

2. Temeiul juridic

În cazul acțiunii N.A.T.O. împotriva Iugoslaviei nu a existat o rezoluție a Consiliului de Securitate al O.N.U. care să permită acțiunea militară care s-a desfăşurat atunci. Elementele juridice de sprijin al intervenției N.A.T.O. s-au bazat pe interpretarea extensivă a rezoluțiilor nr. 1199 (1998) şi 1203 (1998) ale Consiliului de Securitate al O.N.U., care impuneau Iugoslaviei anumite obligații de natură a face să fie respectate drepturile omului[5]. Astfel, rezoluția O.N.U. nr. 1199 din 29 septembrie 1998 exprima profunda îngrijorare privind utilizarea excesivă a forței de către forțele de securitate şi forțele armate sârbe, solicitând încetarea focului şi impunând anumite limitări numerice pentru prezențele militare aflate în Kosovo. Totodată, rezoluția Consiliului de Securitate nr. 1199 (1998) aprecia că deteriorarea situației din Kosovo constituia "o amenințare la adresa păcii şi securității din regiune", estimând că în cazul nerespectării rezoluțiilor O.N.U. "vor fi luate în considerare acțiuni suplimentare".

Rezoluția nr. 1203 (1998) a reafirmat ideile cuprinse în Rezoluția nr. 1199 (1998), menționând în acelaşi timp că expulzarea albanezilor din Kosovo amenință pacea şi securitatea acestei regiuni. Utilizarea forței de către efectivele N.A.T.O., în baza menționatelor rezoluții, a suscitat – cum era firesc – obiecții şi proteste, deoarece rezoluțiile Consiliului de Securitate al O.N.U. nu confereau în mod expres un mandat N.A.T.O. pentru a întreprinde o acțiune militară. Mai mult decât atât, guvernul Iugoslaviei de atunci a acuzat pe conducătorii N.A.T.O. de "agresiune", întrucât – după părerea acestuia – s-ar fi produs o folosire ilegală a forței, în contradicție cu principiile dreptului internațional.

Este de remarcat că, în final, Consiliul de Securitate, în urma a numeroase negocieri, a adoptat Rezoluția nr. 1244 (1999) la 10 iunie 1999, prin care a fost salutată acceptarea de principiu de către partea iugoslavă a soluționării politice a crizei din Kosovo. S-a avut în vedere încetarea imediată a violențelor şi retragerea forțelor armate, polițieneşti şi paramilitare sârbe, dispunându-se totodată desfăşurarea unei prezențe internaționale eficiente de securitate în regiune, cu participarea substanțială din partea N.A.T.O. în cadrul forțelor de securitate şi la nivel de comandă şi control.

Adoptarea de către Consiliul de Securitate al O.N.U. a rezoluției menționate a marcat legitimarea retroactivă a acțiunii întreprinse de N.A.T.O., deşi nu s-a făcut o mențiune expresă cu privire la aceasta în textul rezoluției[6].

În cazul actelor teroriste săvârşite la World Trade Center, legitimitatea declanşării unei acțiuni militare în Afganistan a avut temeiuri juridice mult mai solide[7]. Astfel, a fost invocat articolul 5 al Pactului N.A.T.O., în conformitate cu care statele membre ale acestei organizații au convenit că un atac armat îndreptat împotriva unuia sau mai multora dintre ele, care ar interveni în Europa sau în America de Nord, va fi considerat ca un atac împotriva tuturor. Aceasta implică, pe cale de consecință, exercitarea dreptului de legitimă apărare individuală sau colectivă, recunoscut de art. 51 din Carta O.N.U.[8].

Pe de altă parte, documentele adoptate de Organizația Națiunilor Unite au fost, prin formulările folosite şi conținutul lor, mult mai angajante în acest caz. Rezoluțiile nr. 1333 (2000) din 19 decembrie 2000 şi nr. 1373 (2001) din 28 septembrie 2001 ale Consiliului de Securitate condamnă neechivoc atacurile teroriste şi subliniază necesitatea ca acestea să fie combătute prin toate mijloacele prevăzute de Cartă, făcând un apel expres la prevederile Capitolului VII al Cartei O.N.U., care stabileşte măsurile ce ar trebui adoptate în cazul unei amenințări la adresa păcii şi securității popoarelor.

3. Mijloacele folosite

Din punct de vedere militar, campania desfăşurată împotriva Iugoslaviei s-a bazat exclusiv pe atacuri aeriene, care s-au desfăşurat pe parcursul a 77 de zile. Acestea au reuşit să slăbească capacitatea militară a regimului Miloşevici, dar au provocat totodată şi daune materiale şi pierderi de vieți omeneşti în rândurile populației civile. Familiile unor persoane care au pierit în cursul atacului aerian asupra televiziunii din Belgrad s-au adresat Curții Europene a Drepturilor Omului, încriminând acțiunea militară a statelor europene membre ale N.A.T.O. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a respins însă această cerere, estimând că imobilul în care se afla televiziunea iugoslavă reprezenta un centru de propagandă al fostului regim iugoslav, iar pe de altă parte, că nu este de competența sa a se pronunța asupra unor fapte care s-au petrecut în afara teritoriului național al statelor care sunt părți la Convenția Europeană a Drepturilor Omului. De altfel, cu doi ani înainte, o plângere a fostului guvern iugoslav fusese respinsă de Curtea Internațională de Justiție a O.N.U.

În ce priveşte acțiunea în Afganistan, aceasta a fost în schimb o acțiune militară deosebit de complexă în care au fost folosite atât forțele aeriene, cât şi paraşutişti, infanterie marină, trupe de comando etc., implicând, cu alte cuvinte, o prezență directă a forțelor țărilor membre N.A.T.O., în special S.U.A. şi Marea Britanie.

Pe de altă parte, operațiunea militară desfăşurată în Afganistan nu a avut în vedere o acțiune militară împotriva unei anumite țări, ci a unui regim politic existent acolo – regi-

mul taliban – care acceptase pe teritoriul său forțele paramilitare ale organizației Al Qaeda, întreținând relații apropiate cu conducătorii acesteia[9]. În felul acesta, acțiunea desfăşurată în Afganistan se dovedeşte a fi mult mai complicată, ea implicând o mare varietate şi un arsenal de metode, inclusiv psihologice, dată fiind gravitatea pericolului terorist.

4. Ecoul acțiunilor întreprinse şi adeziunea altor state

Din acest punct de vedere trebuie făcută, de asemenea, după părerea noastră, o demarcație netă între acțiunea din Iugoslavia, din 1999, şi acțiunea din Afganistan, din 2001.

În ceea ce priveşte Iugoslavia, fragilitatea argumentelor juridice aduse în sprijinul acțiunii militare a determinat poziții rezervate din partea unor specialişti în țările N.A.T.O. Pe de altă parte, chiar în unele țări membre ale N.A.T.O., cum a fost de pildă Grecia, s-au înregistrat acțiuni publice de dezaprobare, guvernele respective manifestând şi ele rețineri față de operațiunile întreprinse.

De altfel, trebuie precizat că la acțiunea militară efectuată nu au participat toate țările membre ale Alianței, ci numai 10 din 15.

În legătură cu operațiunea întreprinsă împotriva terorismului internațional, adeziunea a fost însă quasiunanimă. În sprijinul poporului american, dureros lovit prin atacurile de la 11 septembrie, s-au pronunțat toate organizațiile internaționale – Organizația Națiunilor Unite, Consiliul Europei, Uniunea Europeană, N.A.T.O. – astfel încât acțiunea întreprinsă a beneficiat încă din primele zile de un larg suport.

Au existat, fireşte, şi anumite diferențe de opinii în rândul statelor membre N.A.T.O. vizând gradul de implicare al acestora sau obiectivele care trebuiau a fi atinse prin acțiunea antiteroristă, dar pe fond s-a constatat un larg sprijin internațional, care nu poate fi ignorat. Sprijinul a fost însă gradual, de la state care au înțeles să-şi angajeze propriile forțe armate (Marea Britanie) până la țări care au acordat facilități logistice, privind decolarea şi aterizarea avioanelor (Bulgaria), trimiterea unor echipe sanitare etc.

5. Poziția României

Poziția României în cele două situații a fost şi ea destul de nuanțată. În primul caz, al conflictului din Kosovo şi al acțiunii militare a N.A.T.O., țara noastră se afla în fața unei opțiuni dificile, deoarece pe de o parte ea îşi determinase ca un obiectiv fundamental al politicii sale intrarea în N.A.T.O. iar pe de altă parte era legată de un tratat cu Iugoslavia. Acest tratat, încheiat în 1996, înscria obligația de consultări în situație de criză şi consacra totodată principiul neagresiunii şi neamestecului în relațiile între cele două țări.

Evoluția relațiilor româno-iugoslave în perioada care a urmat intrării în vigoare a Tratatului din 1996 demonstrează faptul că el a constituit până la declanşarea crizei din 1998-1999 un important moment de referință. Iugoslavia s-a afirmat ca fiind al treilea partener economic comercial al țării noastre din rândul țărilor est-europene, după Rusia şi Ungaria. România a respectat embargoul impus Iugoslaviei de către O.N.U. cu prețul unor reale sacrificii economice, pronunțându-se în acelaşi timp pentru o soluționare paşnică a diverselor conflicte care au fost prezente în fostul spațiu iugoslav, abținându-se de la efectuarea de etichetări politice şi solicitând în toate cazurile ca politica de dialog să prevaleze asupra oricăror stări tensionale sau conjuncturi politice.

În perioada acțiunilor militare întreprinse de N.A.T.O. împotriva Iugoslaviei în legătură cu nerespectarea unor drepturi ale omului şi acțiunile de purificare etnică săvârşite împotriva etnicilor albanezi din Kosovo, au fost ridicate o serie de probleme juridice cu

privire la compatibilitatea angajării României de a acorda un anumit sprijin limitat forțelor N.A.T.O. față de Tratatul de prietenie, bună vecinătate şi cooperare încheiat în 1996.

Au fost enunțate critici în special de unii reprezentanți ai diplomației iugoslave, în sensul că acțiunile de sprijin față de forțele N.A.T.O. ar fi în contradicție cu prevederile Tratatului româno-iugoslav din 1996[10].

Reacția clasei politice din România, în situația la care ne-am referit, a fost de altfel cât se poate de diferențiată. S-au înregistrat luări de poziție dintre cele mai diverse de la justificarea acțiunii N.A.T.O. ca "legitimă şi necesară"[11], până la încercarea de a condamna intervenția țărilor N.A.T.O. ca fiind un act de "agresiune".

Poziția de principiu a României față de conflictul ce a avut loc a fost însă definită în trei documente ale Parlamentului României, şi anume: Hotărârea Parlamentului României nr. 39, din 14 octombrie 1998, cu privire la aprobarea "accesului în spațiul aerian al României"[12], Declarația Parlamentului României, adoptată în şedința plenară din 30 martie 1999[13] şi Hotărârea Parlamentului României din 22 aprilie 1999 privind aprobarea cererii Alianței Nord Atlantice de acordare a accesului nerestrictiv în spațiul aerian al României[14].

Prezintă importanță în mod deosebit Declarația Parlamentului României, adoptată în şedința plenară din 30 martie 1999, document în care sunt enunțate o serie de idei, cum ar fi: cerința încetării operațiunilor militare, reluarea negocierilor, încetarea oricăror presiuni şi violențe împotriva populației civile, integritatea teritorială şi suveranitatea Republicii Federale Iugoslavia şi Republicii Serbia, respectarea drepturilor cetățenilor aparținând minorităților din spațiul iugoslav, revenirea populației dislocate în condiții de deplină securitate.

Acelaşi document reafirmă o idee esențială şi anume opțiunea fermă a țării noastre pentru integrarea în N.A.T.O., considerată ca fiind "singura soluție pentru garantarea propriei sale securități, potrivit aspirațiilor de pace şi dorinței de bună vecinătate ale poporului român".

Cu prilejul dezbaterilor parlamentare au fost exprimate interesante puncte de vedere de către senatori şi deputați, aparținând diferitelor forțe politice. De pildă, s-a apreciat că "între dorința noastră de a ne integra în N.A.T.O. şi aceea de a avea relații de bună vecinătate cu toate țările, inclusiv cu Republica Federală Iugoslavia, nu există nici o incompatibilitate" (actualul preşedinte al României, Ion Iliescu, în acel moment senator al P.D.S.R.). Senatorul Teodor Viorel Meleşcanu, fost ministru de externe, aprobând Declarația Parlamentului României, a considerat necesară "o soluție negociată a crizei din Kosovo pentru încetarea cât mai grabnică a operațiunilor militare" şi "reluarea discuțiilor la masa tratativelor". Preşedintele A.P.R. a insistat asupra faptului că "dreptul internațional este, cel puțin deocamdată, singura ancoră a securității şi integrității teritoriale a României şi, ca atare, ar trebui să fim deosebit de interesați în respectarea lui"[15].

O analiză juridică a compatibilității acțiunilor României cu prevederile Tratatului din 1996 trebuie să țină seama – după părerea noastră – de următoarele elemente:

– în cazul obligațiilor asumate de țara noastră în raport cu N.A.T.O., ne-am aflat în prezența unor prestații limitate de asistență, determinate de perspectiva şi interesele României de a fi inclusă în N.A.T.O. care, aşa cum se specifică în Declarația Parlamentului României din 30 martie 1999, pe care am menționat-o, reprezintă "singura soluție pentru garantarea propriei noastre securități". De remarcat este şi faptul că acordarea survolului[16] a fost făcută de acelaşi organ suprem

reprezentativ al statului român – Parlamentul țării – același care a ratificat Tratatul româno-iugoslav din 1996;

– în al doilea rând, se cuvine a remarca faptul, pe care deja l-am semnalat, că deși acțiunile militare ale N.A.T.O. nu au avut "girul" Consiliului de Securitate, pornind de la o interpretare extensivă a rezoluțiilor acestuia, în final înființarea forței de pace KFOR a fost stabilită printr-o rezoluție a Consiliului de Securitate, de unde concluzia că această acțiune – deși tardivă – a O.N.U., conferă un element de legitimitate "retroactivă" acțiunilor întreprinse în conformitate cu prevederile cuprinse în Capitolul VII din Carta O.N.U.;

– în al treilea rând este de remarcat că, **pe tot parcursul conflictului, nici partea română și nici partea iugoslavă nu au manifestat dorința de a denunța acest tratat, care a rămas și este în vigoare**;

– în sfârșit, un ultim element este acela că țara noastră va participa la Programul de refacere a Iugoslaviei, contribuind cu specialiști, cu forță de muncă, tehnologie etc., la acțiunile ce vor avea loc în perioada următoare, acțiuni care, evident, se înscriu, desigur, în spiritul de principiu al Tratatului româno-iugoslav.

În ceea ce privește combaterea terorismului internațional, angajarea României a fost încă de la început deplină și neechivocă, întrunind adeziunea tuturor forțelor politice, de toate orientările.

La 19 septembrie 2001, cele două Camere ale Parlamentului, reunite, au adoptat Hotărârea nr. 21 privind participarea României, împreună cu statele membre ale N.A.T.O. la acțiunile de combatere a terorismului internațional[17]. România, ca partener strategic al Statelor Unite ale Americii și membru al Parteneriatului pentru Pace – se arată în această hotărâre –, va participa ca aliat **de facto** al N.A.T.O., împreună cu statele membre ale N.A.T.O. și cu ceilalți parteneri și aliați ai acestora, la combaterea terorismului internațional prin toate mijloacele, inclusiv militare.

În acest scop, la solicitarea N.A.T.O., România va pune la dispoziția acesteia, în sprijinul unei eventuale operațiuni de răspuns împotriva terorismului, facilitățile oferite de spațiul aerian, terestru și maritim național[18].

România își va coordona, totodată, acțiunile sale cu Statele Unite ale Americii și N.A.T.O., cu ceilalți parteneri și aliați ai acestora, în scopul punerii la dispoziție a mijloacelor și forțelor disponibile în funcție de operațiunile preconizate.

Sunt de remarcat, în aceeași ordine de preocupări, Hotărârea Guvernului României nr. 918 din 13 septembrie 2001 pentru aplicarea Rezoluției nr. 1333 (2000) a Consiliului de Securitate al O.N.U. privind situația din Afganistan[19] și Ordonanța de Urgență a Guvernului României nr. 153 din 21 noiembrie 2001 pentru aplicarea Rezoluției nr. 1373 (2001) a Consiliului de Securitate al O.N.U. privind combaterea terorismului internațional[20].

6. Efectul scontat și cel real

O comparație a celor două acțiuni militare nu poate duce la concluzia tranșantă a eficacității lor, cel puțin în primul caz. După instalarea administrației O.N.U. în Kosovo, aceasta a fost confruntată cu fenomene conflictuale determinate în special de excesele unor extremiști din rândul populației albaneze, care au recurs la acte de violență, ceea ce a provocat exodul masiv al sârbilor din această regiune[21].

Prezența militară a Rusiei, chiar limitată, în Kosovo, dovedește că această mare putere înțelege totuși să fie prezentă în Balcani, nedorind să abandoneze această parte a lumii[22]. Pe de altă parte, existența unor contradicții între liderii sârbi și muntenegreni,

criticile formulate chiar de noile autorități de la Belgrad în legătură cu unele efecte ale activităților militare din 1999 (distrugerea de poduri, blocarea Dunării etc.), dovedesc că lucrurile sunt încă departe de a fi soluționate definitiv. Contribuția Uniunii Europene la deblocarea Dunării şi traducerea în viață a Pactului de Stabilitate vor fi de natură să şteargă definitiv urmele acestui conflict, prevalând avantajele democratizării Iugoslaviei şi restabilirii unor bune relații cu Occidentul, față de imaginea nedorită a pierderilor suferite în timpul bombardamentelor aeriene.

În ceea ce priveşte terorismul, constituirea unui larg front internațional pentru combaterea lui facilitează calea elaborării unor documente internaționale angajante, prin care acesta să fie combătut sub toate formele sale.

Faptul că în actuala coaliție antiteroristă participă şi țări din lumea a treia – evident unele cu o contribuție limitată sau chiar simbolică – are un rol benefic, deoarece pentru prima dată în istorie, depăşindu-se diviziunile ideologice tradiționale, se facilitează calea apropierii unor poziții şi convenirea unor măsuri angajante, la nivel mondial.

În ceea ce priveşte continuarea campaniei anti-teroriste prin atacarea unor obiective care ar fi situate în alte țări decât Afganistanul – dovedit a fi reşedința principală a forțelor lui Bin Laden – extinderea acțiunilor militare pare cel puțin discutabilă, dacă nu vor fi identificate cu adevărat dovezi care să încrimineze statele în cauză. Într-o asemenea situație vor putea fi întreprinse, desigur, acțiuni anti-teroriste dar numai după o matură luare în considerare a dovezilor şi obținându-se de către N.A.T.O. girul celui mai înalt forum al comunității mondiale – Consiliul de Securitate al Organizației Națiunilor Unite.

* *
*

Din punct de vedere politic, opțiunea României pentru N.A.T.O. rămâne o poziție ireversibilă, pe deplin corespunzătoare interesului nostru național.

După cum se arată în Programul de guvernare pe perioada 2001-2004, aprobat prin Hotărârea Parlamentului României nr. 39 din 28 decembrie 2000, "**Aderarea la N.A.T.O. este esențială pentru consolidarea stabilității şi securității naționale, pentru asigurarea apărării României. De asemenea, aderarea României la N.A.T.O. va contribui la consolidarea stabilității întregii regiuni**"[23].

În mod cât se poate de sugestiv, fostul suveran al României, Regele Mihai I, releva, în preajma noului an, că "nimic nu trebuie să restrângă dreptul suveran al unei națiuni de a aparține oricărei alianțe. N.A.T.O. nu este împotriva Rusiei, de fapt nu este împotriva nimănui. Alianța există pentru a apăra anumite valori şi nu pentru a confrunta o națiune cu alta. Noi nu vrem nimic mai mult de la apartenența la N.A.T.O. decât vrea Marea Britanie, Polonia sau Grecia. şi, asemeni tuturor membrilor Alianței, suntem gata să aducem contribuția noastră cinstită"[24].

NOTE

[1] *N.A.T.O. Ce este. Ce va fi. Noua Europă şi securitatea statelor mici*, Institutul Român de Studii Internaționale. Centrul de informare asupra N.A.T.O., R.A. Monitorul Oficial, Bucureşti, 1996, pag. 7-22, 29-37; **Parteneriat şi cooperare. Manualul N.A.T.O.**, Editura Nemira, Bucureşti, 1997, pag. 6-198.

[2] **N.A.T.O. Review**, volume 47, no. 2, Summer 1999, pag. D1-D17.

[3] Irina Moroianu-Zlătescu, Radu C. Demetrescu, **Drept instituțional european**, Editura Olimp, Bucureşti, 1999, pag. 297-318.

[4] În aprilie 1999, într-o cuvântare rostită la Economic Club din Chicago, primul ministru britanic Tony Blair a schițat un nou concept politic, denumit "**Doctrina Comunității Internaționale**". Această doctrină presupune un nou set de reguli globale pentru secolul al

XXI-lea, implicând, printre altele, justificarea intervențiilor militare din afară în cazul regimurilor dictatoriale ("Național", anul III, nr. 569, sâmbătă 24-duminică 25 aprilie 1999).

[5] Pentru dezvoltări şi analize: Carmen Rotărescu, *Intervenția N.A.T.O. în Kosovo – legalitate sau legitimitate; Războiul mediatic în spațiul iugoslav*, lucrare de diplomă, Cursul postuniversitar de relații internaționale al Academiei de Poliție "Alexandru Ioan Cuza", Bucureşti, 2000.

[6] Pentru o analiză a aspectelor juridice ale acțiunii N.A.T.O. în Kosovo şi a conceptului intervenției internaționale umanitare a se vedea: Alexandru Bolintineanu, Adrian Năstase, Bogdan Aurescu, **Drept internațional contemporan**, Ediția a 2-a, revăzută şi adăugită, Editura All Beck, Bucureşti, 2000, pag. 136-137; Gavril Iosif Chiuzbaian, **Exercițiul puterii**, Editura "Lumina Lex" şi "Continent XXI", Bucureşti, 2000, pag. 255-273; a se vedea şi luările de cuvânt ale participanților la simpozionul pe tema "**Unele tendințe în dreptul internațional şi noua ordine mondială**", organizat de Uniunea Juriştilor din România în ziua de 16 aprilie 1999, în revista "Palatul de Justiție", serie nouă, nr. 4 şi 5/1999.

[7] A se vedea cuvântarea preşedintelui George W. Bush rostită în fața Congresului S.U.A. la 20 septembrie 2001 (U.S. Department of State, **International Information Programs**, Washington File, 20 september 2001), precum şi Declarația făcută de doamna Condoleeza Rice, consilier pentru problemele securității naționale pentru "Fox News Channel", la 24 septembrie 2001.

[8] Paul Reuter, Andrè Gros, **Traitès et documents diplomatiques**, Presses Universitaires de France, Paris, 1963, pag. 170.

[9] Această idee a fost subliniată în mod deosebit de preşedintele George W. Bush în cuvântarea rostită la 10 noiembrie 2001 în fața Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite (http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/11).

[10] A se vedea, de pildă, declarația ambasadorului Iugoslaviei la Bucureşti, Dezimir Jevtic, în "Adevărul", nr. 2604, marți 13 octombrie 1998; interviul acordat de Jivadin Jovanovici, ministrul de externe al R.F. Iugoslavia ziaristului Ion Cristoiu, în "Cotidianul", anul IX, nr. 299 (2344), luni 3 mai 1999.

[11] La 21 martie 1999, preşedintele în exercițiu al României, în acel moment, Emil Constantinescu, a estimat că o intervenție N.A.T.O. pentru încetarea conflictului "este necesară şi legitimă" ("Național", anul III, nr. 541, luni 22 martie 1999).

A se vedea, pentru sprijinul, cu anumite nuanțe, al acestei opțiuni, şi articolul "*Interesul național al României şi intervenția N.A.T.O. în Iugoslavia*", semnat de dr. Iftene Pop, în "România liberă", serie nouă, nr. 2770, sâmbătă 8 mai 1999.

[12] "Monitorul Oficial al României", Anul X, nr. 393, Partea I-a, Legi, decrete, hotărâri şi alte acte, vineri 16 octombrie 1998.

[13] "Monitorul Oficial al României", Anul XI, nr. 133, Partea I-a, Legi, decrete, hotărâri şi alte acte, miercuri 31 martie 1999.

[14] "Monitorul Oficial al României", Anul XI, nr. 172, Partea I-a, Legi, decrete, hotărâri şi alte acte, joi 22 aprilie 1999.

[15] "Monitorul Oficial al României", Anul X, nr. 52, Partea II-a, Dezbateri parlamentare, joi 8 aprilie 1999, pag. 21.

[16] De remarcat că în legătură cu acordarea dreptului de survol pentru forțele N.A.T.O. în condițiile Hotărârii Parlamentului României nr. 14 din 22 aprilie 1999 au existat dezbateri dacă "acordarea accesului nerestrictiv în spațiul aerian al României" implică numai survolul sau şi dreptul de decolare (aterizare) de pe aeroporturile româneşti.

[17] "Monitorul Oficial al României", Anul XIII, nr. 589, Partea I-a, Legi, decrete, hotărâri şi alte acte, joi 20 septembrie 2001.

[18] Această formulare, neechivocă, înlătură orice interpretări de genul celor pe care le-am menționat, cu privire la redactarea Hotărârii Parlamentului nr. 14/1999.

[19] "Monitorul Oficial al României", Anul XIII, nr. 602, Partea I-a, Legi, decrete, hotărâri şi alte acte, marți 25 septembrie 2001.

[20] "Monitorul Oficial al României", Anul XIII, nr. 769, Partea I-a, Legi, decrete, hotărâri şi alte acte, luni 3 decembrie 2001.

[21] Pentru o amplă analiză şi puncte de vedere diferite asupra conflictului sârbo-albanez a se vedea suita de articole publicate în revista "Sfera Politicii", Anul VII, nr. 75/1999: Kopi Kyçku, **Diplomația păcii – un imperativ mereu actual în Balcani** (pag. 24-30); Dusan Svetolik Janjic, **Originea, cauzele şi consecințele conflictului sârbo-albanez** (pag. 31-34); Claude Karnoouh, **Un război poate ascunde un altul: delenda Serbia est** (pag. 35-42).

[22] A se vedea, pentru dezvoltări, în ceea ce priveşte poziția Rusiei în Kosovo, Mirel Bănică, **Kosovo – o paradigmă a conflictualității**, în "Sfera Politicii", anul VIII, nr. 84, 2000, pag. 41-44.

[23] "Monitorul Oficial al României", Anul XII, nr. 700, Partea I-a, Legi, decrete, hotărâri şi alte acte, joi 28 decembrie 2000.

[24] "Cotidianul", Anul XI, nr. 305 (3163), sâmbătă 29 decembrie 2001.

VICTOR DUCULESCU – Profesor universitar doctor, membru al Academiei Central Europene de Ştiință şi Artă.

A "New" New World Order?
World Affairs in an Era of Terror

Dr. JAMES A. MITCHELL

The "war against terror", being waged by a multilateral coalition led by the United States, seems to be founded upon the perception that an implicit consensus exists among its participants. This article endeavours to reveal the ***hubris*** *in such an assumption and to call for the provision of considerably more transparency in all aspects of the effort.*

On September 11, 2001, at least four strikes were launched against several major symbols of the power of the United States. Regularly-scheduled commercial airliners, commandeered for that purpose, were the instruments employed. Three of those strikes found their marks. The 110-story Twin Towers of the World Trade Center in New York City were struck in succession and, subsequently, tumbled to the ground.[1] A third strike brought down a considerable portion of the façade of The Pentagon, headquarters of the United States Department of Defense.[2] Another attempt was terminated in the fields of Somerset County, Pennsylvania, apparently thwarted through the heroism of a number of the passengers aboard the flight.[3] Evidence seems to indicate that several other attempts were aborted through the intercession of law enforcement authorities. September 11 will stand for all eternity as the day in which waves of terror, of an unprecedented scale, crashed on the shores of the United States. It seems to have, additionally, brought forth a sea change in American attitudes about impending threats to its territory and interests.

American citizens were not the only ones victimized by these attacks. Of the thousands of people who perished in the Twin Towers alone, citizens of 80 different nations numbered among them, according to the Secretary of State of the United States, Colin Powell.[4] The attacks of September 11, although directed against structures on American soil, were quite literally strikes against the international community. The reverberations from those strikes were felt far beyond the territory of the United States. The downturn that they precipitated in the global economy, alone, afflicted nations great and small, rich and poor alike.

The principal response to this calamity has been the mounting of an all out assault, a war, if you will, against terror. The leadership in waging this war, indeed, in setting the parameters of this new environment of terror, has been provided by the administration of President George Walker Bush of the United States. The Bush Administration has endeavoured to raise a coalition of support for the recognition of the imperatives presented by this new era, a kind of "new" new world order. Much of the prospect for success in this endeavour is bound up in the ability of the Administration and its partners across the globe

in establishing and sustaining the legitimacy of this vision.

Seemingly by means of some cosmic coincidence, the initial entry of the phrase new world order into the parlance of post cold war international affairs was made by the first President Bush, George Herbert Walker. The phrase was uttered before a joint session of the United States Congress on September 11, 1990.[5] On that occasion the president was trying to raise a domestic coalition of support for the mounting of a military response to the invasion of Kuwait by Iraq. That invasion had occurred during the preceding month. That president Bush was successful in mounting both domestic and international support behind the war against the forces of Iraq and the leadership of Saddam Hussein. He had considerably more difficulty in sustaining support for a perpetual assault against the compendium of Hussein's activities. This failure could have, in part, contributed to the advent of the current crisis.

The building and sustaining of multilateral support for a comprehensive war against terror is presents a monumental challenge, to say the least, to the leadership of the coalition. Initial signs seem to indicate that the leadership is undertaking much of the spadework required to build a firm foundation upon which the edifice of coalition can stand. There seem to be assumptions being made, though, regarding a shared consensus that disparate actors hold on the nature of the threat and the appropriate means required in order to meet it. If those assumptions are being made, the enormity of the task has been minimized, perhaps ultimately imperilling the larger mission of stemming the tide of the terrorist onslaught.

The article seeks to clarify a number of issues attendant to the task of waging war against terror in the current global environment. The mission of the piece is to discharge one of the responsibilities for which scholarship exists, the provision of a panoramic view of the stage on which the drama of international conflict occurs. The scholar has a luxury not afforded the policymaker or the combatant in the midst of the fray, the opportunity to take advantage of the perspective that time and distance affords, keeping the big picture in sight.

Several arguments are contained herein: 1) Support for this multilateral assault against terror seems to assume a shared vision of the parameters of the current international systemic structure, along with the norms and expectations, which inform it. The appearance of such an agreement is likely to be illusory. In any case, a shared vision should not be ipso facto assumed. It should be explicitly articulated and agreed upon. 2) A precise definition of what constitutes terrorist aims and activities relevant to this particular war must be offered and agreed upon by a "minimum winning coalition" of the participants in the struggle. As it stands, terrorism has come to mean all things to all people. The term terrorism has been invoked frequently in the time that has passed since September 11 to justify all manner of state action, some of which departing greatly from what might otherwise be countenanced by those following the Bush Administration's lead. In an ironic twist, the very term terror has been "hijacked" and made to serve a variety of ends. 3) There needs to be as must transparency as possible provided regarding the legitimate scope of this war against terror. The greater the ambiguity surrounding the contours of this effort the more elements of international behaviour are likely to be subsumed under its rubric. This potentially dilutes both the crisis nature of the situation and distorts assessments of success or failure. The proposition being made here is that, unless these considerations are addressed, more unintended consequences could result than neces-

sary. Being able to control every aspect of the behaviours of participants in a multilateral effort certainly exceeds the grasp of any leadership and should not be anticipated. Lending as much clarity as possible to strategy and tactics, though, can go a long way toward furthering the understanding of participants regarding that to which they are being asked to be a party. This goes a long way toward inculcating in them a sense of being participants in the deliberative process and, ultimately, provides the best chance of keeping them onboard.

A "New" New World Order

Any legitimate concept of international systemic structure, or order, would have to be consistent with some commonly agreed upon global regime. Regimes, as characterized by Stephen Krasner in his landmark book, **International Regimes**, constitute, implicit and/or explicit norms, rules and decision making procedures around which actors expectations converge for a given issue area of international affairs.[6] The key component of regime theory, particularly insofar as post-cold war global affairs are concerned, is this notion of implicit expectations. Reliance upon understanding only those aspects of national policy that had been explicitly agreed upon would not take one very far in the direction of appreciating much of what comprised the new world order offered by the first president Bush, certainly. For President Bush, the initial concept of new world order was an acknowledgement of the demise of the cold war and the emergence of the order by which it was supplanted. This new world order encapsulated all that was purported to be part of the triumph of the West over the East in the wake of the cold war struggle. It marked the triumph of liberal-plural democracy over totalitarianism, politically. Laissez-faire free market activity over centrally-planned communism would abound, economically. Multilateral cooperation was expected to displace unilateral action in the conduct of statecraft in that new environment.

President Bush did not remain in a leadership position sufficiently long to craft his vision into the form of a grand strategic doctrine. His successor, Bill Clinton, would do just that. This so-called Clinton Doctrine was offered by the president and his senior advisors during the first year of the first term of their tenure. They offered a grand strategy of "enlargement" to replace the outmoulded cold war strategy of containment, first articulated by President Harry S. Truman on April 12, 1947[7]. Building upon the Bush assumptions of new world order, the Clinton group expressed its commitment to the enlargement of the community of democratic and capitalist nations participating in a multilateral international environment. Given the fact that the assumptions underlying the Bush notions of new world order were largely unchallenged, the belief was that a Clinton Doctrine, built upon them, could be made to stand up as a yardstick against which American foreign policy behaviour could be measured. There seemed to be every effort made by the Clinton Administration to adhere to this doctrine, particularly with regard to the expectations of multilateralism. In the three most significant instances of American intervention during the Clinton period, Somalia, Bosnia-Herzegovina, and Kosovo, the United States acted as the leader of a coalition of forces.

The current President Bush began his term in a manner that seemed to indicate a departure from the multilateral emphasis of both of his immediate predecessors. The unilateral thrusts of the Bush Administration's policies with regard to missile-defence and the global environment were illustrative of this transition. The Bush Administration's position

on missile-defence represented a unilateral abrogation of the 1972 Anti-Ballistic Missile Treaty forged between the United States and the former Soviet Union[8]. In a similar fashion, Bush's refusal to support the Kyoto Treaty codifying the global consensus on environmental protection, reinforced the Administration's message of unilateralism[9]. Then came September 11. In response to the September 11 terror, President Bush firmly outlined what he viewed as a paradigmatic shift in the nature of the most significant challenge facing his administration and, by inference, the international community. The need for a comprehensive war against terror has, de facto, indicated Bush's casting of a different American posture. Abandoning its previous unilateral bent Bush and his emerging partners internationally, have been determined to build as broad-based a coalition of partners as possible. As expected, the membership of the North Atlantic Treaty Association (NATO) was the first group called upon to join the coalition. The North Atlantic Council invoked Article 5 of the NATO treaty recognizing the September 11 assault as being one against the entire alliance.[10] Secretary Powell, on September 13, told the Public Broadcasting System (PBS), that the ideal coalition against terror would include the United Nations (UN), European Union (EU), Organization of American States (OAS), and the Organization of Islamic States (OIS), in addition to NATO.[11] In a strangely symmetrical way, President Bush, on November 1, proposed that a another arms treaty of 1972 vintage be enforced, the Biological Weapons Convention.[12] This would require that parties to the Convention eschew development of such weapons and support inspections of suspected transgressors.

What many have characterized as a "Bush Doctrine" has been erected, upon which this coalition has been built. A nation is regarded either as a partner in the war against terror or adversary, either as its agent or supporter[13]. In order for this "new" new world order, which will henceforth here be identified with the phrase "war against terror", to have resonance globally, considerably more detail regarding its characteristics need to be provided.

What Constitutes the Terror?

There needs to be clarity leant to exactly what constitutes the terrorist threat that informs the current struggle. Clearly the prevention of a recurrence of September 11-type strikes is part and parcel of what can agreed upon as a necessary response to the terror. But does it stop there? Is this threat of a piece with a comprehensive clash of civilizations presaged by Samuel Huntington?[14] Casting the scope of the struggle that broadly would certainly diminish the resolve of many potential coalition partners to get and stay onboard. The difficulty attendant to this effort became apparent in the launch of stage one of the war, the attack against the al-Qaida group, charged with responsibility for September 11, and its supporters, the Taliban government of Afghanistan. The initial Pentagon designation of that stage, "Operation Infinite Justice", had to junked because it conjured up unfortunate images in the minds of the Islamic partners.[15] It was quickly replaced with the more palatable, "Operation Enduring Freedom", once the offence had become evident. Defining the exact bounds of what constitutes enemy action exceeds the bounds of this piece. It ought not to exceed the grasp of the coalitions leadership though.

In the absence of transparency in the demarcation of the opposing sides in the struggle, any nation's internal difficulties can potentially be tossed into the mix. It needs to be made clear, example, that the task of the Spanish government in combating ETA activ-

ity, is not part of the war against terror, assuming that it is not. Even more starkly, Slobodan Milosevic claims that he was only confronting terror in Yugoslavia during his tenure ought to be excluded. Vladimir Putin and the Russian government have already successfully inculcated their struggle against Chechnya secessionist activity into the current war. This is perhaps justified given the fact that many of the same people that have been active on Chechnya side have resurfaced in the Bush war. Nonetheless, the point is that the present ambiguity leaves open the possibility for the parameters of this world order to be stretched in a way so as to make its shape unrecognisable to its architects.

Neoliberal Institutionalism and the Anti-Terror Coalition

A considerable consensus has been raised among observers and, seemingly, practitioners, of foreign affairs as to what must go into the construction of a multilateral coalition that has a reasonable chance of being sustainable. The theoretical approach that best sums up that belief has been characterized as neoliberal institutionalism. The scholar most associated with the development of this approach is Robert O. Keohane.[16] In essence, neoliberal institutionalism assumes the existence of a critical mass of support in the international community during a given period for the value of multilateral cooperation, along with an acceptance of an achievement of absolute gains. The acceptance of absolute gains makes cooperation possible. It allows for the acceptance of mutual benefits from cooperation that are not necessarily symmetrical. The regimes constituting both the new world order and the war against terror are founded upon the presence of such a conception. The inference is that the international systemic structure is consistent with that which invites international cooperation. This structural realist dimension of the task acknowledges the intrusion of calculations of power and interest into the incentive structure of the coalition. What the concept of structural realism offers is a recipe for institutionalism. It involves an appreciation of the realist precepts of national interest, reconciled with structural imperatives afforded by the prevailing regime. A portion of the task of building a successful coalition in support of the war against terror is to engage a sufficient number of relevant world powers. A "minimum winning coalition" is what is required. A sufficient number of nations to carry the day, but not so many so as to excessively dilute the thrust of the mission for the sake of placating disparate demands must be mounted. This challenge might prove to be the greatest of all. For the war against terror to have any reasonable chance at achieving success it will require participants whose circumstances, interests, and objectives are likely to vary greatly. This reality becomes clear when the coalition membership proposed Secretary Powell be carefully examined. The majority of those nations are from the developing world. Many are even sympathetic to the objectives inherent in the actions of the insurgents, if not their *modus operandi*. This reality renders the need for transparency all the more crucial. Hidden agendas must be revealed. Those for whom they are hidden will expect them to be addressed whether or not they have been made manifest.

Ways and Means in the War against Terror

The Bush Administration has reiterated, in its innumerable pronouncements regarding the scope of the war, that the struggle will have to be sustained and long term. There will be no quick fixes. This will require clarity again in identifying and implementing the appropriate

ways and means in the war effort. Among the more contentious of the emergent issues has to with the proper trade-off between the preservation of individual civil liberties and the steps that are required for the maintenance of public safety. The principal expectations of the post-cold war international system remain in place. They have yet to be cast as being irreconcilable with what is required in order to wage the war on terror. This means that liberal politics and market economic obligations remain salient concerns. Behaviour that constitutes excessive trampling on civil liberties cannot be countenanced. Some of the pronouncements emanating from the U.S. Department of Justice regarding the suspension of due process protection for terror suspect, and military tribunals for the accused veer dangerously near crossing the line here[17]. Undue state intervention to subsidize sectors of the economy threatened as a result of the deleterious financial reverberations will run afoul of the economic dimension of the post-cold war regime expectations. In both the political and economic realms the leaders of the war against terror will have to adeptly plot a course between the proverbial Scylla and Charibdis of world orders, new and newer. The first, which has yet to be rendered obsolete, reaping the benefits of the "peace dividend" promised by the first president Bush, providing guarantees of liberalism in the polity and the economy. The other, authored by the contemporary Bush, necessitating vigilance. One often hears that old Reaganism uttered in these times, "Trust but verify". That notion, borrowed from the bygone era of cold war, is increasingly being applied to the liberal promise.

Conclusion

In the last analysis, the strength of the coalition in the conduct of the war against terror will truly stand as the sum of its parts. The general concerns depicted here, as well as many others, need to be addressed as an ensemble for the center to hold. There is no automatic "new" new world order that will provide a guarantee of sustained multilateral support for the objectives of the leaders of the war against terror. Considerably more is going to be required for its establishment than was even needed for its predecessor. The enormity of the challenge cannot be overstated.

NOTES

[1] "Our Worst Nightmare", **Newsweek**, Extra Edition.
[2] Ibid.
[3] "The U.S. and the Global Coalition against Terror: September-November 2001, U. S. Department of State, Bureau of Public Affairs, September 13, 2001.
[4] Ibid.
[5] "Toward A New World Order", speech by President George H.W. Bush before a Joint Session of Congress, September 11, 1990.
[6] **International Regimes**, Stephen Krasner, Ithaca, NY: Cornell University Press, 1983.
[7] "From Containment to Enlargement", remarks by National Security Advisor, Anthony Lake, September 21, 1993.
[8] "No Missile Defence Deal for Bush and Putin", **International Herald Tribune**, November 16, 2001.
[9] "Bush, EU 'Agree to Disagree' on Global Warming, CNN.com World, June 14, 2001.
[10] Op. Cit., U. S. Department of State, Bureau of Public Affairs, September 13, 2001.
[11] Ibid.
[12] Ibid, November 1, 2001
[13] U.S. and Britain Launch Strikes against Afghanistan, **International Herald Tribune**, October 8, 2001.
[14] **Clash of Civilizations**, Samuel Huntington, New York: Simon and Schuster, 1996.
[15] Op. Cit., U. S. Department of State, Bureau of Public Affairs, September 19, 2001.
[16] "International Institutions: Two Approaches, **International Studies Quarterly**, 32, 1988.
[17] "Security Sweep Would Strain Immigration Agencies", Jodi Wilgoren, and, "U.S. Defends Military Tribunal Plan", Peter Slevin and George S. Lardner, **International Herald Tribune,** November 16, 2001.

JAMES A. MITCHELL – PhD, Visiting Faculty Fellow, Facultatea de Ştiinţe Politice, Universitatea Bucureşti.

11 septembrie – între ideologic şi sfârşitul socialului

GABRIEL RADU

This article argues that a possible explanation of the events of September 11 and after is the "clash of ideologies" and the "end" of social life.

I. Sfârşitul istoriei – sfârşitul unei mode

Profeţiile unor gânditori ai politicii nu puteau atinge un grad ridicat de originalitate decât în prezenţa unor teze escatologice, care, chiar dacă nu anunţau un sfârşit al umanităţii (nici nu ar fi putut fi vorba de originalitate în dezvoltarea unui discurs evanghelic, ci doar de confirmări profane), anunţau sfârşitul unor câmpuri teoretice fertile. Secolul încheiat recent a cuprins în tendinţele sale integratoare şi studierea unor procese sociale, care, repetate la scara istoriei, nu ar mai fi putut aduce nici un element de noutate. Ideile de forţă ce anunţau încheierea carierelor unor ştiinţe au început să se contureze la începutul anilor '60, odată cu apariţia cărţii "Sfârşitul ideologiilor" a lui Daniel Bell. Efectul psihologic produs de apropierea sfârşitului de mileniu a creat chiar o modă a proorocirii finalului în aproape toate domeniile cunoaşterii. Sfârşitului ideologiei i-a urmat "sfârşitul" istoriei (Fukuyama, 1989), geografiei (Mosco, 1994), modernităţii (Mowlana; Wilson 1990), jurnalismului (Katz, 1992), rasismului (D'Souza 1995); chiar munca a ajuns la final, după Rifkin (1995), ceea ce va antrena "dispariţia universităţilor" (Noam Eli; 1995). Ce s-a adeverit din aceste profeţii se întreabă mulţi comentatori şi analişti politici încercând să intuiască schimbările iniţiate în contextul evoluţiilor sociale şi politice de după 11 septembrie 2001.

Noţiunea de "sfârşit" este însă, în concepţia lui Jean Baudillard (1994), fundamentată eronat, doar pe concepte liniare ca ideologie, istorie, modernitate. Noi semnificaţii însă alimentează permanent ideologia, istoria, jurnalismul sau modernitatea, împiedicând astfel epuizarea de un nou conţinut semnificat. Baudillard a explicat cum, în ceea ce priveşte istoria, simpla ei prezentare sub forma "re-citatum" este, prin definiţie, nerecurentă, generând practic un şir infinit de interpretări. În condiţiile actuale ale globalizării, circulaţia ştirilor asupra unor fapte brute, diseminarea aproape instantanee a informaţiei, face ca oricare proces social să-şi urmeze propriile istorii, în reprezentările celorlalţi, în acest fel istoria şi modernitatea putând accelera sau frâna orice schimbare socială posibilă. Inovarea tehnologică poate grăbi schimbarea socială, dar în acelaşi timp, inerţia

socială poate constitui o necunoscută în ceea ce priveşte rezistenţa pasivă la schimbare.

Un sfârşit definitiv al istoriei nu poate fi acceptat nici măcar în plan teoretic, cu excepţia unuia care să coincidă cu cel al umanităţii. Desigur, credinţele religioase creştine acceptă sfârşitul material al umanităţii, sfârşitul istoriei însemnând, de fapt, mântuirea, "viaţa în trup de slavă".

II. Neoideologia

În câmpul ideologiei, ceea ce pentru unii ar putea însemna fundamentalism, antrenând aici privirile către o anume religie şi chiar civilizaţie, pentru alţii nu reprezintă decât un neo-tradiţionalism. Ambele variante reprezintă aceeaşi forţă a unei inerţii care conservă de fapt tradiţia unor entităţi. Baudillard argumenta că pe parcursul oricărui proces social de mare mobilizare, revoluţionar, forţe echivalente ale unei "tăcute majorităţi" asigură inerţia prin indiferenţă. Nu lipsa de informare sau de comunicare produce această reacţie, ci, mai degrabă, saturaţia, comoditatea sau poate chiar trăirea doar "mediatică" a unor episoade cu oarecare semnificaţie istorică. Ceea ce pe scara valorilor democraţiei a însemnat toleranţă, s-a dovedit a fi în numeroase cazuri doar indiferenţă, nepăsare. Aderenţa maselor la mesajele ideologiei a fost tot mai slabă după sfârşitul celui de-al doilea război mondial, resurecţia ideologiilor fiind percepută la sfârşitul anului '89, şi, din nou, intră în actualitate odată cu recrudescenţa terorismului.

Suportul religios al terorismului subliniat în multe analize are, de fapt, o importantă componentă ideologică, aceea a unui totalitarism religios. Teza unui "sfârşit al ideologiilor" nu mai poate fi gândită astăzi în paradigma lui Daniel Bell. După 11 septembrie 2001 a devenit evidentă lupta între ideologiile democraţiei şi cele ale totalitarismului religios, terorismul, în esenţa lui, fiind văzut doar ca simplu mijloc de luptă şi nu ca o ideologie în sine. Conexiunile care ar putea fi stabilite în perspectiva conturării unor posibile legături de cauzalitate în determinarea genezei terorismului pornesc de la faptul că încheierea celui de-al doilea război mondial a însemnat înfrângerea unei ideologii de stat, totalitariste – nazismul – de către un mozaic ideologic, format atât din state democrate, cât şi dintr-un un colos totalitar comunist. Încheierea războiului rece, care a încheiat o nouă etapă în evoluţia ideologiilor a scos practic din luptă ideologia totalitară comunistă, nu însă şi alte construcţii ideologice totalitare. Ceea ce este considerat de către mulţi comentatori de presă ca fiind începutul celui de-al treilea război mondial (11 septembrie), a fost identificat, sub diferite formule politice sau de presă ca având tot o cauzalitate ideologică: resurecţia unui totalitarism religios. Confruntarea democraţiei cu ideologiile totalitare de finalitate socială (marxiste, catolice etc.) lasă locul alteia, cu ideologiile metafizice de expresie religioasă. Forţa ideologiei totalitarismului religios a fost recunoscută atât de regimurile democrate, cât şi de cele totalitare (experienţa URSS în Asia Centrală). Confruntarea de idei depăşeşte fruntariile statului, ocupând modurile de reflecţie ale individului. Dominaţia teritorială e substituită de o dominaţie a credinţei, în care sacrificiul pentru ţară e înlocuit de sacrificiul individului din această lume, în favoarea "lumii de dincolo".

S-a considerat că forţa propagandei şi a armelor este concentrată în capacitatea formativ-educativă a imamilor, preoţilor sau rabinilor. Curente din opinia publică internaţională, care consideră 11 septembrie ca fiind ziua de început a celui de-al treilea război mondial, au subliniat că spre deosebire de

celelalte războaie mondiale, care vizau tactici de ocupare a unor noi spații sau recuperarea unor teritorii pierdute, acum lupta se poartă mai ales în plan ideologic, înțelegând prin ideologic acea sferă a ideilor sociale, politice sau religioase.

Alternativa la totalitarismul religios, care încearcă să se impună în diferite spații geografice, ar fi, pe o linie logică, pluralismul religios, cei care acceptă coexistența mai multor "adevăruri" supreme mistice, comunitățile care nu-l epuizează pe Dumnezeu într-o singură credință, care nu solicită în mod imperativ o exclusivitate a adevărurilor proprii. Cei care au dezlănțuit teroarea clamând necesitatea eliminării Americii, mai ales a modului ei de viață, în special din locurile sfinte ale islamului, atacă de fapt o altă Meca: aceea a unei credințe alternative la totalitarismul religios, aceea a coexistenței: America.

Democrația însăşi se bazează pe credință. Credințele politice, la fel ca şi cele religioase, sunt controversate. Soluționarea controverselor nu poate avea loc în spațiul divin, ci în cadrul constituțional al dialogului. Dacă războiul rece, confruntarea est-vest, avea la nivelul cetățeanului aria de desfăşurare mai ales în spațiul mental, având o evidentă natură ideologică, lupta cu terorismul aduce teatrul de operațiuni în apropierea individului, marcându-i astfel existența şi, totodată, în planul reflecției conturând, volens-nolens, o nouă ideologie.

Criticile ideologiilor au avut în vedere în general rezultatele politicilor aplicate, dar la nivel uman au rămas în istorie şi prin angoasele şi nevrozele provocate. În timp ce războiul rece promova constant (mai ales în faza de început) o paranoia a trădărilor idealurilor sociale ale reformelor ("duşmani ai poporului", "agenții imperialişti" respectiv "comunişti"), terorismul conturează în actualitate propriile sale angoase: contradicțiile democrație-infrastructură (cyberterorismul, y2k).

La fel ca în confruntarea ideologică est-vest, totalitarismul religios critică adversarul nu pentru ceea ce face, ci mai ales prin ceea ce reprezintă, etichetarea având în ambele situații un rol important. Critica atinge anumite accente de fervoare dogmatică, care nu este numai apanajul exclusiv al totalitarismului religios, ci şi al ideologiilor "mesianice" (de tip "viitor luminos", "unicul drum" etc.). Caracterul permanent al luptei de clasă este continuat de către permanenta spaimă a terorii.

Confruntarea ideologică de după 11 septembrie a condus la o adecvare a limbajului reacțiilor de răspuns la nivelul discursurilor politice. Expresiile şi miturile religiose invocate atât în discursul preşedintelui Bush, cât şi al celorlalți membri ai cabinetului S.U.A., au fost remarcate ca un dialog amorsat pe aceleaşi lungimi de undă cu oponenții.

Realitatea imediată şi ura față de diferențe au constituit în ambele confruntări ideologice (război rece sau terorism) adevărate *casus belli*. Globalizarea şi efectele culturale pe care aceasta le induce au constituit Leviathanul cu care atât statul comunist, cât şi statele fundamentaliste s-au confruntat.

III. Ciocnirea ideologiilor

"Ciocnirea civilizațiilor" profetizată după sfârşitul războiului rece se dovedeşte a fi mai mult o "implozie" după 11 septembrie la nivelul intracivilizației. Măsurile antiteroriste determinate de actuala stare de fapt în domeniul drepturilor civile cetățeneşti determină la nivelul societăților civile occidentale (mai ales în S.U.A.) o "ciocnire ideologică" (ideological clash) între liberali şi conservatori, în afara celei electorale. Asupra libertăților civile, societatea occidentală manifestă o

mare nelinişte generată de faptul că multe restricții temporare repudiate de liberali sunt sprijinite de către conservatori. Societatea, prin anumiți lideri de opinie, a constatat că restricțiile – fie ele şi temporare – se introduc relativ uşor, dar se înlătură mult mai greu. Rațiunea securității naționale apasă mai greu societatea americană decât alte societăți democratice care au experimentat traiul "normal" în condiții de terorism, boli sau dezastre naturale.

Îngrijorarea liberalilor, chiar *in abstracto*, ar putea fi justificată dacă în schimbul renunțării la anumite libertăți ar primi ceva în plus în ceea ce priveşte siguranța personală. Deocamdată, procurorul general Ashcroft nu poate garanta aşa ceva...

Oricât de acut ar fi conflictul dintre liberali şi conservatori, în cadrul lumii occidentale, acesta nu poate înlătura construcția ideatică a lui Huntington. Ceea ce nu poate explica "Ciocnirea civilizațiilor", printre altele, ar fi impulsul primar al ciocnirii, acel *primum movens*. Pentru S.U.A. noțiunea de terorism nu a fost în întregime explicată prin exemplul propriu de natură pragmatică, utilitaristă. Profesorul Noam Chomsky exemplifica prin atitudini dificil de definit ale Statelor Unite față de obiective civile din perspectiva unor interese clar politice. Se afirma într-un discurs al prof. Chomsky, că, după 1945, S.U.A. a bombardat următoarele țări: Coreea (1950-53), China (1950-53), Indonezia (1958), Cuba (1959-60), Congo (1964), Laos (1964-73), Vietnam (1961-73), Cambogia (1969-70), Guatemala (1967-69), Grenada (1983), Liban (1984), Libia (1986), El Salvador (1980), Nicaragua (1980), Panama (1989), Irak (1991-1999), Sudan (1998), Afganistan (1998) şi Iugoslavia (1999), făcând din S.U.A cel mai de temut stat terorist. Se induce în mod clar o confuzie între război (cu cortegiul de ultimatumuri care îl însoțesc, în scopul unei protecții a populației civile) şi actul terorist.

Ne putem însă întreba cum ar putea explica prof. Noam Chomsky sau "Ciocnirea Civilizațiilor" a lui S. Huntington satisfacția greu disimulată a unor largi "păturí de oameni ai muncii" din spațiul est-european față de pierderile ireparabile de vieți omeneşti suferite la W.T.C.? Nu cumva ideologic, chiar în termenii poate ai luptei de clasă? Oare atitudinea morbidă a unor cercuri ce aparțin civilizației "europene" ar putea prognoza o moarte a socialului, chiar ca "victimă colaterală" a luptei ideologice de clasă, care nu dă semne că s-ar fi încheiat?

BIBLIOGRAFIE

Friedman L., Thomas, "The Real War", *Foreign Affairs*, 27 noiembrie 2001.

Bell, Daniel, "The End of Ideology: On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties." Glencoe: The Free Press, 1960.

Huntington, Samuel, "The Clash of Civilizations", Foreign Affairs, 1993.

GABRIEL RADU – Absolvent Ştiințe Politice (1993). Doctorand în Sociologie cu tema ***Justiția Socială***.

Naţionaliştii români şi Holocaustul: încercarea de a cosmetiza trecutul

RANDOLPH L. BRAHAM

The article is focused on the nationalist-antisemit campaign in post-communist Romania. Revisiting the history of Holocaust in Romania, some historians are compromising the memory of this dramatic event.

Disoluţia sistemului comunist şi dezintegrarea blocului sovietic după 44 de ani de la înfrângerea celui de al Treilea Reich au provocat nenumărate controverse istorice. Poate că una din cele mai răsunătoare controverse este aceea care a fost provocată de concluziile la care a ajuns Francis Fukuyama, cercetător în ştiinţe politice, colaborator al unei instituţii de consultanţă a Washington-ului. Printre argumentele aduse de către Fukuyama este şi acela că distrugerea celor două sisteme totalitare rivale ale secolului al douăzecilea demonstrează nu numai triumful democraţiei liberale ci şi sfârşitul istoriei aşa cum o cunoaştem noi.[1] Din nefericire concluziile optimiste ale lui Fukuyama s-au dovedit nefondate. Ele au fost infirmate, printre altele, de persistenţa conflictelor politice şi militare de natură etno-naţională cât şi de animozităţile rasiale şi religioase care continuă să provoace probleme majore în multe părţi ale lumii. În vreme ce Fukuyama identifică corect înfrângerea Axei din 1945 şi colapsul sistemului sovietic din 1989 cu falimentul nazismului şi respectiv al comunismului, el nu reuşeşte să observe persistenţa sau, în multe cazuri, chiar creşterea vitalităţii naţionalismului, o ideologie care a precedat doctrinele totalitare ale extremei stângi şi extremei drepte cu mai mult de un secol.

Reapariţia naţionalismului xenofob în Europa Centrală şi de Est aproape imediat după colapsul imperiului sovietic este exemplul care vine în minte automat când se pune această problemă. Conflictele etno-naţionale şi disputele teritoriale care au năpăstuit această zonă poliglotă înainte de primul război mondial cât şi în perioada interbelică au fost suprimate în timpul perioadei sovietice sub aparenţa 'internaţionalismului proletar'. După disoluţia sistemului comunist aceste conflicte au renăscut cu o vehemenţă care i-a făcut pe mulţi analişti să observe că dezvoltarea politică post 1989 denotă o *întoarcere* în istorie şi un *eşec* al democraţiei liberale.[2] Regresia în evoluţia politică a acestei zone a fost exacerbată de conflictele sociale care au fost aduse la suprafaţă de programele de privatizare şi de reforma economiei în sensul unei economii de piaţă iniţiate de regimurile post-comuniste.

Oportunităţile politice oferite de eşecul experimentului capitalist de a produce o răsplată economică rapidă au fost şi continuă

să fie exploatate de către elementele naționaliste xenofobe care se opun liberalismului şi democrației constituționale. Reinstrumentând tehnici folosite în timpul perioadei fasciste şi comuniste, aceşti naționalişti, inclusiv mulți "istorici profesionişti", sunt angajați într-o campanie politico-ideologică în sprijinul unui viitor autoritar pe placul lor. Identificând democrația constituțională şi parlamentarismul ca fiind "străine" şi de nimeni dorite, ei sunt activ implicați în ceea ce Arthur Schlesinger Jr. numea "scrierea unei istorii disculpatoare". Cu obiceiuri politice formate în timpul regimurilor naționalist-socialiste pe care mulți dintre ei le-au sprijinit activ, aceşti naționalişti xenofobi sunt implicați în mod evident într-o campanie orchestrată pe baza unei agende politico-ideologice bine definită. Această agendă include printre altele muşamalizarea dovezilor incriminatoare din perioada nazistă, în general, şi a implicării liderilor naționali în Soluția Finală, în particular. Pentru aceasta ei exploatează istoria prin falsificarea adevărului şi distorsionarea realităților trecutului. Pentru reinterpretarea şi rescrierea istoriei, aceşti practicanți ai istoriei disculpatoare par a fi călăuziți de sloganul din cartea lui George Orwell, *1984*, "Cine are controlul asupra trecutului stăpâneşte şi viitorul, iar cine stăpâneşte prezentul controlează şi trecutul".

Felul în care este tratat Holocaustul este grăitor din acest punct de vedere. Recunoscând importanța acestui tragic eveniment pentru istoria lor națională, istoria evreilor şi istoria universală, elemente extremiste – variind de la impostori care îşi spun "istorici revizionişti" la conducători de partid, de guvern, sau de stat – s-au angajat într-o campanie de epurare istorică concepută pentru discreditarea Holocaustului. Ei caută nu numai să absolve pe foştii conducători militari şi colaboratorii acestora de responsabilitatea crimelor comise împotriva evreilor, dar şi să estompeze mărturiile istorice şi memoria colectivă pentru a face lumea să uite de natura şi consecințele implicării acestor conducători în războiul nazist împotriva evreilor. Prin denigrarea, distorsionarea, sau chiar negarea Holocaustului, aceşti extremişti, cu obiective politico-ideologice diferite şi uneori chiar contradictorii, au reîntărit atât tradiția religioasă cât şi componentele rasiste moderne ale antisemitismului cu noi, şi poate mult mai violente, accente de intoleranță.

Subordonată şi controlată în perioada sistemului comunist, când era camuflată sub forma anti-cosmopolitanismului şi anti-sionismului, această formă de antisemitism a fost adusă la suprafață de căderea comunismului. Deşi scopul şi intensitatea campaniilor au variat de la țară la țară, intelectualii xenofobi, educați şi alimentați de regimurile discreditate ale fascismului şi comunismului, au lansat o campanie aparent concertată pentru muşamalizarea mărturiilor genocidului întâmplat în timpul ultimului război mondial.

Deşi campania de epurare istorică este clar observată în toate țările dominate în trecut de al Treilea Reich, ea este de o intensitate particulară în Croația[3] şi România – două țări care au încercat să *rezolve* chestiunea evreiască pe cont propriu încă înainte ca naziştii să fi lansat programul Soluției Finale. În România, intelectualii ultra-naționalişti s-au dedicat convingerii poporului român şi a lumii întregi că nu a existat nici un Holocaust în țara lor. Ei au distorsionat în general mărturiile istorice din perioada războiului şi au falsificat în particular politica antisemită a generalului (mai târziu mareşal) Antonescu. Dedicați reabilitării mareşalului, dictatorul pro-nazist care a fost executat drept criminal de război în 1946, aceşti cosmeticieni "uită" hotărârea cu care regimul Antonescu a încercat să "rezolve" chestiunea evreiască în

România în timpul fazei euforice a războiului anti-sovietic. Ei subliniază politica mareşalului de după Stalingrad când regimul său nu mai era convins că puterile Axei puteau câştiga războiul şi când evreii începuseră să fie consideraţi drept o posibilă sursă de venituri şi un potenţial atu în negocierea păcii postbelice.

Tragedia din timpul războiului a evreilor români a reapărut ca subiect public la mijlocul anilor '70, probabil ca un răspuns la decizia politică a regimului Ceauşescu de a *curăţa* mărturiile istorice referitoare la acea perioadă din România. Decizia a fost gândită aparent pentru obiective atât interne cât şi externe. Din punct de vedere intern această politică căuta să aducă, printre altele, reabilitarea treptată a lui Antonescu şi cosmetizarea istoriei României din ultimul război mondial. Cât despre motivele externe, această politică era proiectată pentru îmbunătăţirea imaginii în străinătate prin mărturiile "umanitarismului" dovedit de români în timpul războiului în contrast cu "barbarismul" germanilor şi, mai ales, ungurilor – percepuţi drept inamicii tradiţionali ai românilor.

Liniile generale ale acestei politici de adaptare a istoriei la scopurile regimului comunist au fost date de însuşi Ceauşescu. Într-o declaraţie politică privitoare printre altele la tragedia evreilor din timpul războiului, Ceauşescu a schimbat complet datele problemei şi anume uciderea a aproape 270.000 de evrei români şi ucraineni. El a minimalizat numărul de "persoane" (termen preferat de el celui de "evreu") omorâte cât şi al acelora "internate" în "teritoriul sovietic ocupat". (Ultima expresie era o vagă referire la Nordul Bucovinei, Basarabia şi Transnistria unde armata română şi unităţile de jandarmerie au eliminat un mare număr de evrei.) Prin contrast, Ceauşescu a subliniat că "în timpul ocupaţiei hortiste şi naziste, 170.000 de cetăţeni [sic!] din nordul Transilvaniei au fost trimişi la muncă forţată în Germania în lagăre de concentrare, şi că mai mult de 100.000 din aceştia au murit".[4]

După aceste directive, 'istoricii oficiali' sprijiniţi de partid s-au angajat în prezentarea disculpatoare a României regimului Antonescu ca o ţară în care nu numai că Holocaustul a fost prevenit dar şi în care mii de evrei străini au putut fi salvaţi permiţându-li-se emigrarea în Palestina. Metoda de abordare a acestui fals portret istoric a situaţiei evreilor din timpul lui Antonescu este pe atât de sofisticată pe cât este de coruptă din punct de vedere ştiinţific. În mod concret această abordare:

• Minimalizează sau distorsionează politica antisemită şi legile anti-evreieşti care au fost adoptate de mai multe guverne succesive ale României, începând cu cele ale guvernului Goga-Cuza în 1937 şi culminând cu cele din timpul lui Antonescu (1940-1944).

• În mod virtual ignoră sau minimizează rolul României ca aliat al Axei care a asigurat a doua armată ca mărime în războiul împotriva Uniunii Sovietice – armată în mare parte distrusă la Stalingrad – şi subliniază contribuţia ţării după 23 August 1944 la eforturile aliaţilor împotriva Germaniei.

• Falsifică rolul jucat de Regele Mihai şi conducătorii partidelor antifasciste practic răstoarnă pe dos acest rol şi identifică măsurile punitive luate împotriva Mareşalului Antonescu drept un act de "trădare";

• Nu recunoaşte numărul mare de evrei români şi ucraineni, aproape 270.000, ucişi de armata română şi unităţi ale jandarmeriei în Moldova, Bucovina, Basarabia şi Transnistria;

• Se concentrează asupra politicii oportuniste, "moderat" anti-evreieşti duse de guvernul Antonescu începând de la sfârşitul anului 1942, şi în special după dezastrul de la Stalingrad, subliniind refuzul său de a se alătura

Germaniei în programul Soluției Finale în privința teritoriului Vechiului Regat şi sudului Transilvaniei;

• Refuză sau nu tratează deloc onest faptul că pe teritoriul Vechiului Regat şi în Sudul Transilvaniei aproape 10% din locuitorii evrei au fost ucişi în principal de românii loiali Gărzii de Fier şi lui Antonescu; nu observă faptul că supraviețuitorii, pe cât de bucuroşi erau că au scăpat cu viață pe atât erau de privați de orice mijloace de existență şi drepturi şi libertăți civile;

• Pun în contrast mărturiile "umanismului" românilor din timpul războiului cu cele ale "barbarismului" ungurilor, echivalând cazul României cu cele ale Bulgariei şi Danemarcei;

• Atribuie în ultimă instanță responsabilitatea pentru unele excese anti-evreieşti din România germanilor şi unor "puțini legionari fanatici rătăciți";

• Minimizează uciderea în masă a evreilor români din Bucovina şi Basarabia ca o acțiune de auto-apărare împotriva iudeo-bolşevismului şi colaboratorilor sovieticilor; şi

• Subliniază şi exploatează tragedia evreilor din Transilvania de nord de sub ocupația maghiară, ceea ce face parte integrantă a unei campanii politice împotriva Ungariei şi ungurilor.[5]

Produsele istoriografice ale acestor intelectuali naționalişti xenofobi caută să exploateze politic Holocaustul. Muşamalizarea crimelor comise de români şi sublinierea opoziției dintre "umanismul" românesc şi "barbarismul" anti-român şi anti-evreiesc al maghiarilor ține de această exploatare politică. Comparația aceasta dintre români şi unguri era concepută şi ca o prelungire în trecut a disputei cu Ungaria pe tema Transilvaniei şi a regimului minorității ungureşti de acolo – sursa principală a conflictului tradițional dintre cele două țări.

În ceea ce priveşte primul obiectiv, acela al muşamalizării crimelor din timpul războiului, natura acestor scrieri este în principal disculpatoare. Autorii lor oferă un portret idealizat al poporului român în general şi oferă o evaluare pozitivă necritică a poziției şi politicii regimului Antonescu. Într-o formă romantică şi idealizată aceşti naționalişti îi caracterizează pe români ca fiind blânzi, buni şi mărinimoşi, al căror umanitarism s-a manifestat şi față de evrei în timpul celui de al doilea război mondial. Ei nu fac nici o încercare de a diferenția categoriile de atitudine ale românilor din timpul războiului, categorii uşor de recunoscut în alte cazuri de țări dominate de guverne pro-naziste: (a) un număr relativ mare de colaboratori care au fost motivați de convingeri ideologice sau, cel mai adesea, de instincte de rapacitate;[6] (b) un întristător de mic număr al celor care au îndrăznit să-şi salveze prietenii sau vecinii evrei; şi (c) marea majoritate a populației care din varii motive a rămas practic pasivă.

Aceşti intelectuali naționalişti s-au dedicat de asemenea apărării integrității morale a conducătorilor din timpul războiului, negând sau minimizând politica lor antievreiască. În mod special ei au lansat fără nici o jenă "explicația" că acele campanii de ucidere în masă a evreilor au fost acte de autoapărare ignorând faptul evident că versiunea română a Soluției Finale a fost de fapt inițiată de regimul Antonescu şi a fost pusă în aplicare de unități ale armatei române şi jandarmeriei. Unele scrieri mai sofisticate încearcă să falsifice mărturiile în sensul de a arunca vina aproape exclusiv pe germani şi pe "puținii legionari fanatici rătăciți".[7]

Obiectivele anti-ungare sunt urmărite prin încercarea de a demonstra presupusul "umanitarism" de care au dat dovadă românii în timpul războiului subliniind – nu fără justificare – brutalitatea şi zelul cu care ungurii au

colaborat cu trupele SS pentru realizarea Soluției Finale în 1944.[8] Aceste scrieri nu iau notă de faptul că evreii din nordul Transilvaniei, ca şi a majorității celor din Ungaria, deşi supuşi multor măsuri discriminatorii, au supraviețuit aproape toți până la ocupația germană din 19 martie 1944.

La mijlocul anilor '80 această campanie anti-ungurească a dobândit un impuls considerabil când un mare număr de lucrări istorice disculpatoare au fost publicate cu sprijinul regimului Ceauşescu. Aceste prezentări denaturate ale Holocaustului se referă cu precădere la eliminarea evreilor din Ungaria accentuând cazul acelora din nordul Transilvaniei, teritoriu ocupat de Ungaria între septembrie 1940 şi octombrie 1944.[9] Unul dintre cele mai populare pamflete din această categorie a fost publicat chiar sub patronajul Federației Evreieşti Centrale.[10] Câteva mărturii şi povestiri semi-ficționale din timpul războiului au fost publicate sub aceiaşi formă de unii supraviețuitori ai Holocaustului ungar.[11] Altele, şi în special cele scrise de români, subliniază nu numai responsabilitatea ungurilor pentru eliminarea a aproape 570.000 de evrei, incluzându-i pe cei 100.000 din Transilvania de nord, dar şi "tot atât de păcătoasa" politică anti-românească a regimului hortist. Multe din scrierile care urmăresc acest al doilea aspect vizează politica revizionistă a ungurilor care a fost dusă împotriva Românilor în perioada interbelică.[12]

Campania de muşamalizare, ce a căutat juxtapunerea "umanitarismului" românilor din timpul războiului cu "barbarismul" ungurilor, a atins apogeul în 1986. Propagandiştii lui Ceauşescu s-au folosit atunci de mărturiile practic neîntemeiate despre salvările în masă ale refugiaților unguri şi evrei de-a lungul frontierei ungaro-române în timpul războiului. Aceste mărturii au fost oferite de două persoane vârstnice motivate de interese personale: Moshe Carmilly-Weinberger, fostul rabin şef al micii comunități Neolog din Cluj, şi Raoul Şorban, pictor şi istoric de artă.[13] Prima expunere publică a încercărilor lor salvatoare, subliniind generozitatea şi altruismul românilor, a apărut sub semnătura lui Adrian Rizea, persoană identificată de câțiva cercetători ca fiind unul din propagandiştii lui Ceauşescu.[14] Aceasta a fost urmată de publicarea unor conferințe şi interviuri ale celor doi protagonişti ai "operațiunilor de salvare". Curând aceste texte au devenit sursa altor numeroase scrieri disculpatoare care s-au înmulțit începând din acea perioadă.[15]

O falsificare similară a istoriei este reflectată şi de evaluările contradictorii despre soarta avută de comunitățile evreieşti din Bucovina şi Basarabia care au ajuns sub control sovietic în iunie 1940, şi a celor din Nordul Transilvaniei care au ajuns sub jurisdicție ungară două luni mai târziu. Deşi ambele regiuni făcuseră parte din România Mare, interpretarea destinului lor tragic diferă în funcție de interesele politice şi ideologice ale autorilor. În vreme ce uciderea în masă a evreilor din Bucovina, Basarabia şi Transnistria este explicată ca fiind un "act de autoapărare" împotriva străinilor "comunişti prosovietici", eliminarea evreilor din nordul Transilvaniei e atribuită exclusiv barbarismului ungurilor. În contrast cu portretul respingător al evreilor din Basarabia şi Bucovina, aceşti autori naționalişti îi descriu pe evreii din Nordul Transilvaniei, care de altfel, în mod tradițional, au fost urâți datorită atitudinii lor pro-maghiare, în termeni aproape filo-semiți. Exploatând Holocaustul evreilor din Ungaria pentru scopurile lor politice, fără prea multă imaginație, aceşti scriitori de istorie afirmă că în timpul celor patru ani de guvernare ungară a Transilvaniei de nord românii şi evreii au fost uniți într-o veritabilă simbioză a suferinței. Deşi majoritatea măsu-

rilor discriminatorii adoptate de unguri în timpul perioadei naziste au fost aproape exclusiv anti-evreieşti, aceşti autori descriu suferinţele pricinuite românilor de către unguri ca fiind cu mult mai intense decât cele îndurate de evrei. Unul dintre ei afirmă chiar că "principala caracteristică a holocaustului din nordul Transilvaniei a fost acela că e anti-românesc şi nu anti-semit".[16] Un altul, cu un înalt grad militar, a mers până la a afirma că "după intrarea trupelor hortiste în nord-vestul Românei, lagăre speciale au fost înfiinţate pentru exterminarea românilor". El adaugă că în octombrie 1949, adică la nici o lună de la anexarea teritoriului respectiv de către Ungaria, aceste lagăre "cuprindeau deja 13.359 de români".[17]

Campania de epurare istorică prin muşamalizarea uciderii în masă a evreilor de către unităţi ale armatei române şi jandarmeriei şi prin sublinierea Holocaustului din Ungaria este strâns legată de reabilitarea Mareşalului Antonescu.

Dictatorul este descris de aceşti autori naţionalişti ca fiind:

• Un patriot care a luptat pentru restabilirea integrităţii teritoriale a României Mari;

• Un erou care a dus război împotriva Uniunii Sovietice pentru redobândirea nordului Bucovinei şi Basarabiei şi pentru protecţia creştinismului european în faţa ameninţării bolşevice;

• Un diplomat-soldat care s-a străduit să obţină înapoi Nordul Transilvaniei de la unguri; şi

• Un umanitar care nu numai că a salvat evreii României dar a şi oferit refugiu la mii şi mii de unguri şi evrei, permiţându-le acestora din urmă să emigreze în Palestina.

Descrierea lui Antonescu ca "salvator de evrei" este o parte a campaniei politice dusă de aceşti naţionalişti împotriva Ungariei şi a ungurilor. Aceşti *curăţători* ai istoriei nu numai că păstrează tăcerea faţă de implicarea personală a mareşalului în decizia eliminării evreilor din Nordul Bucovinei şi Basarabia, dar, de asemenea, nu amintesc deloc contextul în care au supraviţuit marea majoritate a evreilor din teritoriul Vechiului Regat şi din Sudul Transilvaniei. Ei au convenit să ignore înţelegerea iniţială dintre conducătorii români şi SS de a supune şi pe aceşti evrei programului Soluţiei Finale şi omit circumstanţele care i-au făcut să-şi schimbe părerea.[18] Aceşti scriitori de istorie uită consecvent că multe acţiuni umanitare ale românilor din timpul războiului – cum ar fi trecerea frauduloasă a evreilor unguri şi a altor refugiaţi a frontierei ungaro-române, emigrarea lor în Palestina şi repatrierea supraviţuitorilor evrei din Transnistria – au fost în mare măsură încurajate de venalitatea unor diferiţi oficiali români mituiţi de către organizaţiile evreieşti din străinătate, şi, mai mult decât atât, de faptul că Antonescu a realizat că Axa va pierde războiul.[19]

În ultimii ani, Antonescu a fost văzut ca un salvator al unui mare număr de evrei din Ungaria cărora le-ar fi garantat refugiul în România şi le-ar fi permis emigrarea lor în Palestina.[20] Ei subliniază că Antonescu a făcut aceasta în ciuda legii din 29 mai 1944 care pedepsea cu moartea orice evreu care încerca să treacă fraudulos frontiera. În orice caz, aceste interpretări contrazic amintirile lui Radu Lecca, împuternicitul guvernului pentru reglementarea regimului evreilor în timpul lui Antonescu.[21] Conform mărturiei acestuia, mareşalul nu a fost nici măcar preocupat de prezenţa refugiaţilor evrei din Ungaria în ţară. Şi dacă ar fi fost, subliniază fostul împuternicit al guvernului, Antonescu "ar fi dat ordin să fie împuşcaţi [în acord cu legea în vigoare atunci] pentru… a preveni ca şi alţi evrei din Ungaria să îşi încerce norocul în România".[22]

Campania de reabilitare a căpătat un impuls deosebit în primii ani după 1989. Această campanie a implicat, printre altele,

glorificarea mareşalului şi exercitarea de presiuni asupra autorităţilor pentru rejudecarea procesului lui Antonescu. Preamărindu-l ca erou anti-sovietic, Parlamentul Român, inclusiv puţinii săi membrii evrei, a ţinut un moment de tăcere în memoria mareşalului (mai 1991). Pe 22 octombrie 1993, o zi după ce Congresul Statelor Unite a acordat statutul de cea mai favorizată naţiune României, o statuie a lui Antonescu a fost dezvelită în faţa sediului local de poliţie din Slobozia. La ceremonia de dezvelire a fost prezent Mihai Ungheanu, secretar de stat al Ministerului Culturii şi care înainte de '89 fusese consilier al lui Ceauşescu, şi alţi câţiva membri ai parlamentului, inclusiv Corneliu Vadim Tudor. Prezenţa lui Ungheanu, care a reflectat consimţământul tacit al preşedintelui Iliescu, a prilejuit serioase controverse atât în România cât şi în străinătate. Într-o scrisoare adresată preşedintelui Iliescu, 50 de membri ai ambelor camere ale Congresului american au subliniat că "prezenţa lui Ungheanu nu poate duce decât la concluzia că ceremonia a beneficiat de sprijinul oficial al guvernului român".[23]

O altă statuie a lui Antonescu a fost ridicată în Piatra Neamţ (12 noiembrie 1994). Ceremonia de inaugurare a fost marcată de o paradă militară şi depunerea unei coroane de flori din partea prefectului, reprezentantul autorităţilor centrale. Pe data de 1 iunie 1996 – cu prilejul aniversării a cincizeci de ani de la execuţia mareşalului Antonescu drept criminal de război – un monument sub forma unei mari cruci cu postamentul de marmură a fost "în secret" dezvelit în memoria sa în închisoarea Jilava. Ridicat pe locul unde mareşalul a fost executat, monumentul a fost cel mai probabil autorizat de Ministerul Justiţiei în a cărui jurisdicţie se află închisoarea. Cuprinzând referinţe patriotice la persoana mareşalului, monumentul a devenit, după cât se spune, loc de pelerinaj pentru neofascişti. Încă o altă statuie este pregătită pentru a fi ridicată în oraşul Bacău, se pare în legătură cu un "Muzeu Ion Antonescu".[24]

Unul dintre cele mai controversate şi, în mod clar, anti-maghiare planuri este acela al ridicării unui monument dedicat lui Antonescu în Cluj. Sprijinit de Gheorghe Funar, înfocatul primar anti-maghiar al Clujului, planul ridicării unei statui din bronz de 10 metri a fost pus în discuţie pe data de 25 ianuarie 1996 într-o adunare la care au participat circa 60 de oameni, printre care Iosif C. Drăgan şi Raoul Şorban.[25] În plus, în numeroase oraşe există străzi şi pieţe numite după numele mareşalului. Rabinul şef Rosen a fost nevoit să suporte mânia naţionaliştilor xenofobi după ce a declarat într-un discurs că atunci când a vizitat Budapesta nu a văzut nici o stradă numită Miklos Horthy, regentul Ungariei în perioada nazistă.[26]

Mareşalul este adesea glorificat de mass-media controlată de stat şi în filme. Sergiu Nicolaescu, senator care a aparţinut/aparţine partidului preşedintelui Iliescu şi fost regizor de film în timpul regimului Ceauşescu, a produs un film, *Oglinda*, în care Antonescu e descris drept un martir, iar Hitler drept un înţelept politician. Un alt film, *Destinul Mareşalului*, a fost produs şi distribuit în Decembrie 1994 de instituţiile de stat de profil. Filmul îl descrie pe Antonescu "drept un mare patriot şi justifică masacrul evreilor din timpul guvernării lui prin afirmaţia că aceste victime erau comunişti şi simpatizanţi ai ruşilor".[27]

Paralel cu glorificarea mareşalului, la începutul anului 1993, extremiştii români au reuşit să publice şi să distribuie traducerea cărţii lui Hitler, *Mein Kampf*, cu aprobarea Procurorului General al României, Vasile Manea Drăgulin.[28] Aceasta se adaugă publicării în serial a *Protocoalelor înţelepţilor Sionului*, un fals antisemit de notorietate, de către

ziarele *Europa*, *România Mare* şi *Oblio* (un tabloid). După scurt timp, scrierile antisemite ale lui Corneliu Zelea Codreanu şi Horia Sima, principalii conducători ai legionarilor, au fost de asemenea republicate.[29]

Nu cu mult timp înainte, Procurorul General a fost rugat de diferite grupuri naţionaliste patriotice/xenofobe să ajute reabilitarea juridică a Mareşalului Antonescu prin iniţierea unei proceduri extraordinare. Iniţiativa a fost luată de Liga Pro Mareşal Antonescu, un grup "patriotic" organizat pe data de 1 iunie 1990 de către câţiva veterani. În septembrie 1992, această Ligă a apelat la Procurorul General şi la alte instituţii ale statului pentru rejudecarea procesului Mareşalului. Aceleaşi obiective au fost urmărite de către un grup rival, Liga Mareşal Antonescu, care a fost organizată (împreună cu o fundaţie cu acelaşi nume) în 16 octombrie 1990[30] de către Iosif Constantin Drăgan, fost legionar, împreună cu unii epigoni neo-fascişti, printre care Corneliu Vadim Tudor, Gheorghe Buzatu, Radu Theodoru şi Ilie Neacşu, al cărei preşedinte a fost ales Drăgan.[31] În iunie 1992, Liga l-a abordat pe Drăgulin pentru a iniţia apelul extraordinar şi a cerut parlamentului să anuleze sentinţa împotriva mareşalului şi a celor acuzaţi împreună cu el şi să voteze o lege "în onoarea memoriei martirului erou Ion Antonescu".[32]

Deşi fără un succes deosebit, aceşti extremişti par să fi avut oarece prieteni în biroul Procurorului General care s-a dovedit simpatizant al ideii de reabilitare a lui Antonescu. Unul dintre ei este Generalul Ioan Dan, membru al secţiei militare al acestei instituţii şi care chiar a scris o carte de completă exonerare a mareşalului.[33] Un alt politician ce a făcut presiuni pentru reabilitarea mareşalului este Petre Ţurlea, un membru al Camerei Deputaţilor care a iniţiat momentul de reculegere în memoria lui Antonescu din mai 1991.[34]

Cât priveşte pe fostul preşedinte al României, Alfonse D'Amato şi Christopher H. Smith, conducătorii Comisiei de Securitate şi Cooperare Europeană, reaminteau preşedintelui Ion Iliescu la 18 iulie 1995 că "nici o altă ţară europeană nu a ridicat statui criminalilor de război de la sfârşitul celui de al Doilea Război Mondial încoace". Protestând împotriva "lipsei unei condamnări oficiale şi investigaţii serioase a profanării principalului cimitir evreiesc din Bucureşti"[35], oficialii americani au reacţionat de asemenea prin a cere Preşedintelui României "o declaraţie publică care să denunţe pe Antonescu ca fiind un criminal de război şi un aliat al naziştilor", atenţionând totodată că "continuând această cale a onorării memoriei lui Antonescu ca erou naţional… se pun bazele renaşterii fascismului, antisemitismului şi etno-naţionalismului violent în România".

Oficialii americani şi-au exprimat dezamăgirea asupra tertipurilor grosolane care par a guverna cooperarea guvernului cu partidele extremiste. Supărarea lor este perfect ilustrată de cuvintele scrisorii lor:

> Suntem surprinşi de faptul că aflăm că există programe regulate ale televiziunii controlate de stat care sprijină reabilitarea lui Antonescu şi a altor criminali de război români. *Producerea şi distribuirea acestor programe implică sponsorizarea guvernului pentru aceste eforturi mediatice.* (sublinierea noastră)

În ciuda asigurării primite din partea conducerii oficiale a ţării, tragedia întâmplată evreilor României în timpul războiului continuă să fie în general denaturată. Ideea că românii au dat dovadă în genere de umanitarism şi că regimul Antonescu i-a protejat pe evrei, că multor zeci de mii de refugiaţi le-ar fi oferit azil este împărtăşită nu numai de naţionaliştii xenofobi ci şi de persoane 'moderate' din punct de vedere politic, dintre care mulţi foşti şi actuali parlamentari şi personalităţi guvernamentale. Această credinţă este motivată prin argumentul că operaţiunile din

Bucovina, Basarabia şi Transnistria au fost acţiuni de autoapărare împotriva "sabotorilor" pro-sovietici şi că singurul Holocaust care s-a întâmplat pe teritoriul României a fost cel al ungurilor din Transilvania de Nord.

Un exemplu tipic de astfel de punct de vedere 'moderat' este cel al lui Petre Roman, fost prim-ministru şi lider al Frontului Salvării Naţionale. Perspectiva lui Roman asupra tragediei întâmplate evreilor din România în timpul războiului poate să fi fost datorată unei dorinţe subconştiente de a ascunde trecutul său. De origine evreu (el este nepotul unui rabin şi fiul unui fost înalt oficial comunist sub Ceauşescu), Roman a încercat o bună bucată de vreme, după destituirea lui din septembrie 1991, să-şi 'demonstreze' afilierea creştină. (Mama sa a fost romano-catolică de origine spaniolă.) El chiar a publicat o fotocopie a certificatului său de botez eliberat de Biserica Ortodoxă Română. În ciuda tuturor acestor eforturi, oponenţii săi politici continuă să reamintească atât lui cât şi publicului larg originea sa evreiască.[36]

Roman, un universitar tânăr şi carismatic, a condamnat în mod consecvent manifestările de antisemitism. În momentele de comemorare internaţională a Holocaustului, el chiar şi-a exprimat regretul asupra tragediei întâmplate evreilor în Europa în timpul perioadei naziste – regret care a fost probabil de natura unui expedient mai mult decât de convingeri personale. Părerile sale personale despre Holocaustul din România au fost relevate în timpul vizitei la muzeul memorial al Holocaustului din Statele Unite în 16 aprilie 1991. Ele nu se bazau pe o interpretare radical diferită faţă de cele avansate de ultranaţionalişti.[37] Prim-ministrul şi-a dezvăluit insensibilitatea faţă de tragedia evreilor români prin răspunsul dat lui Mark Talisman, unul dintre oficialii muzeului, când acesta l-a întrebat de ce România şi Albania sunt singurele ţări din Europa care nu au răspuns apelului muzeului de a trimite mărturii şi materiale de arhivă privitoare la Holocaust. Asemeni altor ultra-naţionalişti, el a încercat să echivaleze eliminarea evreilor români cu suferinţele românilor cauzate de unguri. Roman a încercat de asemenea să minimalizeze tragedia evreilor din Transnistria pentru ca în sfârşit să afirme că doar câteva sute de evrei au fost ucişi în acel pogrom. El s-a străduit să 'echilibreze' raportul suferinţelor evreilor cu masacrul românilor din satele Trăsnea şi Ip din timpul ocupaţiei maghiare a nordului Transilvaniei. Când Mark Talisman a încercat să îi explice diferenţa fundamentală dintre uciderea, regretabilă dealtfel, a câtorva sute de români şi Holocaust, subliniind că evreii au fost ucişi în toate satele asemenea satelor Trăsnea şi Ip din tot cuprinsul Nordului Transilvaniei, Ungariei şi alte ţări sau regiuni, Roman a dat înapoi spunând că el doar a încercat să facă diferenţa dintre victimele evrei şi români ale ocupaţiei maghiare.[38]

Un exemplu mult mai recent de antisemitism al unui politician 'moderat' este cel al senatorului Vasile Dumitru, membru al partidului preşedintelui Iliescu, PSD. Împrumutând parcă o pagină dintr-un manual de propagandă nazistă, senatorul Dumitru face din ceea ce a rămas din comunităţile evreieşti din România de astăzi ţapul ispăşitor pentru toate problemele sociale şi economice cauzate de politica prost dirijată a guvernului, de proasta administraţie şi de corupţia pe scară largă din timpul regimului Iliescu. În timpul unei sesiuni comune a parlamentului (18 iunie 1996), Dumitru, folosind un limbaj ce amintea de epoca nazistă, a pledat pentru reintroducerea pedepsei cu moartea:

> Sute de străini care înşeală, omoară, sleiesc ţara de bogăţiile ei, o ţară în care Iţic pune mâna pe geanta de bani a marelui comerciant român omorât de un vaccin, îngroapă industria, îngenunchează agricultura, îneacă ţara în datorii, şi se preamăresc pe ei înşişi.[39]

În răspunsul la o scrisoare deschisă publicată de către şefii comunităţilor evreieşti române în care protestau împotriva afirmaţiilor antisemite ale senatorului mai sus amintit, Adrian Năstase, preşedintele Camerei Deputaţilor, i-a asigurat pe aceştia că opiniile exprimat de acest senator nu sunt reprezentative pentru partidul său, pentru Parlamentul României sau pentru poporul român.[40] Moderaţii, în special aceia în poziţii oficiale, sunt într-adevăr preocupaţi de imaginea externă a României. Ei sunt relativ sensibili la opinia publică internaţională şi tind să condamne public toate manifestaţiile de antisemitism. Totuşi, mulţi dintre ei împărtăşesc aceleaşi idei cu naţionaliştii xenofobi vis-á-vis de Holocaustul din România deşi exprimă aceste idei într-o manieră mult mai elaborată.

Antisemitismul extremiştilor naţionalişti neofascişti include printre altele şi denigrarea şi negarea Holocaustului. Una din interpretările standard din acest punct de vedere este aceea că uciderea în masă a evreilor din timpul retragerii armatei române din Nordul Bucovinei şi Basarabia din iunie-iulie 1940 a fost de fapt un act de auto-apărare împotriva colaboratorilor sovieticilor. Principalul vehicul de propagare a acestor idei este prestigioasa *Revistă de Istorie Militară*. Iar unul dintre cei mai importanţi preopinenţi a fost maiorul Constantin Hlihor.[41]

O a doua teză majoră folosită este negarea Holocaustului din România prin 'omiterea' lichidării celor aproape 270.000 de evrei români şi ucraineni în timpul fazei euforice de dinaintea Stalingradului şi concentrarea asupra supraviețuirii majorităţi evreilor din teritoriul Vechiului Regat şi Sudul Transilvaniei. Unicul capitol al Holocaustului acceptat pe teritoriul românesc este acela petrecut sub administraţia maghiară în Nordul Transilvaniei. Tehnica lor 'istorică' implică falsificarea datelor statistice şi citarea în afara contextului din lucrările specialiştilor în studiul Holocaustului cât şi din scrierile simpatizanţilor naţionaliştilor români.[42] Grupul "istoricilor revizionişti" români include atât foşti cât şi actuali neo-fascişti asociaţi ideologic Gărzii de Fier.

Unul dintre cei mai influenţi contestatari ai Holocaustului, care are şi un anumit credit academic, este Gheorghe Buzatu, un binecunoscut istoric asociat Centrului de Studiu al Istoriei şi Civilizaţiei Europene al filialei din Iaşi a Academiei Române – instituţie care este sprijinită financiar de Iosif Constantin Drăgan.[43] El chiar a expropriat termenul de 'Holocaust' pentru a numi suferinţele românilor pricinuite de administraţia maghiară şi de sovietici.[44] În ceea ce priveşte cazul sovieticilor, Buzatu i-a descris pe toţi evreii în mod colectiv ca fiind simpatizanţi sau colaboratori ai acestora. Figură proeminentă a Ligii Mareşalul Antonescu, implicat şi în alte programe naţionalist extremiste[45], Buzatu susţine că ideea că în România ar fi existat un Holocaust al evreilor este o invenţie evreiască, a evreilor care "au fost în prima linie a mişcării comuniste". Ca istoric revizionist pro-Garda de Fier, el a exploatat orice oportunitate de a avertiza împotriva pericolelor reprezentate de "imperialismul rus, maghiari şi propaganda evreiască" pentru România contemporană. Buzatu încearcă să "echilibreze" "presupusele" crime comise de Garda de Fier cu cele comise de comunişti (a se citi evrei) împotriva românilor. El scrie că: "Nimeni nu poate şi nu trebuie să uite [asasinatele] comise de comuniştii din slujba Moscovei, deoarece adevăratul Holocaust a fost aplicat împotriva poporului român".[46] Buzatu este de părere că aceiaşi legătură dintre evrei şi Moscova este responsabilă şi pentru atacurile împotriva lui Antonescu. El susţine că "descrierea mareşalului drept un

servitor al lui Hitler şi ca un criminal de război s-a datorat propagandei Kremlinului care este în mare măsură condusă de către evrei". Buzatu adaugă imediat un "avertisment binevoitor" asupra faptului că preocuparea pentru problema evreilor din timpul perioadei lui Antonescu şi, în mod special, "exagerările acesteia… riscă să provoace – şi de fapt au şi provocat, manifestări de antisemitism".[47]

Un alt naționalist antisemit deosebit de vulgar, contestator şi el al Holocaustului, este Radu Theodoru, preşedintele executiv al Fundației Mareşal Antonescu. El şi-a sintetizat toate diatribele anti-evreieşti într-o 'monografie ştiințifică' care incorporează ideile standard antisemite despre conspirația evreilor de a domina lumea, majoritatea minciunilor impostorilor care îşi spun "istorici revizionişti", cât şi un număr de elemente antisemite contemporane specific româneşti.[48] Theodoru încearcă să-şi convingă cititorii că evreii, urmărind întemeierea unei "Republici Universale sub conducerea unei plutocrații iudaice", au reuşit deja să domine şi să folosească pentru scopurile lor Statele Unite, Anglia şi Franța. Ca şi semenii lui din alte părți ale lumii, el identifică pe evrei atât cu capitalismul cât şi cu comunismul "dovedind" că liderii mondiali ai comunismului, inclusiv "Lenin-Ziderblum", au fost evrei. Cât despre holocaustul din România, Theodoru neagă orice responsabilitate din partea românilor şi afirmă, asemeni lui Buzatu şi altora, că toate măsurile militare împotriva evreilor luate în timpul guvernării Antonescu au fost exclusiv de autoapărare fiind împotriva colaboratorilor sovieticilor. Şi el încearcă să "demonstreze" că România a fost o oază pentru refugiații evrei din timpul războiului. Theodoru compară "umanitarismul" românilor cu "marele rău" făcut țării de evrei de-a lungul timpului, în special după cel de al doilea război mondial. El acuză pe evrei pentru toate aceste "suferințe" pe care românii le-au îndurat înainte şi după perioada lui Ceauşescu şi, urmând teza lui Buzatu, susține că adevăratul Holocaust a fost suferit de români. El declară:

> Eu afirm cu toată responsabilitatea că minoritatea iudaică din România a constituit şi continuă să constituie unul din factorii toxici pe termen lung responsabili pentru o lungă serie de crime îndreptate împotriva poporului român, începând cu Holocaustul din lagărele de exterminare şi sfârşind cu Holocaustul cultural.[49]

Ideea că poporul român este acela care a suferit "Holocaustul real" şi nu evreii a fost propagată şi de ziarul Partidului Național Țărănesc:

> Holocaustul evreilor cu pierderile sale de 6 milioane de vieți omeneşti păleşte față de 'Holocaustul poporului român' cu cele aproape 20 de milioane de 'victime psihice ale comunismului'… şi aceste douăzeci de milioane au fost victimele unei doctrine aduse în România de către evrei.[50]

Şerban Suru, un lider legionar neofascist, a fost şi mai direct: "Nu a existat nici un Holocaust împotriva evreilor şi nici un regim fascist în România".[51] Ovidiu Gule, un alt antisemit din această categorie a oferit o veche explicație "creştină": "Suferințele evreilor, inclusiv Holocaustul, nu sunt nimic altceva decât rezultatul 'păcatului originar' al evreilor, acela că au refuzat să-l recunoască pe Isus drept Mesia".[52]

Dincolo de muşamalizarea implicării românilor în uciderea în masă a evreilor, Buzatu şi colegii săi încearcă să țină în viață ambițiile naționaliste teritoriale legate de nordul Bucovinei şi Basarabia, astăzi părți ale republicii Ucraina şi respectiv Moldova.[53]

Negarea Holocaustului de către "istoricii revizionişti" români, cât şi de către semenii lor din alte locuri ale lumii, face parte dar şi defineşte o profundă iudeofobie. Ea reprezintă o nouă caracteristică virulentă a antisemitismului postbelic. Scriind despre "originalitatea perversă" a contestatorilor Holocaustului, Walter Reich, directorul Mu-

zeului Memorial al Holocaustului din Statele Unite, declara:

> Motivația principală pentru majoritatea contestatarilor este antisemitismul, şi pentru ei Holocaustul este un fapt istoric enervant de inconvenabil. La urma urmei Holocaustul a fost în mod general recunoscut drept una din cele mai teribile crime care au existat vreodată şi în mod sigur drept emblemă a răului în epoca modernă. Dacă această crimă a fost un rezultat direct al antisemitismului dus la limita sa logică extremă, atunci antisemitismul însuşi… este inevitabil discreditat…. Ce cale poate fi mai bună de reabilitare a antisemitismului, de a face ca argumentele antisemite să pară din nou respectabile într-un discurs civilizat şi chiar de a-l face acceptabil ca politică de guvernare, decât să convingi lumea că cea mai mare crimă pentru care antisemiții au fost învinuiți pur şi simplu nu s-a întâmplat niciodată şi că nu este decât o înscenare a evreilor propagată de ei pentru a controla mass-media.[54]

Silviu Brucan, figură de marcă a regimurilor Ceauşescu şi Iliescu, a oferit o explicație complementară şi mult mai concretă:

> Renaşterea antisemitismului în România face parte din curentul şovin extremist naționalist care a renăscut în toate țările foste 'comuniste' odată cu dispariția marxism-leninismului şi cu vidul ideologic lăsat în urmă de această dispariție… Nevoia de a găsi un 'țap ispăşitor' pentru eşecurile suferite în urma ultimei experiențe a tranziției de la 'socialism' la economia de piață este aşa de acută încât diversiunea antisemită este încurajată chiar atunci când nu există evrei rămaşi. În plus, există şi un alt fenomen care e specific României: în vreme ce marea majoritate a intelectualilor a colaborat cu sistemul dictatorial al lui Ceauşescu, acum se poate observa ceea ce poate fi numit 'disidență retroactivă', adică dacă atunci lor le-a lipsit curajul de a se împotrivi regimului Ceauşescu acum încearcă să arate un 'curaj' fără nici un risc. Iar cea mai la îndemână cale este să fi naționalist antisemit.[55]

Istoria este o armă formidabilă. Ea este în mod special coruptibilă şi de aceea ea este periculoasă în mâinile naționaliştilor şovini hotărâți să-i dea o altă formă. Ideologii români naționaliști sunt angajați într-o cursă pentru cosmetizarea istoriei în care apără cu asiduitate mărturiile din timpul războiului referitoare la Antonescu inclusiv politica sa în raport cu evreii. Ei încearcă nu numai să obțină reabilitarea lui Antonescu, dar şi instituirea bazelor pentru o nouă politică şi o nouă ordine socială care să reflecte poziția naționalistă a mareşalului: o Românie Mare omogenă din punct de vedere etnic care este totodată național creştină, anti-liberală, anti-democrată şi anti-monarhică.

Este responsabilitatea oamenilor de ştiință şi a persoanelor bine intenționate de a reacționa împotriva lor. Deoarece dacă această cursă de epurare a istoriei nu este oprită sau cel puțin demascată, este posibil ca, asemeni unui virus de calculator, să fie afectat scrisul autentic al istoriei şi să fie mânjite mărturiile istorice privitoare la Holocaust.

NOTE

* Prezentul articol a apărut în Andras Kovacs (ed.), ***Jewish Studies at the CEU*** (Budapesta: Central European University – Jewish Studies Project, 2000), volum care reuneşte o parte din seria de prelegeri organizate în ultimii ani de Jewish Studies Project la Universitatea Central Europeană. Pentru mai multe amănunte în privința acestor prelegeri vezi http://www.ceu.hu/jstdir.html

[1] F. Fukuyama, ***Sfârşitul istoriei şi ultimul om*** (Bucureşti: Paideia, 1994).

[2] Vezi de exemplu Sh. Avineri, "The Return to History and the Consequences for the Jewish Communities in Eastern Europe" [Reîntoarcerea în istorie şi consecințele pentru comunitățile evreieşti din Europa de est], în ***The Danger of Antisemitism in Central and Eastern Europe in the Wake of 1989-1990*** [Pericolul antisemitismului în Europa centrala şi de est în perioada post 1989/90], ed. Y. Bauer (Jerusalem: The Hebrew University, 1991), pp. 95-101.

[3] Abordarea Holocaustului în Croația sau în alte țări foste comuniste nu face subiectul prezentului studiu.

[4] N. Ceauşescu, ***România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate***, Vol. 11 (Bucureşti: Editura Politică, 1975), p. 570.

[5] Pentru prezentarea celor întâmplate evreilor din România vezi R. L. Braham (ed.), ***The Tragedy of Romanian Jewry*** [Tragedia evreilor români] (New York: The Rosenthal Institute for Holocaust Studies of the City University of New York, 1994). Vezi de

asemenea scrierile lui J. Ancel, mai ales ***Documents Comerning the Fate of Romanian Jewry During the Holocaust*** [Documente privitoare la destinul evreilor români în tipul Holocaustului], 12 vols. (New York: The Beate Klarsfeld Foundation, 1986-87) şi "The Romanian Way of Solving «the Jewish Problem» in Bessarabia and Bukovina June-July 1941" [Modul românesc de a rezolva "problema evreiască" în Basarabia şi Bucovina în perioada iunie-iulie 1941] în ***Yad Vashem Studies***, Vol 19 (Ierusalim: Yad Vashem 1988), pp. 187-232.

[6] Numeroase prezentări obiective şi mărturii ale unor martori oculari oferă detalii terifiante despre implicarea românilor, ţiganilor şi a altora în uciderea evreilor şi mai ales în jefuirea proprietăţilor acestora. Probabil că cea mai vie descriere a fost oferită de C. Malaparte în cartea sa ***Kaputt*** (New York: E. P. Dutton, 1946) referitoare la pogromul din Iaşi din iunie-iulie 1941.

[7] Un exemplu clasic din această categorie este M. Covaci şi A. Karetki, ***Zile însîngerate la Iaşi*** (Bucureşti: Editura Politică, 1978). Prefaţa semnată de Nicolae Minei conţine o interpretare "istorică revizionistă" a situaţiei evreilor din timpul războiului. Pentru detalii suplimentare vezi V. Eskenasy, "The Holocaust and Romanian Historiography; Communist and Neo-Communist Revisionism" [Holocaustul şi istoriografia română; Revizionismul comunist şi neocomunist], în R. L. Braham (ed.), ***The Tragedy of Romanian Jewry,*** pp. 173-236.

[8] Holocaustul din Ungaria şi responsabilitatea germanilor şi maghiarilor pentru distrugerea comunităţilor evreieşti din Ungaria este detaliat analizată în R. L. Braham, ***The Politics of Genocide: The Holocaust in Hungary*** [Politica genocidului: Holocaustul din Ungaria], a II-a ed. (New York: The Rosenthal Institute for Holocaust Studies of the City University of New York, 1994).

[9] Pentru mai multe informaţii despre distrugerea evreilor Transilvaniei de nord vezi R. L. Braham, ***The Politics of Genocide,*** cap. 18. Vezi de asemenea şi R. L. Braham, ***Genocide and Retribution. The Holocaust in Hungarian-Ruled Northern Transylvania*** [Genocid şi retribuţie. Holocaustul în Nordul Transilvaniei sub ocupaţie maghiară] (Boston: Kluwer-Nijhoff, 1983), şi ***Martiriul evreilor din România*** (Bucureşti: Hasefer, 1991), pp. 245-90.

[10] Vezi ***Remember. 40 de ani de la masacrarea evreilor din Ardealul de Nord sub ocupaţia horthystă*** (Bucureşti: Federaţia Comunităţilor Evreieşti din Republica Socialistă România, 1985).

[11] Vezi mai ales scrierile lui O. Lustig, printre care ***Jurnal însângerat*** (Bucureşti: Editura Militară, 1987) tradus şi în engleză sub titlul ***Blood-Bespotted Diary*** (Bucureşti: Editura Ştinţifică şi Enciclopedică, 1988).

[12] Vezi de pildă M. Fătu şi M. Muşat (ed.), ***Teroarea Horthysto-Fascistă în Nord-Vestul României***; versiunea engleză ***Horthyste-Fascist Terror in Northwestern Romania*** (Bucureşti: Meridiane, 1986). E interesant că multe dintre lucrările istorice româneşti concentrate pe mărturiile umanitarismului românilor se bazează ocazional, în ceea ce priveşte "documentarea" lor, pe lucrările autorului prezentului articol, printre care şi ***The Politics of Genocide*** şi ***Genocide and Retribution*** mai sus citate. Citatele folosite sunt însă foarte selective şi în general în afara contextului, ignorând secţiunile "negative" referitoare la implicarea românilor în masacrul evreilor din România şi din teritoriul ocupat din Uniunea Sovietică.

[13] Pentru mai multe amănunte vezi R. L. Braham, "Romanian Nationalists and the Holocaust. A Case Study in History Cleansing" [Naţionaliştii români şi Holocaustul. Un studiu de caz al unei epurări istorice], ***Holocaust and Genocide Studies,*** Vol. 10, Nr. 3 (1996 Iarna), pp. 211-51.

[14] Vezi lucrarea sa "România pământ al speranţei. Fascism şi antifascism pe meleaguri Transilvane. Reţeaua omeniei", în ***Almanahul "Luceafărul" 1986*** (Bucureşti, 1986), pp. 63-92.

[15] Vezi de exemplu M. Carmilly-Weinberger, "1940-1944, În acele vremuri grele, poporul român şi-a păstrat demnitatea şi omenia" în ***Magazin Istoric***, Vol. 13, Nr. 10 (271) (Bucureşti, octombrie 1989); C. Mustaţă, "Convorbire cu Moshe Carmilly-Weinberger, fost Şef-Rabin al Clujului" în ***Almanahul "Flacăra" 1989*** (Bucureşti, 1989), pp. 140-48; "Salvarea evreilor din teritoriul de nord-vest al României, 1940-1944" în ***Almanah "Luceafărul" 1989*** (Bucureşti, 1989), pp. 114-38. (O masă rotundă la care au participat Carmilly-Weinberger, Raoul Şorban, Adrian Riza şi Mihai Ungheanu); şi A. Riza, "Arhivele încep să vorbească" în ***Almanah "Luceafărul" 1989,*** pp. 139-62.

[16] Vezi recenzia cărţii ***Teroarea Horthisto-Fascistă în Nord-VestuI României***, în ***Almanah "Luceafărul" 1986*** (Bucureşti, 21 iunie, 1986).

[17] I. Şuţa, ***Transilvania: himera imperialismului iredentist*** (Bucureşti: Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1995), p. 131. Autorul este locotenent-general în retragere.

[18] Vezi J. Ancel, "Plans for Deportation of the Romanian Jews and Their Discontinuation in Light of Documentary Evidence (July-October 1942)" [Planuri de deportare a evreilor români şi întreruperile lor în lumina evidenţelor documentare] în ***Yad Vashem Studies,*** Vol. 16 (Ierusalim: Yad Vashem, 1984), pp. 381-420.

[19] Pentru amănunte privind practica istoricilor români, inclusiv acelora anterior asociaţi cu defunctul Institut de Istorie al Comitetului Central al PCR, vezi V. Eskenasy, "The Holocaust and Romanian Historiography: Communist and Neo-Communist Revisionism". Vezi de asemenea R. Ioanid, "Romania", în D. S. Wyman (ed.), ***The World Reacts to the Holocaust*** (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1996), pp. 225-55. Aşa cum Eskenasy a demonstrat, mulţi dintre "istoricii comunişti" susţinuţi de regimul Ceauşescu au trecut în perioada post-Ceauşescu în tabăra naţionaliştilor şovini şi a forţelor de extremă dreaptă. Vezi de asemenea M. Shafir, "Marshal Ion

Antonescu and Romanian Politics" [Mareşalul Ion Antonescu şi politica română] ***RFE/RL Research Report,*** Vol. 3, Nr. 6 (februarie 1994), pp. 22-28.

[20] Vezi "Mareşalul Antonescu i-a salvat pe evreii din România. Un dialog Raoul Şorban-Adrian Păunescu, Bucureşti, 17 ianuarie 1996" în ***Totuşi Iubirea***, Nr. 2, Ianuarie, Nr. 4, Februarie 1-8, Nr. 5, Februarie 8-15, 1996. (Titlurile ultimelor două părți ale interviului diferă.)

[21] Titulatura sa oficială era ***Împuternicitul Guvernului Pentru Reglementarea Regimului Evreilor din România***.

[22] Vezi cartea sa ***Eu i-am salvat pe evreii din România*** (Bucureşti: Roza Vânturilor, 1994), p. 289. Cât priveşte contextul şi caracterul publicației vezi L. Benjamin, "Radu Lecca şi salvarea evreilor din România", ***Revista Cultului Mozaic,*** Bucureşti, November 16,1994.

[23] Citat de M. Shafir în cartea sa "Marshal Antonescu's Postcommunist Rehabilitation. Cui bono?", în R. L. Braham (ed.), ***The Destruction of Romanian and Ukrainian Jews During the Antonescu Era,*** [Nimicirea evreilor români şi ucrainieni], (New York: The Rosenthal Institute for Holocaust Studies of the City University of New York, 1997). Despre consimțământul tacit al preşedintelui Iliescu vezi A. Codrescu, "Fascism on a Pedestal" [Fascismul pe piedestal] în ***The New York Times,*** Decembrie 7, 1993.

[24] În conformitate cu un ziar de mare tiraj, se pare că muzeul a fost construit cu ajutorul Consiliului județean Bacău sub conducerea lui Viorel Căpitanu şi Rozela Burnea (arhitect). ***Azi***, 8 mai 1996. Totuşi, în conformitate cu comunicarea făcută de Dr. Mircea Dan Geoană la 5 iulie 1996, informația din ***Azi*** este incorectă: muzeul este dedicat unei alte persoane, şi anume Iuliu Antonescu.

[25] K.J., "Törvényen kivüli szobor és zsürije" [Statuia ilegală şi juriul său], ***Szabadság*** [Libertatea], Cluj-Napoca, ianuarie 1996.

[26] M. Shafir, "Anti-Semitism Without Jews in Romania" [Antisemitism fără evrei], ***Report on Eastern Europe,*** 28 iunie 1991, p. 28.

[27] Pentru alte amănunte privitoare la glorificarea lui Antonescu vezi M. Shafir, "Marshal Antonescu's Postcommunist Rehabilitation" [Mareşalul Antonescu şi reabilitarea lui postcomunistă]. Vezi de asemenea R. Ioanid, "Romania", pp. 251, 253.

[28] Şef rabinul Moses Rosen a depus un protest la Ministerul Justiției. ***Revista Cultului Mosaic,*** No. 760 (Bucureşti, iunie (1),1993).

[29] C. Z. Codreanu, ***Pentru legionari*** (Timişoara: Gordian, 1993); H. Sima, ***Doctrina legionară*** (Bucureşti: Majadahonda, 1995). Naționaliştii români au publicat de asemenea şi traducerea lucrării lui Jan von Helsing ***Organizațiile secrete şi puterea lor în Secolul XX*** (Bucureşti: Alma, 1996), 168 pagini; operă antisemită despre presupusa conspirație a evreilor de a domina lumea.

[30] Unul dintre conducătorii acestui grup este gen.-maior Marin Popescu.

[31] În 23 noiembrie 1996, la Congresul ligii şi fundației Mareşal Ion Antonescu, Drăgan a fost reales preşedinte onorific. Au fost aleşi printre alții Nicolae Baciu, preşedinte onorific al consiliului național al ligii, Gheorghe Buzatu, preşedinte executiv al ligii, şi Radu Theodoru, preşedinte executiv al fundației. "Congresul Ligii şi Fundației «Mareşal Ion Antonescu»" în ***Națiunea***, 6-12 Decembrie, 1996. După colapsul regimului comunist Theodoru a reapărut drept un antisemit care neagă constant Holocaustul. Fost hagiograf al lui Ceauşescu, având legături cu Securitatea, el a fost pentru un timp redactorul şef al revistei ***Socialistul***, organul Partidului Socialist al Muncii de orientare fascistă de stânga. Shafir, "Anti-Semitism Without Jews in Romania", p. 24.

[32] Pentru alte detalii vezi Shafir, "Marshal Antonescu's Postcommunist Rehabilitation".

[33] Vezi cartea sa ***Procesul Mareşalului Ion Antonescu*** (Bucureşti: Tempus, 1993). Pentru alte amănunte despre generalul Dan vezi Shafir, "Marshal Antonescu's Postcommunist Rehabilitation".

[34] Pentru alte amănunte despre activitățile lui Țurlea şi reacțiile americane privitoare la reabilitarea lui Antonescu Shafir, "Marshal Antonescu's Postcommunist Rehabilitation".

[35] Cimitirele evreieşti şi sinagogile din câteva oraşe de provincie printre care Alba Iulia, Braşov, Fălticeni, Galați, Oradea, şi Târgu Mureş au fost de asemenea profanate.

[36] Candidat la alegerile prezidențiale din noiembrie 1996, Roman a fost încă o dată ținta atacurilor antisemite. Foi volante au fost distribuite de către oponenții săi în care votanții erau chemați să nu lase țara să fie condusă de un "jidan". ***OMRI Daily Digest,*** Praga, Nr. 201, Partea II-a, 16 octombrie, 1996. Roman a obținut 20,54 din voturi. Partidul său, al treilea ca mărime, a obținut 13,16% din voturile pentru Senat, 23 de locuri, şi 12,93% pentru Camera deputaților, 53 de locuri.

[37] Anturajul primului ministru îi includea printre alții pe Virgil Constantinescu, Ambasadorul României la Washington, Andrei Busuioceanu, ataşatul cultural, şi Neagu, directorul adjunct al biroului american al Ministerului de externe.

[38] Vezi raportul pregătit de Radu Ioanid şi R. Braham despre întâlnirea cu primului ministru Roman, datat 16-17 aprilie 1991 şi predat lui Michael Berenbaum, pe atunci directorul secțiunii proiecte al U.S. Holocaust Memorial Museum.

[39] "Ce ştiți cu adevărat despre Iițic, domnule senator?" în ***Realitatea Evreiască***, Bucureşti, 16 iulie – 15 august 1996. În răspunsul său la protestul liderilor comunității evreieşti, Adrian Năstase, Preşedintele Camerei deputaților, a dat asigurări că atitudinea senatorului Dumitru e un caz izolat şi nu reprezintă nicidecum opinia partidului din care face parte, sau opinia Parlamentului României. Vezi de asemenea J. Szász, "Egy fasiszta a Szenátusban" [Un fascist în Senat],

Romániai Magyar Szó [Lumea maghiară a României], Bucureşti, 24 iunie 1996.

[40] ***Realitatea Evreiască,*** 15 iulie – 15 August 1996, p. 13.

[41] Vezi articolul său "Calvarul retragerii armatei române din Basarabia şi Bucovina de Nord", ***Revista de Istorie Militară,*** Bucureşti, Nr. 1 (12), 1992, pp. 13-17.

[42] Vezi de exemplu Constantin Botoran, "1940-1944. Holocaustul evreilor din Romania?" ***Revista de Istorie Militară,*** Vol. 4 (10), pp. 20-22.

[43] Drăgan se pare că de asemenea a sprijinit editura Centrului prin intermediul Institutului European pentru Cooperare Ştiinţifică.

[44] Vezi cartea sa ***Aşa a început holocaustul împotriva poporului român*** (Bucureşti: Magadahonda, 1995).

[45] Orientarea sa de extremă dreapta şi ultra-naţionalistă este reflectată printre altele şi de cartea editată în cooperare cu C. Ciucanu şi C. Sandache ***Radiografia dreptei româneşti, 1927-1941*** (Bucureşti: FF Press, 1996).

[46] Pentru alte detalii privitoare la activitatea lui Buzatu vezi V. Eskenasy, "Historiography" şi Shafir, "Marshal Antonescu's Postcommunist Rehabilitation".

[47] G. Buzatu, "Mareşalul Antonescu şi problema evreiască", ***Revista de Istorie Militară,*** Nr. 6(28), 1994, pp. 23, 26.

[48] Vezi cartea sa ***România ca o pradă*** (Bucureşti: ALMA, 1996).

[49] ***România ca o pradă,*** pp. 316-17.

[50] ***Dreptatea***, 16 februarie 1990; citată de Shafir în "Anti-Semitism Without Jews in Romania", p. 24.

[51] Vezi articolul său "Mişcarea legionară şi noua putere din România", ***Cronica Română***, 29 noiembrie 1996; citat în ***Realitatea Evreiască,*** Nr. 39 (839), noiembrie 1996.

[52] ***Gazeta de Vest***, Timişoara, Nr. 52, 1991; citată de "Anti-Semitism Without Jews in Romania", p. 25.

[53] Vezi de exemplu cartea lui Buzatu, ***Românii în arhivele Kremlinului*** (Bucureşti: Univers Enciclopedic, 1996).

[54] Vezi articolul său "Erasing the Holocaust" [Ştergând Holocaustul], ***The New York Times Book Review,*** 11 iulie1993.

[55] Citat dintr-un interviu publicat în ***Minimum,*** Tel Aviv, Nr. 51, iunie 1991; citat de Shafir în "Anti-Semitism Without Jews in Romania". p. 29.

CINE NE CITEŞTE:

Citesc cu mare plăcere "Sfera Politicii" fiindcă de multe ori, prin analizele sale "eretice" şi "iconoclaste" îmi contrazice multe idei primite necritic şi-mi luminează cotloanele spirituale unde se strâng platitudinile auzite sau citite în grabă în alte părţi.

Bogdan Baltazar
Preşedintele
Băncii Române pentru Dezvoltare,
Groupe Société Générale

RANDOLPH L. BRAHAM – Distinguished Professor Emeritus de ştiinţe politice la Graduate Center of City University of New York. El a fost directorul Institutului pentru studiul Holocaustului afiliat aceleiaşi universităţi. Este autorul a numeroase cărţi şi a contribuit la multe altele referitoare la Europa centrală şi de est şi la Holocaust. Totodată el este autorul a numeroase note şi articole publicate de diverse enciclopedii şi reviste de specialitate. El este autorul lucrării clasice despre Holocaustul din Ungaria intitulată ***Politics of Genocide***.

Reflecții asupra viitorului Europei *

Transformările structurale care s-au produs la finele anului 1989 în Europa Centrală şi de Est au fost şi continuă să fie un prilej de analiză şi reflecție pentru lumea ştiințelor politice.

Ralf Dahrendorf este unul dintre cei mai renumiți *political scientists* care au încercat o încadrare teoretică şi conceptuală a evenimentelor din 1989. În *Reflecții asupra revoluției din Europa. Într-o scrisoare ce ar fi urmat să fie trimisă unui domn din Varşovia, 1990*, Dahrendorf insistă asupra distincției între politica constituțională şi politica normală, explicând ceea ce s-a întâmplat în 1989 din perspectiva acestei dihotomii. Evenimentele din 1989 care au dus la căderea regimului comunist – fie că le numim revoluții (definiția minimală a acestora implicând prăbuşirea vechiului regim), fie că este vorba de re*f*oluții (în sensul folosit de Timothy Garton Ash), fie că acceptăm tripla terminologie propusă de Samuel P. Huntington în *The third wave. Democratization in the Late Twentieth Century* (*transformation, replacement* şi *transplacement*) – reprezintă o perioadă de politică constituțională, adică de rescriere a regulilor care guvernează politicul şi de reaşezare a cadrului instituțional.

După interpretarea evenimentelor din 1989 conținută în *Reflecții asupra revoluției din Europa*, evoluția din perioada ulterioară căderii comunismului este analizată în volumul *După 1989. Morală, instituții şi societate civilă*, care se constituie dintr-o serie de conferințe susținute de Ralf Dahrendorf cu diverse ocazii (în cadrul unor congrese, la decernarea unor premii, etc.). Structurat pe 4 capitole – "Cad zidurile", "Societatea bună", "Înțelegerea schimbării", "Marea Britanie, Germania şi Europa" –, volumul de față cuprinde expuneri dintre cele mai diferite, având ca punct comun soarta Europei după 1989.

Fiecare din conferințele cuprinse în volum ridică semne de întrebare sau probleme pentru care autorul nu oferă şi nici nu-şi propune să ofere răspunsuri categorice sau soluții definitive. "Trebuie oare ca revoluțiile să eşueze?", "Societatea deschisă şi temerile ei", "Moralitate, instituții şi societate civilă", "Prosperitate, civilitate, libertate: putem rezolva cvadratura cercului?", "Ştiințele sociale, încotro?" sunt câteva exemple în acest sens.

Unitatea volumului se datorează însă invocării frecvente a câtorva concepte şi idei care devin liantul în jurul căruia este dezvoltată analiza. Societatea deschisă, constituția libertății, cetățenia, precum şi raportul între politic şi economic sunt coordonatele principale, explicitate la rândul lor prin intermediul altor concepte şi imagini simbolice.

Schimbările structurale de la finele anului 1989 au lăsat cale liberă societății deschise şi constituției libertății, împreună cu instituțiile pe care le presupun acestea. Ideea de societate deschisă (care în termenii lui Popper presupune posibilitatea înlăturării guvernelor fără vărsare de sânge) nu poate fi disociată de noțiuni precum cele de mobilitate, schimbare şi conflict – elemente cheie pentru manifestarea libertății individului şi pentru afirmarea sa ca entitate autonomă. Dacă avem în vedere faptul că orice societate deschisă implică mobilitate şi schimbare, în antiteză cu societățile

* Ralf Dahrendorf, *După 1989. Morală, revoluție şi societate civilă* (Bucureşti: Humanitas, 2001), 229 p.

închise care le restrâng şi reprimă, putem admite că ne aflăm în fața unei "sociabilități nesociabile". Preamărind acest tip special de "sociabilitate" cu care omul este înzestrat de la natură, Kant a ridiculizat dorința oamenilor de a trăi într-o societate bucolică, în armonie deplină, asemenea păstorilor din Arcadia. O asemenea societate utopică este la fel de primejdioasă ca şi o societate totalitară, atâta timp cât "oamenii, blânzi ca oile pe care le pasc, n-ar da existenței proprii o valoare mai mare decât o are cea a animalelor lor domestice" (p. 107). Această imagine simbolică este insistent invocată de Dahrendorf în cadrul pledoariei sale în favoarea societății deschise, devenind unul din pilonii structurii argumentative.

Conflictul, benefic în măsura în care constituie "marele stimul al schimbării", trebuie, în schimb, circumscris şi "domesticit prin reguli", adică prin ceea ce Dahrendorf numeşte "constituția libertății". Discuția despre societatea deschisă conduce, de la aceste considerente, la conceptul de "societate bună", a cărui definiție vine să sintetizeze cele afirmate anterior: "Societatea deschisă, cu dezordinea, antagonismele, neplăcerile şi, mai presus de toate, deschiderea ei constituțională, cu caracterul ei neterminat, este societatea bună." (p. 60)

O altă coordonată a volumului *După 1989...* o reprezintă conceptul de cetățenie, asociat, în mod firesc, cu cel de cetățean sau cu alte idei şi instituții legate de "cetate". Complexitatea acestui concept este cel mai bine probată de numeroasele definiri şi redefiniri pe care le-a cunoscut de-a lungul timpului, ca şi de situarea sa în centrul unei dezbateri actuale la nivel european, mai ales în contextul globalizării, dar şi al recentelor evoluții politico-economice. Nu întâmplător titlul ultimei conferințe cuprinse în volum este "De la Europa la EUropa: o poveste a speranței, încercării şi erorii".

Pentru Dahrendorf cetățenia reprezintă o instituție, un set de drepturi comune tuturor membrilor unei societăți, un set de şanse care definesc o societate liberă. Tocmai din acest motiv, cetățenia este cea care "rezumă libertatea". (p.83) Practica cetățeniei poate fi asociată cu ceea ce Habermas a numit "patriotism constituțional", la care face referire şi Dahrendorf în mai multe rânduri. Patriotismul constituțional implică ataşamentul față de o anumită ordine politică, față de principiile legii fundamentale. Înțeles ca practică civică pură, detaşată de apartenența națională, patriotismul constituțional poate refonda identitățile naționale, asigurând totodată, la nivel european, autoritatea statului de drept şi principiile drepturilor omului.

În fine, o ultimă coordonată a volumului *După 1989...* pe care mi-am propus să o iau în discuție priveşte relația dintre politic şi economic. În ciuda asocierii aproape automate dintre democrație şi economie de piață, nici democrația nu este rezultatul logic al unei economii de piață eficiente şi nici o astfel de economie nu decurge imediat din existența unor condiții politice democratice. Dimpotrivă. Există riscul major ca cetățenii, constatând imposibilitatea constituției libertății de a spori prosperitatea economică, să fie dispuşi a renunța la ea.

Cu atât mai mult cu cât una din lecțiile pe care Dahrendorf le desprinde din tranzițiile postcomuniste este aceea că "drumul spre economiile (de piață) prospere trece printr-o vale a plângerii". Idealul pentru țările în tranziție ar fi "să pună în mişcare deopotrivă economia de piață şi democrația politică, separându-le apoi suficient în fapt şi în mintea oamenilor pentru a lăsa economia în seama propriilor resurse şi a menține democrația stabilă, chiar în

perioadele de recesiune şi de criză economică" (p.130). Tot în acest context merită amintită dilema căruia Dahrendorf îi dedică unul din studiile cuprinse în *După 1989...*, pe care o compară cu cvadratura cercului: este vorba despre coexistența prosperității, civilității şi libertății. În opinia lui Ralf Dahrendorf, cheia pentru rezolvarea cvadraturii cercului este "consolidarea – şi parțial reconstruirea – societății civile". (p. 108)

Lansată în România în prezența lordului Dahrendorf şi cu sprijinul Institutului de Studii Liberale, *După 1989. Morală, revoluție şi societate civilă* reprezintă o lectură obligatorie pentru înțelegerea tranziției de la societatea închisă la cea deschisă şi a evoluției Europei după 1989. Şi cred că cea mai elocventă caracterizare este cea pe care o face autorul însuşi: "Nu e nici o carte de ştiințe sociale, nici una de politologie, ci ambele. Nu e nici o lucrare savantă, nici o broşură de popularizare, ci ambele. Este, mai presus de toate, cartea unui britanic german, a unui intelectual activ, a cuiva care stă călare pe frontierele tuturor lumilor în care a avut norocul să fie binevenit."

Iulia HUIU

Democrația: garanta dreptului şi libertății de opinie a individului *

"Presa este liberă când nu depinde nici de puterea guvernului, nici de puterea banilor"
Albert Camus, 1944
(J. Keane *Mass Media şi democrația*, p. 125)

Cartea profesorului şi politologului de reputație internațională John Keane a văzut lumina tiparului în 1991. Ea se înscrie într-o serie mai lungă de publicații ce subliniază interesul autorului pentru studiul democrației, precum: "Viața publică şi capitalismul" (1984), "Democrația şi societatea civilă" (1998), "Societatea civilă: imagini vechi, perspective noi" (1998), profesorul John Keane fiind şi directorul prestigiosului Centru pentru Studiul Democrației de pe lângă Universitatea din Cambridge.

Cartea "Mass Media şi Democrația" este structurată în patru părți. Mai întâi este analizată lupta pentru libertatea presei din perspectivă istorică, limitată la America şi Europa (în special Anglia). Libertatea presei este privită ca o "lege naturală, nescrisă, instituită de Dumnezeu". John Keane identifică patru tipuri de argumentații în favoarea libertății presei. Prima dintre ele este abordarea teologică, promovată de Milton în 1644, care argumentează că cenzura este o crimă: "Cel ce ucide o carte bună, ucide rațiunea, ucide imaginea lui Dumnezeu", pentru că o dată alungat din Rai, omului i s-a dat posibilitatea să aleagă între bine şi rău, după cum îi dictează conştiința. Prin urmare, arma presei a fost dăruită de Dumnezeu omului o dată cu alungarea din Rai. Un al doilea argument susține că orice comportament al presei trebuie dictat de drepturile cetățeneşti. Acest tip de argument a fost susținut atât de John Locke în lucrarea "Letter on tolerance" ("Scrisoare despre toleranță" – 1689), cât şi de Matthew Tindal în lucrarea sa publicată în 1704 "Reasons against Restraining the Press". Acesta din urmă susținea că dacă suntem înzestrați cu rațiune de Dumnezeu, restric-

* John Keane, *Mass Media şi Democrația* (Bucureşti: Institutul European, Colecția Secolul XX, 2000), 184 pag. Traducere de Alina Doica.

ționarea presei este o atitudine necreştinească şi împotriva dreptului natural. Cel de-al treilea argument este cel utilitarist promovat de Jeremy Bentham în special prin cartea sa "On the Liberty of the Press and Public Discourses" (1820-1821), care promova ideea că cenzura este principala sursă a despotismului, împotriva căruia nu se poate lupta decât prin sufragiu universal, vot secret şi alegeri organizate la interval de timp regulat. Ultimul argument în favoarea libertății presei a fost promovat în special de J.S. Mill în secolul XIX prin lucrarea "On Liberty" ("Despre Libertate"), care promova atingerea adevărului prin discuții publice libere. Libertatea presei era considerată un drept natural al tuturor britanicilor, precum şi un scut foarte puternic al drepturilor civile, politice şi religioase ale fiecărui cetățean. În aceeaşi perioadă de timp, Hegel susținea, la rându-i, libertatea presei prin lucrările sale. Cu toate acestea, accesul maselor la ziare era de domeniul utopiei, din diverse motive culturale, financiare şi tehnologice: fie drumurile care erau proaste, fie datorită taxelor de timbre care erau ridicate, sau pentru că accesul gazetarilor în Parlament era limitat. Cu toate acestea, libertatea presei trebuia susținută pentru că indivizii sunt liberi în măsura în care sunt liberi să-şi exprime punctul de vedere.

Democrațiile occidentale actuale sunt confruntate cu cinci tendințe majore, identificate cu cinci tipuri de cenzură politică: puterea în situații de criză, confidențialitatea în armată, minciunile, publicitatea statului şi corporatismul. Aceste tendințe sunt îngrijorătoare pentru că indică o putere din ce în ce mai incontrolabilă de către cetățeni, mass media sau lege. Or, dacă mijloacele publice de comunicare sunt apărate de serviciul public, atunci rolul şi semnificația lor trebuie expuse clar. Libertatea de comunicare între cetățenii societății civile are nevoie de un cadru politic şi constituțional riguros.

Bine structurată şi bine organizată, cartea profesorului John Keane este lăudabilă şi la nivelul profunzimii ideilor şi cercetării. Analiza raportului democrație – libertatea presei, structurată pe segmente de timp şi exemplificată cu secvențe istorice de dezbateri legate de libertatea de exprimare, este lăudabilă. Democrația contemporană nu mai este democrația de acum sute de ani, prin urmare ea nu mai este considerată doar un set de valori şi norme. Democrația, care este garanta pluralismului politic şi care cere varietate de opinii, se poate dezvolta pe mai departe doar din simplul motiv că lumea modernă e clădită pe pluralism politic.

În argumentația sa, John Keane foloseşte lucrări ale unor mari autori din domeniul filosofiei, istoriei şi politicii, precum şi concepte bine înrădăcinate în ştiința politică, lucru ce limitează accesul la esența cărții a cititorului fără un background de ştiințe sociale. Dar pentru aceia dintre cititori care au un astfel de background, cartea merită să fie citită pentru că lectura ei îndeamnă la reflecție asupra unei chestiuni foarte dezbătute în societatea modernă: relația dintre democrație şi libertatea presei.

Laura NECULAI

Convorbiri neterminate *

Istoria relațiilor internaționale, analizată metodologic din punct de vedere evenimențial, este produsul acțiunilor politice, economice şi militare ale marilor puteri. Pe întreg parcursul secolului XX rivalitățile dintre state au fost legitimate prin intermediul ideologiilor. Acestea au stat în spatele deciziilor care au condus la izbucnirea celui de-al doilea război mondial. Atacarea Rusiei Sovietice de către Germania Nazistă a fost un act politic dictat de rațiuni ideologice. Înfrângerea puterii agresoare şi a aliaților săi a permis pătrunderea şi instaurarea regimurilor comuniste în partea centrală şi orientală a Europei. Este un exemplu edificator cum rivalitățile dintre marile puteri ale momentului au influențat pentru o lungă perioadă destinul unor popoare şi națiuni. Regimurile instalate de Armata Roşie s-au aflat pentru o jumătate de secol în raporturi de vasalitate cu Uniunea Sovietică.

La încheierea războiului, pentru a doua oară pe parcursul aceluiaşi secol, ideologiile au determinat izbucnirea războiului rece, considerat de o parte a doctrinarilor politici al treilea război mondial. Pătrunderea acestui tip de legitimare la nivelul acțiunii politice a determinat declanşarea analizei asupra elementelor care compun aceste sisteme. Teoreticieni provenind din spațiul ştiințelor politice, istoriei, sociologiei şi filozofiei au demontat şi studiat mecanismele care au stat la temelia celor două tipuri de regimuri politice ale istoriei contemporane: democrația şi totalitarismul.

Câmpul analizei este foarte larg şi comportă elemente generale, ale tipului de regim, dar şi caracteristici specifice pentru fiecare caz în parte. Pentru a exemplifica la nivelul regimurilor totalitare în cazul României şi Poloniei există elemente generale dar şi anumite specificități, aşa cum în cazul regimurilor democratice, între Franța şi S.U.A, apar aceleaşi elemente comune şi particularități.

Cazul românesc este interesant de analizat prin prisma evoluțiilor pe care le-a avut. Prăbuşirea imperiului sovietic s-a datorat colapsului economic generat de măsurile luate de guvernele comuniste în spiritul ideologiei marxist-leniniste. Acest eveniment a determinat, ca într-un joc de domino, căderea tuturor regimurilor comuniste din Europa de Est. România s-a particularizat prin faptul că schimbarea de regim s-a realizat în mod violent şi sângeros. Explicația cauzelor care au determinat această evoluție putem să o găsim în urma analizei ultimelor patru decenii de regim totalitar comunist.

În această direcție se îndreaptă de câțiva ani încoace efortul intelectual al doamnei Lavinia Betea. Domnia sa este absolventă a Universității "Babes-Bolyai" din Cluj-Napoca, Facultatea de Istorie-Filozofie şi după o specializare postuniversitară în jurnalistică devine lector (specialitatea psihologie) la Universitatea de Vest "Vasile Goldiş " din Arad.

Una din cărțile importante publicate cu ajutorul editurii Polirom este şi volumul de convorbiri al doamnei Lavinia Betea intitulat "Convorbiri neterminate: Corneliu Mănescu în dialog cu Lavinia Betea". Acest eveniment editorial este precedat de trei apariții importante: "Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceauşescu şi Iliescu", Bucureşti, Editura Evenimentul Românesc, 1997; "Maurer şi lumea de ieri;

* Lavinia Betea, "Convorbiri neterminate: Corneliu Mănescu în dialog cu Lavinia Betea", Iaşi, Editura Polirom, 2001, 360 pagini, preț neprecizat.

mărturii despre stalinizarea României", Arad, Editura Fundației Ioan Slavici, 1995 şi "Sfârşitul Libertății", Timişoara, Editura Miron, 1993.

Intenția autoarei de a aduce în fața publicului mărturiile unor foşti înalți reprezentanți ai P.C.R. este lăudabilă. Publicarea unor astfel de lucrări a fost primită în mod diferit de opinia publică. Ceea ce scapă, poate, la prima vedere atenției criticii este că astfel de relatări realizate cu oameni de o vârstă înaintată pot fi în anumite situații singulare. Calitatea umană a intervievaților şi valoarea informațiilor obținute vor fi studiate în contextul epocii şi al veridicității celor afirmate. Aceste aspecte nu impietează cu nimic efortul doamnei Betea.

În această ultimă lucrare autoarea şi-a construit sumarul astfel: prefață, cuprinsul, care este împărțit în XII capitole, opt anexe cu documente, indice de nume proprii şi imagini de arhivă. Subiectul cărții este Corneliu Mănescu, care timp de 20 de ani s-a aflat în punctele cheie de decizie ale statului român. Ascensiunea fostului ministru de externe este interesantă şi trebuie relatată. Primii paşi în construirea unei educații care să-i permită evoluția ulterioară îi face la Bucureşti, unde în perioada interbelică îl găsim student la Facultatea de Drept. Studiile nu le va finaliza din cauza unui profesor "care... nu putea să suporte absolvirea acelei facultăți de către un agitator comunist" (p.26). La 20 de ani devine membru al Partidului Comunist unde, până în anul 1940, a îndeplinit funcția de secretar al organizației de partid a studenților din Capitală. Pe timpul războiului a lucrat la Institutul Central de Statistică unde a îndeplinit funcția de referent la Biroul de Studii condus de sociologul Golopenția. La comanda lui Ion Antonescu s-a deplasat împreună cu o comisie în Basarabia unde a participat la realizarea unui studiu monografic. Între anii 1939-1940 a făcut Şcoala Militară de la Ploieşti iar în timpul războiului a participat cu Regimentul 23 Infanterie al Diviziei a 10-a la Campania din Est unde armata română a luptat alături de armata germană. Norocul său a fost că această divizie a fost rechemată în țară. Aici a fost repartizat în județul Bihor la o unitate de fortificații. După satisfacerea stagiului militar s-a reîntors la vechiul loc de muncă de unde, prin falsificarea unor documente oficiale, a reuşit să evite retrimiterea sa pe front. După 23 august 1944 începe ascensiunea politică a lui Corneliu Mănescu. După o scurtă perioadă în care a fost corector la ziarul România Liberă va fi trimis la nou înființata instituție intitulată "Educație, Cenzură şi Propagandă" (E.C.P.), care se va transforma în "Direcția Superioară Politică a Armatei" (D.S.P.A.). Aici a deținut gradul de colonel fiind practic numărul doi ca putere în această instituție. Anul 1952 pare să fie un moment de cumpănă în cariera lui Corneliu Mănescu. Este chemat la audieri de către Comisia de Control a Partidului Comunist care ia decizia să-i retragă carnetul de membru de partid. Aparent, pentru un cititor neavizat, acest eveniment ar putea să pară momentul trecerii pe o linie moartă a acestuia. Nimic mai fals. Este numit director al Casei Centrale a Armatei, funcție din care este trimis în fruntea unui ansamblu artistic care număra 150 de oameni şi care va străbate timp de 3 luni China, de la nord la sud şi de la sud la nord. În această perioadă va fi primit de două ori de către Mao. Prima discuție a avut un caracter privat iar la a doua întâlnire au fost de față principalii colaboratori ai liderului chinez.

Este de remarcat că, deşi de la momentul scurgerii evenimentelor până la data realizării interviului au trecut mai bine de 4 decenii, Corneliu Mănescu refuză să dea orice fel de detaliu despre cele discutate pierzându-se în banalități. Succesul misiunii este

întrezărit prin faptul că la revenirea în țară este promovat (1953) la Comitetul de Stat al Planificării unde va îndeplini funcția de vicepreşedinte. Aici a coordonat sectorul militar, departamentul de înarmare, având în subordine departamentele omoloage din Ministerul Armatei, Ministerul de Interne şi Ministerul de Externe.

În anul 1959 este transferat la Ministerul de Externe în cadrul Direcției care se ocupa cu relațiile României cu statele socialiste din Europa. Ulterior a aflat că în spatele acestei numiri s-a aflat Gheorghe Gheorghiu-Dej. După scurt timp a fost numit ambasadorul României la Budapesta (1960-1961). Din această poziție a intermediat strângerea legăturilor diplomatice cu Iugoslavia şi China. În luna martie a anului 1961 este numit ministru de externe, funcție pe care o va deține 12 ani. Accederea în această demnitate se datorează sprijinului acordat de Emil Bodnăraş şi Gheorghe Gheorghiu-Dej. Această lungă perioadă corespunde etapei desprinderii diplomației româneşti de sub aripa sufocantă sovietică, apropierea de China, S.U.A, Franța, Germania de Vest şi Iugoslavia şi stingerea litigiilor cu țările ai căror cetățeni au deținut proprietăți în România care au fost naționalizate (informațiile limitate pe care le dă interviewatul sunt edificatoare, totuşi, pentru modalitatea în care a înțeles statul român să rezolve această problemă). După moartea lui Dej a fost reconfirmat în funcție, până în anul 1972, când va cădea în dizgrație.

Cel mai important moment al carierei sale diplomatice a fost anul 1967 când a fost ales preşedinte al celei de-a XII-a sesiuni a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite. În anul 1972, după o scurtă perioadă când a fost eliminat din cercul puterii, a fost numit (beneficiind încă o dată de sprijinul lui Emil Bodnăraş), în funcția de Secretar General al Frontului Unității Socialiste îndeplinind concomitent şi funcțiile de Preşedinte al Comisiei de Politică Externă a Marii Adunări Naționale şi Preşedintele grupului Uniunii Interparlamentare. În perioada anilor 1978-1982 va fi trimis la Paris ca ambasador. După epuizarea mandatului a revenit în țară unde s-a pensionat, ultima apariție în planul atenției publice internaționale fiind "Scrisoarea celor 6".

După cum se observă din sumarul cărții, doamna Betea şi-a construit chestionarul urmărind cariera subiectului, încercând ca pentru fiecare perioadă a vieții să facă conexiuni cu diverse evenimente ale timpului. Din păcate, fie din lipsă de incisivitate a autoarei sau poate datorită abilității interlocutorului, evenimente importante din istoria României comuniste nu au fost suficient explicate. Nu putem să trecem cu vederea informațiile lapidare date de domnul Mănescu despre momentul în care este numit în Direcția Superioară a Armatei (D.S.P.A.), vizita pe care acesta a făcut-o în China şi cele doua întâlniri cu Mao, sau din perioada când a îndeplinit funcția de ambasador al României la Budapesta. În acelaşi timp momentul schimbării "Vechii Gărzi", provenită din timpul lui Gheorghiu Dej, cu "Noua gardă" fidelă lui Nicolae Ceauşescu, luptele intestine din interiorul Partidului Comunist Român care au urmat acestui fenomen nu sunt prezentate. În mod cert Corneliu Mănescu ar fi putut da informații utile în acest sens. Cu toate acestea efortul doamnei Lavinia Betea este lăudabil şi rămâne totuşi singular în universul istoriografic românesc. De aceea autoarea acestei recenzii invită publicul interesat să citească lucrarea doamnei Betea intitulată "Convorbiri neterminate: Corneliu Mănescu în dialog cu Lavinia Betea".

Ioana
CRISTEA-DRĂGULIN

Antisemitismul de stânga şi unele din sursele lui intelectuale *

Recent, seria coordonată de Constantin Schifirneţ la editura Albatros s-a îmbogăţit cu încă o apariţie editorială aflată sub semnul recuperărilor culturale. Este vorba despre cartea lui Al. Claudian apărută în 1944 care, datorită împrejurărilor nefavorabile, a trecut neobservată, asemeni autorului a cărui carieră universitară şi politică a fost întreruptă brusc de regimul comunist. Nu voi insista asupra detaliilor biografice şi nici asupra descrierii conţinutului acestei cărţi de vreme ce cititorul interesat fără îndoială cunoaşte deja recenzia regretatului Zigu Ornea (*Rom. Lit.* nr. 21 din 30 mai 2001). Cartea, de dimensiuni reduse, stimulează un volum destul de mare de reflecţii referitoare nu atât la problema antisemitismului cât la nivelul actual al studiului antisemitismului în România. Ceea ce merită o atenţie deosebită şi constituie şi motivaţia rândurilor de faţă este genealogia intelectuală a lui Claudian, sursele sale intelectuale care necesită un comentariu în condiţiile în care unii comentatori ar vedea această lucrare ca pe o încercare de studiu academic al antisemitismului, care ar putea avea chiar şi astăzi o oarece valabilitate. Miza acestor rânduri este plasarea autorului în descendenţa intelectuală potrivită.

Al. Claudian îşi începe studiul său prin a-şi declara sprijinul pentru materialismul istoric. Urmându-l pe Marx, el consideră că "emanciparea evreilor nu poate fi decât emanciparea societăţii omeneşti de nedreptăţile sociale" (p. 2), şi că "ceea ce e specific capitalist în mentalitatea evreiască va dispare numai odată cu regimul economic capitalist" (p. 3). Dar el nu se opreşte aici ci continuă, foarte fidel de altfel lui Marx, şi exclamă "specificul evreiesc este pur şi simplu specificul capitalist" (p. 25). Însuşi Marx şi-a încheiat textul său "Despre problema evreiască" într-o manieră lipsită de echivoc: "emanciparea socială a evreului este emanciparea societăţii faţă de iudaism". Urmând astfel obiectivitatea materialismului istoric asupra problemei antisemitismului, nu este deloc evident că este de aşteptat vreun real progres în studiul antisemitismului, ci dimpotrivă. Ideea de a vedea lupta de clasă ca sursa rezolvărilor tuturor problemelor iar comunismul ca o societate în care armonia socială se desăvârşeşte, depinde de alegerea sau de înclinaţia clinică a fiecăruia. Problema este totuşi mult mai profundă şi ţine de contextul emancipării evreilor în Europa secolului al XIX-lea.

"Chestiunea evreilor", sub numele sub care a fost ea cunoscută în epocă, a prins formă în urma discuţiilor care s-au purtat asupra acordării de drepturi depline cetăţeneşti evreilor. Fiecare ţară a avut momentul ei de dispută publică în jurul "chestiunii evreieşti": în Anglia în 1753, în Franţa în timpul Revoluţiei Franceze, în Germania la mijlocul secolului al XIX-lea. Animozitatea faţă de evrei avea două surse. Pe de o parte aflăm clerul catolic care, sub presiunea anticlericalismului, a reacţionat vehement împotriva ideilor aduse de Revoluţia Franceză, printre care şi emanciparea evreilor. De cealaltă parte a spectrului aflăm intelectuali profund influenţaţi de ideile iluministe şi ale

* Alexandru Claudian, *Antisemitismul şi cauzele lui sociale*, (Bucureşti: Albatros, 2000).

Revoluției implicați în realizarea acestora. Ei s-au dovedit adversari ai emancipării evreilor din motive ce țin de antipatia lor profundă față de societățile tradiționale, religioase, care păstrau în opinia lor o anume structură tipică vechiului Regim.

Este cazul lui Bruno Bauer care în 1943 publică *Die Judenfrage*. El susține că tocmai caracterul comunităților evreieşti face imposibilă emanciparea acestora într-o societate civilă aşezată pe cu totul alte valori decât cele ale vechiului Regim. Mai mult, există ceva esențial în fiecare evreu care stă împotriva emancipării şi asimilării în societate *ca evreu*. Astfel, evreul trebuie să renunțe la acest ceva esențial pentru a se integra societății, altfel spus el trebuie să renunțe la identitatea lui pentru a accede la statutul de cetățean. O emancipare în masă a comunității evreieşti este de aceea de negândit pentru că ar distruge însăşi baza societății. Astăzi Bauer este aproape necunoscut şi el este amintit mai mult în legătură cu polemica dintre el şi Marx referitoare la această problemă. Totuşi el a fost cel care a contribuit decisiv la conceptul modern de *chestiune evreiască* iar reacția lui Marx, sub forma a două articole recenzie, acuza doar premisele fundamentale de la care pornea Bauer şi anume valorile societății civile. Concluzia lui coincide însă cu cea a lui Bauer: evreii nu se pot emancipa decât prin dispariția lor ca evrei. Acesta a fost şi miezul *chestiunii*, şi anume *dacă pot fi evreii emancipați şi asimilați de societate fără ca societatea să fie profund şi iremediabil afectată*. Pentru mai bine de un secol această dispută a făcut să curgă multă cerneală şi multe broşuri, pamflete şi studii au văzut lumina tiparului pro dar mai ales contra emancipării politice a evreilor. Românilor trebuie să le fie familiar acest efort editorial de vreme ce în România secolului al XIX-lea majoritatea scriitorilor, oamenilor politici, avocaților etc. au fost foarte ocupați cu activități similare încă necunoscute studiilor de specialitate actuale.

Remarcabilă este însă o altă filieră bibliografică. Claudian nu foloseşte doar resursele operelor lui Marx. El apelează pentru mai multe detalii în analiza lui la operele lui Bernard Lazare, Werner Sombart şi Karl Kauski. Totodată Claudian se lasă contaminat şi de viziunea acestor scriitori care la sfârşitul secolului al XIX-lea au creat ample monografii dedicate locului şi rolului evreilor în societatea modernă. Ce uneşte scrierile acestor trei autori atât de diferiți?

Bernard Lazare, un naționalist evreu, un activist pentru drepturile evreilor şi un militant important în *Afacerea Dreyfus* care a jucat un rol proeminent în organizarea apărării publice a lui Dreyfus, un intelectual cu influențe marxiste dar şi cu înclinații pronunțat anarhiste, publică în 1894 celebra sa lucrare *L'antisémitisme, son histoire et ses causes*. Aici, hotărât a căuta rădăcinile profunde ale antisemitismului atât de răspândit la acea dată, ajunge la concluzia paradoxală că vina pentru antisemitism o poartă chiar evreii. Pornind analiza sa din antichitate, el consideră că în momentul în care evreii au fost siliți să plece din Palestina, unde aveau rădăcini şi unde formau o națiune, ei au suferit două mutații importante. În primul rând ei au pierdut obiceiul cultivării pământului şi al creşterii animalelor. Siliți să călătorească continuu, să rătăcească din țară în țară fără rădăcini şi fără o relație directă cu pământul strămoşesc, ei au fost inevitabil siliți să se ocupe de comerț. Mai mult, înclinația lor naturală către raționalism şi negociere le-a oferit un bun capital şi o motivație pentru camătă. În al doilea rând, împotriva pericolului pierderii identității de

grup, rabinii au propovăduit secole de-a rândul izolarea comunităţilor evreieşti de corpul social al naţiunilor în sânul cărora trăiau. Apariţia ghetourilor medievale nu face decât să încununeze acest efort de izolare care dădea cale liberă unei teocraţii bazate exclusiv pe privilegii. Astfel, ura creştinilor faţă de evrei era justificată de aceste caracteristici sociale dobândite de-a lungul secolelor de evrei şi mai puţin de motivaţii religioase. Cât priveşte epoca modernă, emanciparea evreilor a fost o maşinaţie economică pentru a distruge capitalul funciar al marii aristocraţii în folosul capitalului industrial al burgheziei şi al "capitalului speculativ", marea finanţă condusă de evrei. Nu e locul aici de a intra în detalii privind opera lui Bernard Lazare ci doar de a indica câteva idei care au făcut apoi o carieră individuală în opinia publică europeană.

Warner Sombart aparţine aceleiaşi tradiţii intelectuale a sociologiei germane ca şi Max Weber. De altfel, în lucrarea sa din 1911, *Die Juden und das Wirtschaftsleben*, el încearcă să corecteze interpretarea dată de Weber fenomenului capitalist ca având surse în etica şi ideile dominante ale protestantismului, identificând Iudaismul ca o mult mai potrivită sursă pentru dezvoltarea capitalismului. Pentru el Iudaismul este factorul decisiv în dezvoltarea capitalismului şi oferă de-a lungul unui cuprinzător volum detalii şi argumente pentru această interpretare. Adesea el a fost acuzat de duplicitate deoarece în vreme ce făcea apologia capitalismului şi indirect, dar explicit, pe cea a iudaismului, el îşi asigura menţinerea punţilor de legătură cu naţionaliştii germani care vedeau tot mai mult în dezvoltarea urbană şi capitalistă un episod decadent şi *străin* naţiei germane.

Ultimul autor în cauză este Karl Kautsky, părintele şi teoreticianul social-democraţiei germane, un marxist necomunist, cum a fost numit, liderul marxist care a denunţat revoluţia rusă şi a declarat răspicat că bolşevismul lui Lenin nu este adevăratul marxism. El a fost sensibil la chestiunea evreiască căruia i-a dedicat numeroase articole şi părţi ale lucrărilor sale, publicând în 1914 *Rasse und Judentum*. Rămas fidel tradiţiei lui Marx, Kautsky refuză calitatea de rasă sau de naţiune evreilor care nu sunt pentru el decât o castă medievală cu atribute cvasi-naţionale menită să dispară în mod firesc aşa cum şi începuse în Germania şi Austria acelor ani. Singura speranţă de supravieţuire a acestei caste era numai sub "infama dominaţie a birocraţiei moscovite sau a boierilor români". Astfel, evreii şi-au păstrat în mod excepţional identitatea în ciuda lipsei unei limbi şi a unui teritoriu comun, iar naţionalismul evreiesc este un rezultat al capitalismului şi de aceea el va dispărea odată cu acesta. Kautsky a inaugurat o anume linie de argumentare care a făcut carieră ulterior. *În lumina* doctrinei de partid, sionismul apărea ca o ghettoizare la scară naţională a evreilor, ca un atac al obscurantismului medieval împotriva marii tradiţii universaliste (adică internaţionaliste). În concluzie, el reafirma ideea lui Marx că emanciparea evreilor înseamnă disoluţia lor.

Într-o astfel de genealogie intelectuală, Al. Claudian caută doar să ofere o soluţie marxistă *chestiunii evreieşti* care are la bază elemente similare anti-semitismului naţionalist de dreapta. Între cele două variante, cel puţin din punct de vedere teoretic, marxismul oferea speranţa integrării într-o societate utopică a viitorului în vreme ce naţionalismul preconiza eliminarea paşnică sau violentă a *acestor intruşi în corpul naţiunii*. Între internaţionalismul marxist şi organicismul naţionalist, primul părea a lăsa loc mai mult integrării sociale. În orice caz, imaginea evreului ca

indisolubil legată de obscurantism, evul mediu, camătă, modernitate, finanțe, etc. a fost cel mai adesea aceiaşi.

În încheiere, ofer o interpretare succintă pentru aceste similitudini care au depăşit cu mult granițele ideologice şi au contaminat în profunzime reflecția asupra societății şi inevitabil asupra politicii necesare dezvoltării acesteia. Această interpretare pare în acelaşi timp să ofere câteva avantaje pentru un studiu mai concret al antisemitismului, studiu care este încă de aşteptat pentru cazul României. Două distincții relative la anti-semitism sunt importante în acest sens. În primul rând este vorba de distincția pe care o face Sigurt Scheichlich între prejudecata personală, o critică culturală (*Kulturkritik*) a lumii moderne cu multe elemente anti-evreieşti, şi o mişcare de masă antisemită cu ideologia ei rasistă. O a doua distincție este cea oferită de Shulamit Volkov şi anume dintre iudeofobia antiemancipatorică, în amestec cu o anumită ostilitate şi brutalitate administrativă, şi antisemitismul ca un sistem universal de explicare, un *cod cultural* care oferă un semn al identității sau un înțeles al apartenenței la o tabără culturală specifică. Pornind de la aceste două distincții, s-ar părea că pe la sfârşitul secolului al XIX-lea, ca un rezultat al nemulțumirilor cauzate de un proces radical de modernizare, o anume creativitate a fost angajată în critica societății moderne. Or, constituind grupul cu cel mai mare succes social care a beneficiat de acest proces de modernizare, evreii au fost prima țintă a acestei critici. De aceea acest anti-semitism de la sfârşitul secolului – moment când Wilhelm Marr formulează pentru prima dată termenul – are anumite caracteristici care diferă de prejudecățile personale, diferă de iudeofobia antiemancipatorică şi de ideologia rasistă. Fără îndoială că toate aceste ingrediente culturale nu au avut o existență izolată ci s-au contaminat sau chiar potențat reciproc.

Apoi, în vreme ce intelectualii sfârşitului de secol al XIX-lea erau profund implicați în crearea identităților naționale ca *utopii regresive*, ei produceau versiunea negativă a acestei identități care ar putea fi foarte bine numită *Semitism*. Aceste două identități ficționale opuse (de exemplu Arianism vs. Semitism, Românism vs. Semitism etc.), vroiau să corespundă la două atitudini față de modernitate, fie ea interpretată ca liberalism, capitalism, urbanism, parlamentarism, democrație sau emancipare socială. *Semitismul* a fost în acest caz o încercare de a personifica lumea contemporană împotriva căreia tinerii autori se revoltau.

A fi împotriva lumii contemporane însemna fie exaltarea vechilor valori şi virtuți ale cavalerilor medievali sau a splendorilor Vechiului Regim, fie apologia unei societăți viitoare lipsită de *contradicțiile* şi corupția prezentului. Este vorba despre un proces care a implicat reducerea sau chiar înlăturarea diferențelor sociale şi concentrarea lor în confruntarea simbolică dintre noua lume ce va să vie şi un prezent decadent şi corupt care trebuie distrus în mod revoluționar. În această opoziție evreii – sau mai corect evreul – jucau inițial rolul de a indica această lume *a prezentului*, alteritatea internă sau *celălaltul* constitutiv nouă (the constitutive other). Ulterior, datorită crizei economice şi instabilității politice, această opoziție polară s-a radicalizat şi, în fapt, *indicatorul* s-a identificat cu obiectul indicat, cu identitatea ficțională care dădea formă lumii contemporane, iar evreii au fost văzuți ca fiind principalul şi singurul inamic alației.

Ce este surprinzător în lectura unor astfel de lucrări de inspirație marxistă este că şi critica economică poate avea aceleaşi rezultate în planul imaginarului ca şi critica culturală, amândouă fiind la baza unor mişcări centrifuge față de

prezentul considerat decadent şi corupt, una spre trecut şi una spre viitor. Ironia paralelismelor create este că în vreme ce fascismul şi comunismul s-au legitimat în bună măsură unul pe seama celuilalt, ele putând fi numite tot atât de bine anticomunism şi anti-fascism, în privința imaginii modernității ca o lume a decadenței politice, a controlului financiar evreiesc, a corupției şi crizei economice şi a ipohondriei culturale, cele două sisteme totalitare împărtăşeau o bună parte a unei aceleiaşi imagini *semite* despre lumea pe care doreau să o înlăture.

Toate aceste detalii ale istoriei intelectuale a anti-semitismului nu şi-ar avea rostul într-o recenzie decât în măsura în care ele ar localiza respectiva lucrare în genealogia intelectuală meritată şi ar sublinia anumite influențe importante astăzi. Locul unei prezentări adecvate şi cuprinzătoare pentru o astfel de lucrare rămâne prefața respectivei ediții. Or, în condițiile în care prefațatorul este silit de puținătatea resurselor la a se mărgini doar la câteva definiții din enciclopedii şi dicționare şi nu poate identifica influențele antisemite ale lui Al. Claudian – crezând că studiul acestuia este "o contribuție reală la abordarea materialist istorică a unei teme de o deosebită complexitate" – o astfel de recenzie e necesară chiar şi dacă datorită limitelor inerente ea este incompletă şi schematică. Un singur lucru este cert. Avem de-a face cu prima şi singura lucrare teoretică românească care abordează antisemitismul. Dincolo de influențele care îl fac pe autorul acestei lucrări susceptibil de a fi studiat sub aspectul antisemitismului, această curiozitate merită atenția cititorului interesat de acest subiect. Lucrarea indică destul de precis şi nivelul la care se află studiul anti-semitismului în România, pentru a nu mai vorbi despre studiul anti-semitismului românesc.

Răzvan PÂRÂIANU

TALON DE ABONAMENT LA REVISTA "SFERA POLITICII"
(vă rugăm completați cu majuscule)

☐ DA, doresc un abonament la revista "SFERA POLITICII", începând cu numărul ....., pe perioada de:
☐ **3 luni (45.000 lei)**, ☐ **6 luni (90.000 lei)**, ☐ **un an (180.000 lei)**
☐ Am achitat contravaloarea abonamentului, în sumă de .....lei, cu mandat poştal nr. ..... sau ordin de plată nr. ....., în contul Fundației ***Societatea Civilă***, nr. 2511.1-21280.1/ROL (lei) deschis la BCR, Sector 1 sau 251100222013126 (valută) deschis la BRD - SMB.
☐ DA, doresc factură fiscală pentru abonamentul achitat.
Nume ....., Prenume....., Vârsta.....
Compania....., Cod fiscal.....
Profesia ....., Funcția .....
Adresa la care doriți să primiți abonamentul:
Strada....., Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....
Localitatea ....., Cod poştal....., Județ/Sector.....
Telefon ....., Fax ....., E-mail .....

Vă rugăm completați în întregime acest talon şi, împreună cu copia chitanței, sau a ordinului de plată al abonamentului, expediați-l în acelaşi plic, pe adresa : Fundația Societatea Civilă - Sfera Politicii, Piața Amzei, nr.13, et. 1, sect. 1, Bucureşti, cu mențiunea "Talon abonament", sau prin fax la +40-1-312.84.96. Abonamentele se pot contracta şi la sediul fundației, la adresa mai sus menționată. Relații suplimentare la tel. 659.57.90. Creşterile ulterioare ale prețului de vânzare al revistei nu vor afecta valoarea abonamentului contractat. În prețul abonamentului sunt incluse taxele poştale.

iPER
The Institute for Political and Economic Research
(BUCHAREST, ROMANIA)

FUNDAȚIA
"SOCIETATEA CIVILĂ"

Fundația "Societatea Civilă" şi revista "Sfera Politicii" – 10 ani de activitate –

Fundația "Societatea Civilă" este o organizație non-profit înființată în 1992 de către un grup de artişti, scriitori, jurnalişti, analişti politici români. Scopul său este să contribuie la dezvoltarea societății civile din România prin publicarea revistei ***Sfera Politicii*** şi prin organizarea unor conferințe, mese rotunde pe teme actuale ale vieții politice şi sociale naționale şi internaționale.

Board: Stelian Tănase (Vicepreşedinte), Alexei Florescu, Dorin Rădulescu, Alexandru Popovici, Costea Munteanu, Călin Anastasiu, Dan Oprescu.

Staff: Cristina Panțîru (Coordonator Programe, SGR), Nicoleta Costache (Office Manager), Anca Blejea (Contabilă), Liviu Stoica (Layout & Web Designer), Jean Niculescu (Distribuție).

Institutul de Cercetări Politice şi Economice (**IPER**) a fost înregistrat oficial la data de 5 februarie 1999 şi a fost creat de o parte din membrii **Fundației "Societatea Civilă"**. **IPER** este un think-tank ce îşi propune să promoveze cercetarea academică în domeniile: economie, politici publice, integrare europeană, cooperare regională, cu scopul de a contribui la dezvoltarea economică a României, la consolidarea instituțiilor democratice. Membrii institutului sunt persoane cu activitate academică recunoscută pe plan național şi internațional (economişti, sociologi, jurnalişti, analişti politici).

Fundația "Societatea Civilă" şi **Institutul de Cercetări Politice si Economice (IPER)**:

– Co-editează revista ***Sfera Politicii*** şi suplimentul ***Sfera*** al acesteia.

– Organizează seminarii, mese rotunde, conferințe pe teme precum: drepturile minorităților naționale, integrarea în structurile euro-atlantice, negocierile de aderare, adoptarea acquis-ului comunitar, Pactul de Stabilitate în Balcani, politica de securitate a Uniunii Europene, reforma în armată, probleme de gen, etc.

– Colaborează cu fundații, asociații etc. din

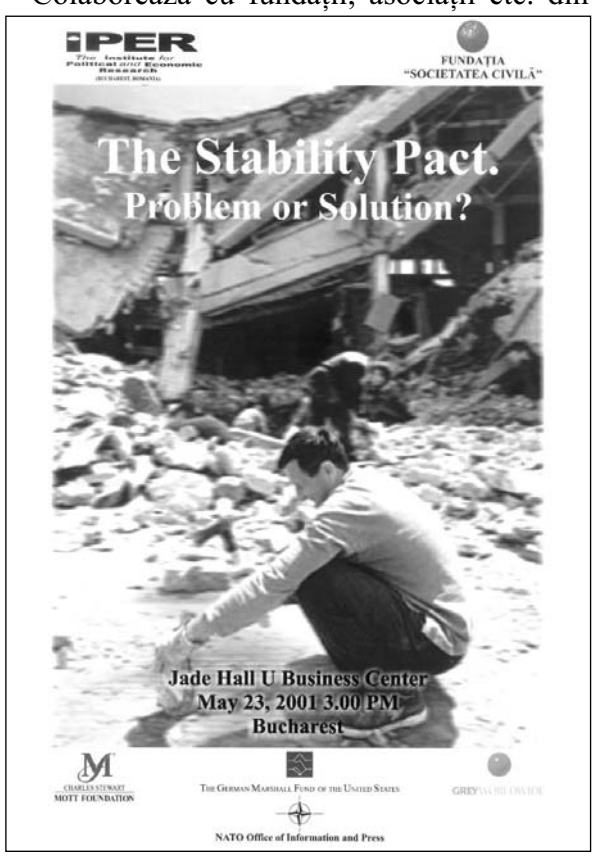

România sau din străinătate (Bulgaria, Iugoslavia, Statele Unite ale Americii) pentru realizarea unor proiecte pe teme de interes comun.
– Asigură expertiză specializată în domeniul analizei politice, sociale, economice.
– Publică rapoarte specializate pe teme precum: Pactul de Stabilitate în Balcani, minorităţile etnice, etc.
– Susţine activităţile specialiştilor din domeniile amintite mai sus.

Activităţi 1999-2002:

1999-2002 Co-editarea revistei **Sfera Politicii** în care au fost abordate teme precum: reforma în educaţie, problema discriminării etnice, politici sociale pentru rromi, integrare europeană, negocierile de aderare, adoptarea acquis-ului comunitar, Pactul de Stabilitate în Balcani, politica de securitate a Uniunii Europene, reforma instituţională, etc.

1999-2002 Seminarii cu studenţii de la Facultatea de Ştiinţe Politice şi Administrative, Universitatea Bucureşti, Facultatea de Relaţii Internaţionale, Academia de Ştiinţe Economice, Bucureşti.

1999 – Proiectul "USA-România Security Relationship: A Case for Transatlantic Partnership". Activităţi: "The Consequences of the Decisions taken at the NATO's Washington Summit on Romania's Security and Prospects for NATO Integration" (seminar internaţional – 12 mai, 1999)

1999 – "Ten Years after the Fall of Communism" (seminar internaţional – 5-7 noiembrie 1999) – au participat analişti politici, jurnalişti, diplomaţi, foşti dizidenţi din Cehia, Polonia, Slovacia, Ungaria, Germania, România.

1999/2000 – Proiect realizat în colaborare cu *Civic Education Project* ce s-a concretizat în: masa rotundă cu tema "Legea răspunderii ministeriale în Dreptul Comparat" (15 decembrie 1999) şi masa rotundă cu tema "Investiţiile străine în România" (23 aprilie 2000)

SFERA

NR. 2 OCTOBER 2000 SUPPLEMENT of "SFERA POLITICII"

"ONE YEAR AFTER NATO... BOMBARDMENTS IN YUGOSLAVIA"

Security Issues, Common Policy Approaches and Public Perception

Much has been written since 1991 about the dramatic situations and changes provoked by the Yugoslavian break. It has become obvious today that not only the countries and citizens of the former FRY but also the neighboring Balkan, Central European and even Western European states were affected by this prolonged conflict.

The 1999 NATO military intervention in Kosovo seemed to put to an end the state of war in the region. Yet, that was not to provide a firm, long run solution for fostering peace, political stability and economic growth in the post-war Balkans. Nevertheless, NATO's strikes raised a lot of question marks on the alliance role in Europe, and on the future role of the nonaffiliated states at NATO and EU. A massive reduction in the previous levels of support for NATO and EU membership was also registered at the public level, and the role played by mass media in this particular matter cannot be neglected.

The nowadays-common threats to the security interests of the region are not of an exclusive military nature. Economic and political issues as well as the ways to solve human tragedies, the option for a regional, Pan-Balkan, integration in order to prevent this sort of conflicts in the future, are taken into consideration by the proposed Stability Pact for South Eastern Europe.

Western scholars, politicians, and journalists have largely discussed the issues and suggested most of the solutions, yet indigenous perspectives are still to be proposed. Moreover, a new focus on the problems of the region and not only Kosovo and FRY is needed.

The idea of organizing an international seminar that would coagulate perspectives of scholars, politicians and journalists from USA, Western and Eastern Europe was formulated by IPER with respect to this need. This SFERA supplement is dedicated to the works of the International seminar organized by IPER on June 23-24 2000 in Bucharest.

SFERA

2000 – "Social Trust and Economic Inequality" (ianuarie 2000, conferinţă ţinută de prof. Eric Uslaner, Maryland SUA). Au participat jurnalişti, politicieni, factori de decizie, analişti politici şi economici, etc.

2000 – "The Electoral System in USA" (februarie 2000, conferinţă ţinută de prof. Edmund Beard, University of Massachusetts) Au participat jurnalişti, politicieni, factori de decizie, analişti politici şi economici, etc.

2000 – Proiectul "New Security Issues in Balkans, Risk Factors, Common Policy Approaches and Public Perception".

2000 – "One Year after NATO bombardments in Yugoslavia" (seminar internaţional – 23-24 iunie, 2000). Au participat cadre didactice universitare, sociologi, politologi, analişti economici, diplomaţi (James Rosapepe – Ambasadorul SUA; Marco Bello – Ambasadorul Albaniei), oficiali din Ministerul Apărării, jurnalişti din România, Ungaria, Iugoslavia, Turcia, Croaţia, SUA.

2000 – "Balcanii la cumpăna dintre veacuri"

(masă rotundă – martie 2000)

2001 – "The Stability Pact: Problem or Solution?" (masă rotundă internațională – 23 mai 2001) Moderator: Stelian Tănase – analist politic. Au participat: Mircea Geoană – Ministru de Externe, Adrian Severin – Preşedintele Adunării Parlamentare a OSCE, Mihai Răzvan Ungureanu – Comisarul pentru Europa de Sud-Est al Pactului de Stabilitate, Adrian Pop – Director Adjunct, Institutul de Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară, gen. Mihai Ionescu, Dan Pavel – analist politic, Cistian Pîrvulescu – analist politic, Valentin Stan – analist politic, Institutul de Studii Euro-Atlantice, Bucureşti, etc.)

2001 – septembrie – Raportul "Security Risks and Policy Approaches in Southeastern Europe". Autori: Stelian Tănase, PhD – analist politic, Adrian Pop, PhD, Marian Chiriac, M.A. – analist politic, Sabina Fati PhD – analist politic, Mircea Maniu, PhD – analist politic.

2001, 9 octombrie – Masa rotundă "Security Risks and Policy Approaches in Southeastern Europe". Participanți: Stelian Tănase, Valentin Stan, Adrian Pop, Marian Zulean, Călin Anastasiu, Renate Weber, jurnalişti.

2001, 5 decembrie – Masa rotundă "Relațiile româno-maghiare: împreună într-o Europă unită", organizată împreună cu Funadația Konrad Adenauer. Moderatori: Stelian Tănase şi Sabine Habersack. Participanți: Vasile Dâncu, Istvan Ijgyarto, Josef Duchac, Valentin Stan, Gabriel Andreescu, Molnar Gusztav, Smaranda Enache, Renate Weber, Dan Oprescu, Randy Tift, Mihail Ionescu, Mona Muscă, Varujan Vosganian, Arpad Marton, Anton Niculescu, Mircea Toma, Ioan Onisei, Dumitru Bențu, etc.

2002, aprilie – Masa rotunda "România – țara oportunităților?", împreună cu Fundația Konrad Adenauer. Participanți: Stelian Tănase, Sabine Habersack, Cosmin Alexandru, Ovidiu Bujorean, Albert Schmude, Luminița Petrescu, Ioana Ieronim, Manuela Brusalis, Cristian Boureanu, Ioan Mateis, Alex Şerban etc.

FUNDAȚIA
"SOCIETATEA CIVILĂ"

"Civil Society" Foundation and "Sfera Politicii" magazine – 10 years of activity –

"Civil Society" Foundation is a non-profit organization set up in 1992 at the initiative of several journalists, writers, sociologists, political analysts, artists. It is an independent and non-patrimonial association, with a cultural and educational character. The Foundation's aim is to contribute to the development and strengthening of the civil society and the state of law in Romania, both thanks to its own activities and by supporting initiatives based on similar purposes.

Activities 1998-1999

1) Publication of "Sfera Politicii"/"Sphere of Politics" – the only monthly political science journal in Romania and also, since August 1998, of "Sphere"– its quarterly supplement;

2) Researches and policy analyses:

– *Romania in the Grey Zone; National and Regional Security in Eastern; Europe After Madrid* (February-May 1998), financed by The German Marshall Fund of United States;

– *The Civilian Democratic Control Over the Army Forces in the Context of Euro-Atlantic Integration* (May-September 1998), financed by The Foundation for the Development of the Civil Society, with PHARE funds;

3) Debates focused on important problems of the Romanian society: *Gypsies in the Romanian society after 1989. Realities, myths and perspectives* (April 1998); *Today's Romanian Capitalism* (May 1998); *Controversies regarding the Situation of the Jews in Romania during World War II* (June 1998); *The Civilian Control Over the Army Forces Between Expectations and Reality* (June 1998); *The Civilian Control Over the Army Forces in the Context of Euro-Atlantic Integration* (September 1998); *Mass media and the Political Culture* (November 1998); *The Army, the Order Forces and the Stability of the Democratic Institutions* (February 1999); *Bucharest XXI – An European City* (March 1999).

In February 1999 **"Civil Society" Foundation** established an independent think-tank: ***The Institute for Political and Economic Research (IPER)***.

Members: Stelian Tănase, Alin Teodorescu, Daniel Dăianu, Călin Anastasiu, Valentin Stan, George Voicu, Sorin Antohi, Lucian Croitoru, Costea Munteanu, Laurențiu Ştefan-Scalat, Adrian Cioroianu, Sabina Fati, Adrian Pop, Bogdan Chirițoiu, Dan Oprescu, Zoltan Rostas, Victor Neumann, Romulus Brâncoveanu, Constantin Davidescu, Gabriel Ivan, Camil-Alexandru Pârvu, Dragoş Petrescu, Ovidiu Maican, Felicia Waldman, Mihai Chioveanu, Dragoş Aligică, Radu Carp. **Board Members:** Stelian Tănase, Ph.D., Chairman; Călin Anastasiu; Laurențiu Ştefan-Scalat; Adrian Cioroianu.

Common activities – **"Civil Society" Foundation** and **The Institute for Political and Economic Research (IPER)**:

1999-2002 Co-editing the "*Sfera Politicii"* and "*Sfera"* supplement. The main subjects of *"Sfera Politicii"* were: *European integration, The Stability Pact in the Balkans, Security Policy of European Union, European Institutions, the Helsinki meeting, the Brussels negotiations*, etc.

1999-2002 IPER has organized various seminars with the students from Political Sciences Faculty, Bucharest University, International Relations Faculty, etc.

1999 – The project "USA-Romania Security Relationship: A Case for Transatlantic Partnership". Activities: "*The Consequences of the Decisions taken at the NATO's Washington Summit on Romania's Security and Prospects for NATO Integration*"(international seminar – May, 12, 1999)

November 5-7 1999 – "Ten Years after the Fall of Communism" (international seminar) – Participants: journalists, politicians, political analysts, and dissidents from Czech Republic, Poland, Hungary, Germany, and Romania.

1999-2000 – The round table *"Law of Ministerial Accountability in the Comparative Law"*(December, 15, 1999) and the round table *"The Foreign Investments in Romania"*(April, 23, 2000) in collaboration with *Civic Education Project*

2000 – *"Social Trust and Economic Inequality"* (January 2000, conference held by Prof. Eric Uslaner, Maryland, USA) and "*The Electoral System in USA"* (February 2000, conference held by Prof. Edmund Beard, University of Massachusetts) Participants: journalists, politicians, political analysts, etc.

2000 – The project "New Security Issues in Balkans, Risk Factors, Common Policy Approaches and Public Perception":

A. "*Security Risks and Common Policies in South-East Europe"* in collaboration with The Center for Liberal Strategies, Sofia

B. June 23-24, 2000 – "*One Year after NATO' bombardments in Yugoslavia*" (international seminar). Participants: scholars, sociologists, diplomats (James Rosapepe – USA Ambassador; Marco Bello – Albanian Ambassador), officials from Defense Ministry, journalists from Romania, Croatia, United States, Turkey, Yugoslavia.

C. March 2000 – "*The Balkans at the Turn of the Century"* (round table) in collaboration with Civil Society Foundation

D. May 23, 2001 – „*The Stability Pact: Problem or Solution?"* (international round table) Participants: Stelian Tănase – political analist, Mircea Geoană – Foreign Affaires Minister, Adrian Severin – President of the Parliamentary Assembly of OSCE, Mihai Răzvan Ungureanu – Commissar of the Stability Pact for Southeastern Europe, Adrian Pop – Deputy Director, The Institute for the Political Studies of Defense and Military History, gen. Mihai Ionescu, Dan Pavel – political analist, Cristian Pîrvulescu – political analist, Valentin Stan – political analist, The Institute for Euro-Atlantic Studies, Bucharest, etc.)

E. The report "Security Risks and Policy Approaches in Southeastern Europe". Authors: Stelian Tanase, PhD – political analist, Adrian Pop, PhD – military analist, Marian Chiriac, M.A. – political analist, Sabina Fati PhD – political analist, Mircea Maniu, PhD – economic and political analist.

F. October,9 – A round table – presentation and debate around the report "Security Risks and Policy Approaches in Southeastern Europe". Participants: Stelian Tănase, Valentin Stan, Adrian Pop, Marian Zulean, Călin Anastasiu, Renate Weber (active participants at the round table), journalists.

2001, December 5 – The round-table "Romanian-Magyar Relations: Together in a United Europe", organized with Konrad Adenauer Foundation. Moderators: Stelian Tănase and Sabine Habersack. Participants: Vasile Dâncu, Istvan Ijgyarto, Josef Duchac, Valentin Stan, Gabriel Andreescu, Molnar Gusztav, Smaranda Enache, Renate Weber, Dan Oprescu, Randy Tift, Mihail Ionescu, Mona Muscă, Varujan Vosganian, Arpad Marton, Anton Niculescu, Mircea Toma, Ioan Onisei, Dumitru Benţu, etc.

2002, April 2 – The round-table *"Romania – Land of Opportunities?"*, organized with Konrad Adenauer Foundation. Participants: Stelian Tănase, Sabine Habersack, Cosmin Alexandru, Ovidiu Bujorean, Albert Schmude, Luminiţa Petrescu, Ioana Ieronim, Manuela Brusalis, etc.

Premiile *Sfera Politicii* 1998-2002

EDIȚIA I
1998

Adrian Marino – *Premiul Europa* pentru Opera Omnia

Sorin Antohi – *Exercițiul Distanței*, Editura Nemira, pentru cea mai valoroasă lucrare românească a anului

Adriana Babeți & Cornel Ungureanu – ***Europa Centrală. Nevroze, dileme, utopii***, Editura Polirom, pentru cea mai bună traducere românească a anului

EDIȚIA a II-a
1999

Alexandru Paleologu – *Premiul Europa* pentru Opera Omnia

George Voicu – *Pluripartitismul.O teorie a democrației*, Editura ALL, pentru cea mai valoroasă lucrare românească a anului

Janina Janoşi – ***Sfera Publică şi transformările ei structurale*** de Jurgen Habermas, Editura Univers, pentru cea mai bună traducere românească

EDIȚIA a III-a
2000

Mihai Şora – *Premiul Europa* pentru Opera Omnia

Valentin Stan – ***Eşecul Campaniei în Vest***, Editura Militară, pentru cea mai valoroasă lucrare românească a anului

Cristina şi Dragoş Petrescu – ***Revoluțiile din 1989. Între trecut şi viitor***, editor Vladimir Tismăneanu, Editura Polirom, pentru cea mai bună traducere românească

EDIȚIA a IV-a
2001

Neagu Djuvara – *Premiul Europa* pentru Opera Omnia

Laurențiu Ştefan Scalat – Premiul pentru cea mai valoroasă lucrare românească a anului

Radu Pavel Gheo – Premiul pentru cea mai bună traducere românească a anului

În buna tradiție pe care **Sfera Politicii** a stabilit-o, şi anul acesta se vor decerna Premiile "*Sfera Politicii*", ajngând astfel la ediția a V-a. Ținem să mulțumim pe această cale sponsorilor care au făcut posibil acest lucru: **Banca Română pentru Dezvoltare, Groupe Societe Generale, Coca Cola Romania, Orange Romania, GfK Romania, Philip Morris Romania**.

BANCA ROMÂNĂ
PENTRU DEZVOLTARE
GROUPE SOCIETE GENERALE